

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 8.

ÅREN

1891—1895.

ELFSBORGS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.

Enligt uppgifter i Sveriges officiella statistik för år 1890, grundade på de af Generalstabens topografiska afdelning utförda arealberäkningar, utgjorde Elfsborgs läns *ytvidd* vid nämnda års slut 12,792^{·26} qvkm., deraf 11,889^{·01} qvkm. land och 903^{·25} qvkm. vatten. Af arealen belöpte å landsbygden 12,726^{·03} qvkm., deraf 11,827^{·38} qvkm. land och 898^{·65} qvkm. vatten samt å städerna 66^{·23} qvkm., deraf 61^{·63} qvkm. land och 4^{·60} qvkm. vatten.

På sätt Konungens Befallningshafvande omnämnde i förra femårsberättelsen, har emellertid länet vid början af år 1891 undergått *förändring* i sina gränser på grund af följande beslut:

Enligt kungl. brefvet den 30 juli 1890 har den del af Svanskogs socken, som i jordeboken benämnes Dalboredden och utgöres af 9¹/₈ mantal, öfverflyttats från Tössbo härad af detta län till Gillbergs härad af Vermlands län;

Enligt kungl. brefvet den 23 maj 1890 har den del af Norra Åsarps socken, hvilken består af hemmanen ¹/₂ mantal Holmenstorp n:r 1 och 4 mantal Hög n:r 1—5 samt ängen Hjertäckra n:r 6, blifvit öfverförd från Frökinds härad af Skaraborgs län till Redvägs härad af detta län, hvarjemte berörda sockendel, som före öfverflyttningen varit särskild kommun, förenats med den länet förut tillhörande delen af Norra Åsarps socken till en kommun;

Enligt kungl. brefvet den 25 juli 1890 har den del af Smula socken, hvilken utgöres af hemmanen 5¹/₂ mantal Bredened

n:r 1—9, 1 mantal Hjelmshögen n:r 1, 1 mantal Kålbrandstorp n:r 1 och ¹/₈ mantal Smårör n:r 1 äfvensom lägenheten Bredened n:r 9 jemte en qvarn, blifvit i jordeboken öfverflyttad från Frökinds härad af Skaraborgs län till Redvägs härad af detta län, hvarjemte berörda sockendel, hvilken före öfverflyttningen varit särskild kommun, förenats med den inom länet förut belägna delen af Smula socken till en kommun.

Derjemte hafva enligt kungl. brefvet den 20 april 1894 hemmanen Svansö eller Önan n:r 1 med Axiö och Ubbared 2 mantal, Bästhult n:r 1 ¹/₄ mantal, Fagerås n:r 1 ¹/₄ mantal, Hulan n:r 1 ¹/₄ mantal, Högslyckan n:r 1 ¹/₂ mantal, Inghult n:r 1 ¹/₄ mantal, Lerbacken n:r 1 ¹/₈ mantal, Lökna n:r 1 eller Stora Lökna ¹/₂ mantal, Lökna n:r 2 eller Lilla Lökna ¹/₄ mantal, Löknatorp n:r 3 ¹/₈ mantal, Lönnäsen n:r 1 ¹/₄ mantal, Måleskog n:r 1 ³/₄ mantal och Romhult n:r 1 ¹/₄ mantal blifvit från Redvägs härad här i länet öfverflyttade till Bottnaryds socken i Jönköpings län, hvilken reglering trädte i verket från 1895 års början.

I fråga om *den administrativa indelningen* omfattade länet vid periodens början, enligt jordeboken, 224 socknar, men socknarnes antal har under perioden minskats med två, i det dels den del af Svanskogs socken, som benämnes Dalboredden, på grund af kungl. brefvet den 30 juli 1890 öfverflyttats från Tössbo härad här i länet till Gillbergs härad i Vermlands län, samt

INLEDNING

TILL

Bidrag till Sveriges officiella statistik. H, Kungl. Maj:ts befallningshavandes femårsberättelser, jämte Sammandrag för åren ... på Nådigaste befallning utarbetat och utgivet af Statistiska centralbyrån – Stockholm, 1863-1912.

Täckningsår: 1856/60-1901/05 = N.F., [1]-10.

Kungl. Maj:ts befallninghavande i Stockholms stad och i rikets 24 län avger underdåniga femårsberättelser av statistiskt innehåll.

Berättelserna består av två avdelningar.

Första avdelning består av följande rubriker:

- 1. Länets indelning och naturbeskaffenhet i allmänhet**
- 2. Innevånare**
- 3. Näringar**
- 4. Kommunikationsanstalter och varubyten**
- 5. Kameralförhållanden**
- 6. Politi.**

Andra avdelning är en tabellbilaga.

Statistiska centralbyrån samlar in och utger ett sammandrag för hela riket av samtliga femårsberättelsernas huvudsakliga innehåll.

Föregångare:

Kongl. maj:ts befallningshafvandes femårsberättelse för åren ... – Stockholm, 1823-1857.

Täckningsår: 1822-1851/55.

Innehållsförteckning.

	Sid.
Underdånig berättelse	1-27.
1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.....	1.
2. Invånare.....	3.
3. Näringar.....	4.
Tab. A. Enskild skogsodling med anslag från landsting och hushållningssällskap åren 1891-1895.....	11.
4. Kommunikationer och varubyten.....	15.
Tab. B. De enskilda jernvägarne i Elfsborgs län åren 1891-1895...	16.
5. Kameralförhållanden.....	20.
6. Politi.....	23.
Tab. C. Af vederbörande läkare verkställda embetsresor för smittosamma sjukdomars hämmande inom Elfsborgs län åren 1891-1895.....	24.
Tab. D. Å länslasarett och kurhusen i Elfsborgs län vårdade sjuke åren 1891-1895.....	24.
Tab. E. Å sjukstugor i Elfsborgs län vårdade sjuke åren 1891- 1895.....	24.
Tab. F. Skyddskoppymningen i Elfsborgs län åren 1891-1895....	25.
Tab. G. Vården af sinnessjuka och idioter i Elfsborgs län åren 1891-1895.....	25.
 Tabellbilagor	 28-43.
Tab. 1. Folkmängden i Elfsborgs län åren 1891-1895.....	28.
Tab. 2. Allmänna vägar och skjutsning i Elfsborgs län åren 1891-1895	29.
Tab. 3. Hemman och lägenheter samt stadsjordar m. m. i Elfsborgs län år 1895.....	30.
Tab. 4. Egendomar af fideikommissnatur i Elfsborgs län år 1895.....	31.
Tab. 5. Egendomar tillhörande inhemska aktiebolag, i Elfsborgs län år 1895.....	31.
Tab. 6. Egendomar tillhörande främmande magters undersåtar, i Elfsborgs län år 1895.....	33.
Tab. 7. Fromma stiftelser, stipendiifonder, pensionsanstalter, sjukkassor och dermed jemförliga inrättningar i Elfsborgs län år 1895.....	34.

BIDRAG

TILL

SVERIGES OFFICIELA STATISTIK.

H) Kungl. Maj:ts Befallningshafvandes femårsberättelser. Ny följd. 8.

ÅREN

1891—1895.

ELFSBORGS LÄN.

1. Länets indelning och naturliga beskaffenhet i allmänhet.

Enligt uppgifter i Sveriges officiella statistik för år 1890, grundade på de af Generalstabens topografiska afdelning utförda arealberäkningar, utgjorde Elfsborgs läns *ytvidd* vid nämnda års slut 12,792^{·26} qvkm., deraf 11,889^{·01} qvkm. land och 903^{·25} qvkm. vatten. Af arealen belöpte å landsbygden 12,726^{·03} qvkm., deraf 11,827^{·38} qvkm. land och 898^{·65} qvkm. vatten samt å städerna 66^{·23} qvkm., deraf 61^{·63} qvkm. land och 4^{·60} qvkm. vatten.

På sätt Konungens Befallningshafvande omnämnde i förra femårsberättelsen, har emellertid länet vid början af år 1891 undergått *förändring* i sina gränser på grund af följande beslut:

Enligt kungl. brefvet den 30 juli 1890 har den del af Svanskogs socken, som i jordeboken benämnes Dalboredden och utgöres af 9¹/₈ mantal, öfverflyttats från Tössbo härad af detta län till Gillbergs härad af Vermlands län;

Enligt kungl. brefvet den 23 maj 1890 har den del af Norra Åsarps socken, hvilken består af hemmanen ¹/₂ mantal Holmenstorp n:r 1 och 4 mantal Hög n:r 1—5 samt ängen Hjertäckra n:r 6, blifvit öfverförd från Frökinds härad af Skaraborgs län till Redvägs härad af detta län, hvarjemte berörda sockendel, som före öfverflyttningen varit särskild kommun, förenats med den länet förut tillhörande delen af Norra Åsarps socken till en kommun;

Enligt kungl. brefvet den 25 juli 1890 har den del af Smula socken, hvilken utgöres af hemmanen 5¹/₂ mantal Bredened

n:r 1—9, 1 mantal Hjelmshögen n:r 1, 1 mantal Kålbrandstorp n:r 1 och ¹/₈ mantal Smårör n:r 1 äfvensom lägenheten Bredened n:r 9 jemte en qvarn, blifvit i jordeboken öfverflyttad från Frökinds härad af Skaraborgs län till Redvägs härad af detta län, hvarjemte berörda sockendel, hvilken före öfverflyttningen varit särskild kommun, förenats med den inom länet förut belägna delen af Smula socken till en kommun.

Derjemte hafva enligt kungl. brefvet den 20 april 1894 hemmanen Svansö eller Önan n:r 1 med Axiö och Ubbared 2 mantal, Bästhult n:r 1 ¹/₄ mantal, Fagerås n:r 1 ¹/₄ mantal, Hulan n:r 1 ¹/₄ mantal, Högslyckan n:r 1 ¹/₂ mantal, Inghult n:r 1 ¹/₄ mantal, Lerbacken n:r 1 ¹/₈ mantal, Lökna n:r 1 eller Stora Lökna ¹/₂ mantal, Lökna n:r 2 eller Lilla Lökna ¹/₄ mantal, Löknatorp n:r 3 ¹/₈ mantal, Lönnäsen n:r 1 ¹/₄ mantal, Måleskog n:r 1 ³/₄ mantal och Romhult n:r 1 ¹/₄ mantal blifvit från Redvägs härad här i länet öfverflyttade till Bottnaryds socken i Jönköpings län, hvilken reglering trädte i verket från 1895 års början.

I fråga om *den administrativa indelningen* omfattade länet vid periodens början, enligt jordeboken, 224 socknar, men socknarnes antal har under perioden minskats med två, i det dels den del af Svanskogs socken, som benämnes Dalboredden, på grund af kungl. brefvet den 30 juli 1890 öfverflyttats från Tössbo härad här i länet till Gillbergs härad i Vermlands län, samt

dels den del af Bottnaryds socken, som tillhört länet, enligt kungl. brefvet den 20 april 1894 öfverflyttats till Jönköpings län.

Socknarne äro fördelade på 18 härad; och länet är vidare i administrativt hänseende indeladt i 5 städer, 6 fögderier och 3 landsfiskalsområden. Fögderierna omfatta 29 länsmansdistrikt och dessa i sin ordning 268 fjerdingmansområden.

I *judicielt* hänseende hör hela länet under Kungl. Göta hof-rätt. Hvarje stad med de egor, som dertill lyda, har sin särskilda rådhusrätt; och landsbygden är delad i 7 domsagor.

Enligt kungl. brefvet den 2 maj 1890, utgöra numera Väne, Bjerke och Flundre ett tingslag med tingsstad i Trollhättan, men i öfrigt utgör hvarje härad inom länet särskildt tingslag.

I *ecklesiastikt* afseende är länet fördeladt på 3 stift. Länet omfattar 8 kontrakt och 5 delar af kontrakt, hvilka i öfrigt tillhöra annat län, 63 pastorat och 4 delar af pastorat, som till återstående delar ligga utom länet, samt 5 stads- och 220 landsförsamlingar jemte del af 1 landsförsamling, hvilken delvis är belägen i annat län.

I fråga om kommunala angelägenheter är länet, som utgör 1 landstingsområde, deladt i 5 stads- och 221 landskommuner.

I länets sålunda angifna administrativa, judiciela, ecklesiastika och kommunala indelningar hafva under perioden vidtagits följande *förändringar*:

Enligt kungl. brefvet den 6 december 1889 har hemmanet $\frac{1}{8}$ mantal Hulkås n:r 1, hvilket i kyrkligt afseende tillhör Erska socken, från och med 1891 års ingång blifvit i kommunalt hänseende samt i jordeboken förlagdt från Lagmansereds socken till förstnämnda socken, Bjerke härad;

Enligt kungl. brefvet den 20 december 1889 har det i kyrkligt afseende till Stora Mellby socken hörande hemmanet $\frac{1}{8}$ mantal Grunneberget n:r 1, från och med år 1891 såväl i kommunalt hänseende som i jordeboken öfverförts från Erska socken till förstnämnda socken, Bjerke härad;

Enligt kungl. brefvet den 15 mars 1890 har hemmanet $\frac{1}{2}$ mantal Nycklagårde n:r 1, hvilket i kyrkligt hänseende tillhört Möne socken, Ås härad, samt i kommunalt hänseende och enligt jordeboken Timmelle socken, Redvägs härad, från och med 1891 års ingång blifvit i alla afseenden öfverflyttadt till Hällstads socken, Ås härad;

Enligt kungl. brefvet den 17 oktober 1890 har den så kallade Vaselids rote, bestående af hemmanen Vaselid n:r 1 Östergård $\frac{1}{4}$ mantal, n:r 2 Vestergård $\frac{1}{4}$ mantal, Stenhögen n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Tröllöd n:r 1 $\frac{1}{8}$ mantal, Spångakil n:r 1 $\frac{3}{8}$ mantal, Ryagårde n:r 1 $\frac{1}{2}$ mantal och Korpås n:r 1 $\frac{1}{8}$ mantal, hvilka hemman i kommunalt hänseende och enligt jordeboken tillhöra Ornunga socken, förklarats böra jemväl i kyrkligt afseende räknas till samma socken;

Enligt kungl. brefvet den 24 oktober 1890 hafva från och med 1891 års ingång skattehemmanet Björkäng n:r 1, $\frac{1}{8}$ mantal, och frälsehemmanet Nolby n:r 1, $\frac{1}{2}$ mantal, uteslutits ur jordeboken för Torpa socken, Vedens härad, samt införlivats med Borås stad, det förra hemmanet i kommunalt hänseende och det senare hemmanet i kyrkligt, administrativt och kommunalt hänseende;

Enligt kungl. brefvet den 27 februari 1891 hafva hemmanen Elmhult n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Gunbjörntorp n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Hallstenstorp n:r 1 $\frac{3}{8}$ mantal, Kapellabo n:r 1 $\frac{1}{8}$ mantal, Rud eller Ryd n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Rud eller Ryd n:r 2 en äng, Spjutås

eller Svedjetorp n:r 1 $\frac{1}{8}$ mantal, Spjutås n:r 2 $\frac{3}{8}$ mantal, Gerfvidsnäs n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Stenshult n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Boasten n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Backen n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Backa Lillegården n:r 1 $\frac{1}{2}$ mantal, Fagerhult n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Höltö n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Mjögasjö n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal, Toknarås n:r 1 $\frac{1}{2}$ mantal, Toknaråsqrvarnen n:r 2 $\frac{1}{8}$ mantal, Strömma n:r 1 $\frac{1}{2}$ mantal samt Tåsthult Yttregården n:r 1 $\frac{1}{4}$ mantal och Tåsthult Öfregården n:r 2 $\frac{1}{4}$ mantal, hvilka hemman i kyrkligt och kommunalt hänseende tillhöra Öxabäcks socken, Marks härad, men i jordeboken förts under Holtsljunga socken, Kinds härad, från och med ingången af år 1892 i sistberörda afseende öfverflyttats till Öxabäcks socken, Marks härad;

Enligt kungl. brefvet den 5 mars 1891 har hemmanet 1 mantal Hindared n:r 1 från och med år 1892 såväl i kommunalt hänseende som i jordeboken öfverförts från Ornunga socken, Gäsene härad, till Tämta socken, Vedens härad, dit ifrågarande hemman i kyrkligt afseende hör;

Enligt kungl. brefvet den 30 juni 1893 hafva hemmanen $\frac{1}{2}$ mantal Bratthall n:r 1, $\frac{1}{8}$ mantal Lidan n:r 1 och $\frac{1}{8}$ mantal Snickareboden n:r 1 — med undantag af lägenheterna Catorsberg och Björkås — blifvit från och med 1894 års början i kommunalt afseende och i jordeboken öfverförda från Långareds och Kullings—Sköfde socknar i Kullings härad till Magra socken i Bjerke härad;

Enligt kungl. brefvet den 19 oktober 1894 har förordnats, att de från hemmanen Skrapered och Tranhult afsöndrade lägenheterna Cederdalen och Dalatorpet skulle, efter det mantal blifvit dem åsatta, i kyrkligt och kommunalt hänseende öfverföras från Seglora till Kinnarumma socken; men denna reglering har ännu icke gått i verkställighet.

I sammanhang med det ofvan anförda torde böra omförmlas länets *indelning för åtskilliga mera speciela administrativa ändamål*.

I afseende på militärförvaltningen tillhöra de inom länet förlagda trupper dels tredje och dels femte militärdistriktet.

Länet var vid periodens slut indeladt till underhåll af 2,374 man krigsfolk, af hvilka 1,096 man tillhörde Elfsborgs regemente, 217 man Vestgöta regemente, 889 man Vestgöta-Dals regemente, 81 man Bohusläns regemente, 1 man Skaraborgs regemente och 90 man båtsmanshället.

Dessutom finnas enligt den nya ordinarie roteringen i länet indelade 2 hela och 13 $\frac{311}{800}$ rotar i spridda och osammansättliga rotedelar inom Vestgöta-Dals regementes stånd; 15 $\frac{2147}{2400}$ rotar i spridda rotedelar inom Elfsborgs regementes stånd samt $\frac{3}{2}$ rotar inom båtsmanshället. Enligt extra roteringen underhåller länet 155 hela rotar, $\frac{7}{25}$ af en rote, som i öfrigt ligger i annat län, och 1 $\frac{2359}{2700}$ rote i spridda rotedelar. Länets fem städer betala vakansafgifter för tillsammans 19 båtsmansnummer.

Med afseende på värnepligten utgör länet 2 inskrifningsområden, det ena för Elfsborgs regementes och det andra för Vestgöta-Dals regementes värnpligtige. Dessa områden omfatta hvar för sig 2 bataljonsområden, hvilka åter äro fördelade sålunda, att inom det förstnämnda regementet hvardera bataljonsområdet består af 4 kompaniområden samt inom det senare det ena bataljonsområdet utgör 4 och det andra endast 2 kompaniområden. Hvarje kompaniområde har 2 afdelningsområden.

För orderutdelning till de värnpligtige vid arméns mobilisering är länet indeladt i 294 orderförareområden, af hvilka 142 tillhöra Elfsborgs och 152 Vestgöta-Dals regemente.

För helsovården är länet, som i sin helhet utgör ett distrikt för en förste provinsialläkares verksamhet, indeladt sålunda, att på landet finnas 14 distrikt, i hvilka äro anstälde 8 provinsialläkare och 7 extra provinsialläkare, samt att hvarje stad bildar särskildt sjukvårdsdistrikt med der stationerad stadsläkare.

I förevarande hänseende omfattar länet vidare 2 sjukvårdsdistrikt med dertill hörande, i Venersborg och Borås uppförda länslasarett, hvartdera med sin läkare.

I sammanhang härmed bör omnämnas, att för veterinärvården finnas, förutom en länsveterinär, för olika områden af länet anstälde 13 distriktsveterinärer, hvilkas aflöning bekostas af landstingsmedel.

Tillhörande Vestra skogsdistriktet, är länet för skogsskötseln deladt i 4 revir. För landtushållningen omfattar länet 2 skilda områden, hvartdera med sitt hushållningssällskap. Jemväl för justering af mått och vigter består länet af 2 distrikt, det tjugooåttonde och det tjugonionde.

Under det länet har särskild domänförvaltning, ingår åter länet, hvad angår flere andra förvaltningsgrenar, i sin helhet

eller till vissa delar i indelningar, som inbegripa jemväl områden utom länet. Sålunda tillhör länet vid fråga om allmänna arbeten Vestra väg- och vattenbyggnadsdistriktet; i afseende på bergsdriften Vestra bergmästaredistriktet; vidkommande tullförvaltningen dels Inre bevakningsdistriktet och dels Vermlands och Elsborgs läns gränsdistrikt; samt hvad angår yrkesinspektionen Vestra inspektionsdistriktet. Vidare bildar länet, gemensamt med Göteborgs och Bohus län, ett distrikt för en statens landtbruksingeniör. Derjemte är länet fördeladt på 5 olika sjömanshusdistrikt, hvilka delvis omfatta utom länet liggande områden. Slutligen tillhör länet i afseende på folkskoleinspektionen 5 distrikt, af hvilka ett är i sin helhet beläget inom länet, men de fyra öfriga inbegripa områden jemväl utom länet.

För val till ledamot i Riksdagens Andra kammare lilda länets städer, gemensamt med Kungöls stad, 2 och landsbygden 10 valkretsar, så att länet i denna kammare representeras af 12 riksdagsmän. I Första kammaren har länet 9 representanter.

2. Invånare.

Bilagda **tabell 1** innehåller redogörelse för länets *folkmängd* vid slutet af hvarje af de ifrågavarande fem åren.

Vid granskning af den officiella statistiken i ämnet inhemtas, att, enligt presterskapets uppgifter folkmängden i länet under de fem år, som förevarande period omfattar, minskats med 1,082 personer, så att, då folkmängden i länets städer under berörda tidrymd ökats med 3,236 personer, minskningen i invånareantalet för landsbygden uppgår till 4,318.

Under tiden hafva de begge faktorer, som verka förändring i folkmängden, ställt sig sålunda inom länet, att skillnaden emellan födda och döda lemnat ett nativitetsöfverskott med 12,375 personer. Emigranternas antal, som utgjort 12,641, har med 9,071 öfverstigit antalet af immigranterna, hvilka uppgått till 3,570, under det genom utbytet med inrikes orter för länet uppkommit en förlust af 4,386 invånare.

Rörande orsakerna till emigrationen, som under den *förflutna perioden, i synnerhet under de två sista åren, betydligt* minskats, har Konungens Befallningshafvande intet nytt att omförmäla, utan återopas, hvad derom blifvit i sista berättelsen anfördt.

Helsotillståndet under femårsperioden har i det hela varit godt. Några folksjukdomar af svårare beskaffenhet eller större utbredning, med undantag af influensan, som uppträdt under åren 1891—1894 i flere öfver hela länet utbredda epidemier, hafva icke derunder hemsökt länet.

Den ekonomiska ställningen inom länet, hvaröfver till följd af länets stora utsträckning och mångfaldiga näringsgrenar det är förenadt med svårighet att afgifva något allmänt yttrande, synes dock, då man tager i betraktande utsökningsmålens, exekutorialens och konkursernas antal, hvilka varit jemförelsevis få, under perioden hafva ytterligare förbättrats. Orsaken härtill torde man finna dels uti de stora framsteg, jordbruksnäringen

och industrien derunder gjort, och dels uti den omständigheten, att besparingar af allmogen och de mindre bemedlade klasserna allt mera börjat finna väg till bankerna och sparkassorna i länet.

I fråga om *sedligheten*, för såvidt denna kan mätas efter antalet lagöfverträdelse, gifver rättsstatistiken befolkningen i länet äfven under denna period ett godt vitsord. Till befrämjande häraf bidrager i hög grad ej mindre den derstädes alltjemt fortgående nykterhetsrörelsen än äfven det ökade antalet af inom länet bildade särskilda föreningar, nämligen goodtemplarloger och blåbandistföreningar, hvilka fortfarande nitiskt arbeta i enlighet med antagna regler för sin verksamhet.

De skismatiska rörelserna, hvilkas utbredning inom länet är i tilltagande, bestå fortfarande företrädesvis uti så kallad lutersk separatism. Förutom denna sålunda omförmälda luterska separation förekomma i länet äfven andra skismatiska rörelser, bland hvilka *baptismen och metodismen* intaga främsta rummet.

I hvilka hänseenden ofvannämnda sekter skilja sig från statskyrkans bekännelseläror, torde för en hvar vara allt för väl bekant för att här behöfva beskrivas.

De skismatiska rörelserna hafva fortfarande, liksom under föregående period, sin största utbredning i Stora Lundby och Bergjums socknar af Vätö härad, i Östads socken af Ale härad, i Lena, Långareds och Alingsås socknar af Kullings härad, i Gäsene och Tössbo härad samt i Töftedals socken af Vedbo härad.

I sammanhang härmed må anmärkas, att den så kallade frälsningsarmén, hvars ändamål blifvit omnämndt i Länsstyrelsens föregående berättelse, genom den stora energi, armén förstär utveckla, under ifrågavarande period vunnit ökad anklång och ett allt större antal anhängare inom länet.

Vid periodens slut funnos inom länet tvenne *skytteförbund* för befrämjande af skicklighet i skjutning, nämligen Elfsborgs skytteförbund och Vestgöta-Dals skytteförbund, och innefattar det förstnämnda tre skytteföreningar, nämligen:

Borås, Gällstads och Gäsene härads, samt följande åtta skyttegillen: Hösna, Kinds härads, Liareds, Södra Marks, Timmelle, Ulricehamns, Ås härads och Östra Redvägs; samt det senare förbundet:

Alingsås och Trollhättans skarpskytteföreningar och följande sju skyttegillen: Billingsfors, Flundre härads, Sundals, Valbo, Vassända-Naglums, Venersborgs och Vårgårda.

Beloppet af de statsmedel, ofvannämnda föreningar fått uppbära under år 1895, inhemtas af vidstående öfersigt:

Förening eller gille.	Kronor.	Förening eller gille.	Kronor.
Borås skytteförening . . .	99	Alingsås skarpskytteförening .	51
Gällstads » . . .	171	Trollhättans » . . .	114
Gäsene härads » . . .	15	Billingsfors skyttegille . . .	207
Hösna skyttegille . . .	108	Flundre härads » . . .	117
Kinds härads » . . .	78	Sundals » . . .	93
Liareds » . . .	78	Valbo » . . .	84
Södra Marks » . . .	18	Vassända-Naglums » . . .	60
Timmelle » . . .	51	Venersborgs » . . .	69
Ulricehamns » . . .	42	Vårgårda » . . .	24
Ås härads » . . .	72	Summa	1581
Östra Redvägs » . . .	30		

3. Näringar.

A) **Jordbruket och dess binärningar.** Rörande den odlade jordens naturliga beskaffenhet kan, i anseende till de olika naturförhållandena inom länet, något allmänt omdöme icke afgifvas.

Jordbruksnäringen i länet kan i allmänhet anses hafva under perioden gjort afsevärdt stora framsteg i följd af såväl ökad omsorg om åkerjordens skötsel som tilltagande användning af ordnad vaxelbruk, tidsenliga redskap, bättre utsäden samt naturliga och artificiella gödningsämnen.

Till denna jordbrukets förkofran hafva flere orsaker medverkat. De äro af hufvudsakligen enahanda art, som angifvas i senast afgifna femårsberättelse. Mejerihandlingens redan förut stora utveckling har under perioden alltmera fortgått till fromma för jordbrukaren, som derigenom erhållit ökad inkomst och i följd deraf ökad kraft till uppoffringar för jordbrukets förbättring. Inom åtskilliga orter i länet hafva landtmännen sammanlutit sig och bildat så kallade andelsmejerier med den påföljd, att de sjelfva skördat hela vinsten af den verksamhet, hvarom de sålunda förenat sig. Insigten om mejerihandlingens stora betydelse för jordbruket har ock medfört ökad omsorg om kreatursstammens förbättring och förädling, dervid länets hushållningssällskap genom inköp och utplantering af lämpliga avelsdjur understött landtmännens sträfvanden. Der tillgången på mejerier varit mindre eller afstånden till sådana längre, hafva jordbrukarne genom inköp af handseparatorer sökt att på bästa sätt tillgodogöra sig mjölken, hvarjemte man på åtskilliga orter inom länet funnit med sin fördel förenligt att i större mängd än förut på korna utfodra säden. Grunddikning till den odlade jordens förbättring och åtskilliga vattenafledningsföretag för vinnande af jord till odling hafva flerstädes inom länet företagits, ofta med understöd af staten genom försträckningar ur odlingslänefonden, sedan insigten om nyttan och behovet af jordens torrläggning alltmera vaknat hos den jordbrukande befolkningen. Liksom under föregående period hafva på flere orter inom länet emigrationen och inom andra delar den yngre befolkningens benägenhet att vid fabriker söka anställning och den högre ersättning för arbetskraften, som dessa lemna, vållat brist på dugliga jordbruksarbetare. Den skada, landtmannen i följd häraf lidit, har han emellertid sökt bota på sådant sätt, att han, för besparande af arbetskraft, allt allännare börjat använda tidsenliga åkerbruksredskap.

Oaktadt den förkofran, jordbruket inom länet sålunda undergått, lär man dock fortfarande icke kunna påstå, att dessamma öfver hufvud intager någon högre ståndpunkt. Endast på Tunhemsslätten i Götaelfs dalgång, i Vätö och större delen af Bjerke härad, i de företrädesvis odlade delarne af Häggå- och Viskadalarne samt på några få orter i Åtradalen kan nämligen jordbruket mera allmänt anses motsvara nutidens anspråk på en väl ordnad landthushållning. Väl skötta åkerbruk finnas naturligtvis äfven flerstädes inom länets öfriga delar, och särskildt inom Bollebygd och Björketorps socknar af Marks fogderi har jordbruket under perioden tagit ett betydligt uppsving; men såsom regel gäller nog, att jordbruket flerstädes lemna mera eller mindre öfrigt att önska. Mindre bördig jordmån eller af berg och skog betingadt ringa utrymme för kulturen eller begge dessa omständigheter i förening utgöra också merendels på flere orter inom länet sådana hinder för jordbrukets förkofran, som äro svåra att öfvervinna. Härifrån bilda dock nästan hela Sundals och större delen af Valbo härad fortfarande ett mera framstående undantag, i det jordbruket, trots glädjande förändringar till det bättre under denna period, ännu står lågt inom dessa orter, oaktadt den odlade jorden der med betydande egovidd förenar god naturlig beskaffenhet. Detta missförhållande lär numera hufvudsakligen bero på otillräcklig afdikning, enär bristen på arbetsfolk nödvändiggjort en allt allännare användning af bättre redskap och det ena som det andra framkallat ett mera rationelt brukningssätt.

Skörderesultaten inom länet hafva ock under perioden varit något sämre än inom landet i dess helhet. Sålunda har under åren 1891 och 1894, då hela landets skörd anses hafva utfallit »fullt medelmåttig», skörden inom länet betecknats såsom endast »medelmåttig». Enahanda omdöme uttalas om 1895 års skörd inom länet, under det att riksskörden samma år var »något öfver medelmåttan». Vid jämförelse vidare mellan resultaten i hela riket och länet för år 1893 visa sig dessa hafva utfallit sålunda, att skörden för det förra ansetts »nästan medelmåttig», men för det senare »under medelmåttan». Hvad slutligen angår 1892 års skörd, så angifves densamma hafva varit för hela riket »god», men för länet »nära god». Skörden, uppskattad i korntal af utsädet, har under de år, perioden omfattar, utfallit på sätt, som inhemtas af följande tabell:

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
Hösthvete	8.18	8.94	8.59	7.77	7.94
Vårhvete	6.16	6.34	6.24	6.27	6.73
Höstråg	8.14	8.01	8.53	6.04	6.71
Vårråg	6.06	6.28	6.32	5.45	6.01
Korn	5.18	6.25	5.64	5.92	6.19
Hafre	5.17	6.40	5.16	6.36	7.01
Blandsäd	6.15	7.00	6.17	6.45	6.62
Ärter	5.99	6.92	6.59	7.08	5.88
Bönor	6.63	8.28	7.88	8.35	11.41
Vicker	5.91	8.01	5.47	7.20	7.24
Potatis	6.02	8.59	8.93	4.48	6.38
Linfrö	3.00	4.50	3.20	3.00	3.30

I afseende å sädesproduktionen torde i hufvudsak fortfarande gälla enahanda omdöme, som finnes uttaladt i närmast föregående femårsberättelse, om än i följd af landtmännens ökade insigt om ladugårdsskötselns vikt för jordbrukets förbättring och betydelsen af mjölkproduktionens höjande en icke obetydlig mängd hafre, som förut afsatts för afsalu, numera, åtminstone inom vissa delar af länet, antingen uppfodras på kreaturen eller utbytes mot annat kraftfoder för samma ändamål.

Medelprisen å spannmål hafva under de ifrågavarande åren, enligt markegångstaxorna, utfallit, såsom närmare angifves i följande tabell, för hektoliter i kronor:

	År 1891.	År 1892.	År 1893.	År 1894.	År 1895.
Hvete	13.00	13.33	9.50	8.61	8.90
Råg	8.81	8.91	8.82	8.57	8.40
Korn	7.70	7.71	7.75	7.65	7.48
Hafre	4.43	4.02	4.75	3.62	3.36

Arbetsprisen, hvilka fortfarande äro höga och visa benägenhet för någon ytterligare stegring, ställa sig dock, i fråga om tjenstehjon, på ungefär enahanda sätt som vid närmast föregående periods slut. Samma omdöme gäller i fråga om dagsverksprisen. Vanlig årslön för dräng utgör sålunda omkring 150 kronor, somligstades derutöver intill 200 kronor, och för piga 80 å 100 kronor och mera, under det att sammanräknade värdet af stat och lön i allmänhet kan beräknas uppgå till fullt de belopp, som i senaste femårsberättelsen finnas angifna. Dagsverksprisen åter hafva på Dalsland, särskildt i norra delen deraf, något ökats under sommartiden, men lära i öfrigt kunna anses utgå med 1 krona 50 öre för man och 80 öre å 1 krona för qvinna under nyss anförda tid samt under vintern med 1 krona å 1 krona 25 öre för man och 75 å 80 öre för qvinna.

Enligt inhemtade upplysningar angående länets naturliga beskaffenhet, skall arealen af de *sanka marker* inom Gäsene, Ås, Marks, Vedens, Bollebygd och Kinds härad, hvilka äro *tjenliga för odling*, utgöra omkring 13,923⁴⁴ hektar. Beträffande de öfriga delarne af länet har väl icke för närvarande kunnat utrönas, huru stor egovidd af de vattensjuka trakterna, som ungefärligen är odlingsbar; men då dessa trakter hafva ett yttnehåll inom de återstående sju häradena i länets vestgötadel af

17,402²⁵ hektar och på Dal af 25,730⁸⁵ hektar, kan antagas, att äfven i dessa delar af länet arealen af de sanka marker, som kunna odlas, måste vara högst betydlig.

Torrläggning af mossar och vattensjuka marker är derföre för jordbrukets utvidgning och utveckling inom länet af framstående vikt, men kan icke sägas hittills hafva bedrifvits med någon synnerlig ifver. Den jordbrukande befolkningen har nämligen länge visat någon betänksamhet att inlåta sig på dylika företag, förmodligen af den hufvudsakliga anledning, att några äldre, mera omfattande vattenafledningar inom länet lemnat mindre tillfredsställande resultat, i det, beträffande några sådana arbeten, kostnaderna blifvit större, än i derför uppgjorda planer beräknats, under det att i andra åter torrläggningen visat sig vara ofullständig och sålunda icke motsvarat ändamålet. Sedan de arbeten af ifrågavarande slag, som på senare tider utförts inom länet, haft en lyckligare utgång, har dock den nämnda betänksamheten börjat gifva vika, så att länets landbruksingenjör numera allt flitigare anlitas för uppgörande af planer för vattensjuka markers afdikning.

Några vattenaftappningsarbeten för utdikning af frostförande marker hafva icke under perioden med bidrag af statsmedel blifvit afsynade och godkända; men deremot hafva för *odlingsföretag med hänsyn till vattenafledning och afdikning* under nämnda tid af staten lemnats lån, hvilka liksom sjelfva företagen närmare angifvas i följande tabell:

Odlingsföretag.	Vattenbefriad areal. Hektar.	Beräknad afdikningskostnad. Kronor.	Beviljadt lån. Kronor.
Torrläggning och odling af de s. k. Bjelkareds mader, tillhörande hemmanen Bjelkared, Sötetorp, Torkilstorp, Vinle, Holmen, Horsholmen, Sträte och Plate inom Skölfvene och Eriksbergs socknar	125.56	25,744.11	21,000
Sänkning af Röbackaån samt afdikning och odling af vattenskadade marker, tillhörande hemmanen Kilanda och Bräcke i Kilanda socken samt Röbacka jemte Ölanda båtsmanstorp, Krokstorp, Vestergården och Östergården samt Ölanda Nolgården i Starrkärrs socken af Ale härad	36.08	16,100	14,000
Säkning af Grosjön samt afdikning och odling af mark, tillhörande hemmanen Vadebacka, Fors Baggesgården, Skepplanda, Gunnestorp och Tokatorp i Skepplanda socken samt Grolanda, Svenstorp och Krokstorp i Starrkärrs socken af Ale härad	111.90	19,000	19,000
Afdikning och odling af sank mark, tillhörande hemmanet Tydjesäter, 1 mantal, i Lerdals socken af Valbo härad	8.80	2,200	2,000
Afdikning och odling af vattenskadad mark, tillhörande hemmanen Knäll, Lund och Säljehyn uti Ärningskögs socken af Tössbo härad	42.90	5,000	5,000
Afdikning och odling af vattenskadade marker, tillhörande Örne by och hemmanet Mylleryr i Högsäters socken och Valbo härad	24.65	2,200	2,200
Torrläggning och odling af vattenskadade marker, tillhörande hemmanen Änel, Uddetorp, Riddaretorp, Smedgården och Qvinnestads kyrkoherdeboställe i Qvinnestads socken samt Lilla Åby, Stora Åby, Hofsendal, Landa Lillgård och Landa Storegård i Landa socken inom Gäsene och Kullings härad	86.77	24,000	23,000

Odlingsföretag.	Vatten- befriad areal. Hektar.	Beräknad afdiknings- kostnad. Kronor.	Beviljad lån. Kronor.
Afdikning och odling af Våthults mader, tillhörande Per-Olofsgården, Helgesgården och Jönsgården i Källunga socken, Lyckås Östergården, Mellangården och Vestergården, Sibbarp, Prestgården, Klockaregården, Munkagården, Heljarp, Sötestorp Vestergården och Ostergården, Torkilstorp Månsagården och Nilsagården i Sköflvene socken, Stråte Lunnagården i Eriksbergs socken samt Slättered, Skällaregårde, Risgårde Ostergården, Mellomgården, Vestergården och Boden i Mjeldrunge socken af Gäsene härad	152.93	25,000	22,000
Summa	588.99	119,244.11	108,200

Ur fonden för *understödjande af sank traktors odling* hafva under perioden till nedannämnda belopp anvisats lån för odlingsarbeten, såsom nedanstående tabell utvisar:

Odlingsföretag.	Vatten- befriad areal. Hektar.	Beräknad afdiknings- kostnad. Kronor.	Beräknad odlings- kostnad. Kronor.	Beviljad lån. Kronor.
Afdikning och odling af Semsholms mader, hörande till säteriet Semsholm jemte hemmanen Tångarp, Skogsbo och Sverkilstorp inom Norra Säms socken och Gäsene härad	29.07	12,383.67	3,740	10,400
Afdikning och odling af sank mark, tillhörande hemmanet Tydjesäter i Lerdals socken och Valbo härad	8.80	2,200	440	2,000
Afdikning och odling af vatten-skadade marker, tillhörande Öne by och hemmanet Mylleryr i Högsätters socken af Valbo härad	24.05	2,200	578	2,200
Summa	61.92	16,783.67	4,758	14,600

I fråga om vattenregleringar äro jordbrukets och industriens intressen hvarandra motsatta, i det för jordbruket nästan utslutande *erfordras att afföra vattnet och sänka dess nivå, under det deremot för industrien krävas de högsta möjliga vattenytor.* För att kunna vid vattenafledningsföretag behörigen tillgodose dessa stridiga intressen, är det af vikt att ega en noggrann kännedom om den vattenmängd, hvars afförande vid olika vattenstånd är af nöden för åsyftad torrläggning. Göras därför afsedda kanalänläggningar för stora, föranledas nämligen deraf för jordbruket större kostnader och för industrien mera intrång, än behovet kräver. Göras de åter för små, blir torrläggningen ofullständig och ändamålet förfelas. För att nu kunna åstadkomma en någorlunda säker beräkning af den vattenkvantitet, som för torrläggning behöfver afföras, förutsättes i främsta rummet kännedom om nederbörden inom det flodområde, som är i fråga, samt om myckenheten af det vatten, hvilket under olika förhållanden afbördas från samma område genom dervarande vattendrag. Med ledning af de topografiska kartorna och af

Vetenskapsakademien utgifna meteorologiska tabeller lärers kunna med noggrannhet utrönas såväl hvarje flodområdes omfång som nederbörden derinom. Af skäl, som vore för vidlyftiga att här anföra, skall deremot kännedom om den vattenmängd, som vid olika vattenstånd afrinner genom hvarje flodområdes vattendrag, svårigen kunna med någon tillförlitlighet vinnas annorledes än genom så kallade hydrometriska undersökningar, hvilka afse direkta mätningar af såväl vattendragens djup och bredd som deras strömhastighet vid olika vattenstånd. Den förra mätningen, som afser att bestämma vattensektionsarean, lärers lättast kunna verkställas vid sådana dammar, som sträcka sig öfver vattendragen i deras helhet. För mätningen af strömhastigheten åter finnas olika metoder, men den uppgifves billigast och med största säkerhet kunna ega rum genom användande af så kallade strömmätare, af hvilka den, som efter sin uppfinnare benämnes »Woltmannska vingarne», anses vara den bästa.

De åtgärder till direkt förmån för jordbruket, som blifvit af länets två hushållningssällskap vidtagna, kunna hänföras under tre hufvudgrupper, hvilka afse dels främjande af åkerjordens grunddikning, dels beredande af tillgång på tjenligt utsädesfrö samt dels befordrande af yrkesduglighet.

Endast inom Norra hushållningssällskapets område hafva *åtgärderna för grunddikningen* varit mera omfattande. Redan år 1880 afsatte sällskapet 30,000 kronor till en fond, hvarur jordbrukare, som ville dränera sin åkerjord, egde att mot tre procent ränta och tioårig amortering erhålla lån till belopp, motsvarande två tredjedelar af kostnaden. I syfte att med fonden främja täckdikning uteslutande å mindre jordbruk och att erhålla garantier för dräneringsarbetets ändamålsenliga utförande äro åtskilliga vilkor föreskrifna för erhållande af lån ur fonden. Så gäller i förstnämnda hänseende, att jordbrukare, som eger större åkerareal än 37 hektar, icke eger rätt till delaktighet i fonden. För sistberörda ändamål åter är stadgadt, att planer och kostnadsförslag för grunddikningarne skola vara uppgjorda af statens landtbruksingenjör samt arbetena med deras utförande ske under öfverinseende af sällskapets dikningsförmän; dock med utfästelse å sällskapets sida att bestrida de utgifter, som häraf föranledas. Ur denna fond, som började anlitas år 1882, hade vid 1895 års slut utlemnats 52 dylika lån till ett sammanlagdt belopp af 33,900 kronor, hvaraf på den ifrågavarande perioden belöpa 3,600 kronor, fördelade på 6 lån.

Derjemte har sällskapet i sin tjänst anställt en så kallad dikningsförmän, som har till uppgift att, efter requisition, biträda vid utförandet af uppgjorda dräneringsplaner samt anordna och leda afdikningsföretag af enklare beskaffenhet. Dikningsförmannen, som af sällskapet åtnjuter lön och ersättning för resekostnader, är berättigad att dessutom af den, som använder hans biträde, därför erhålla godtgörelse med högst 2 kronor om dagen jemte fri kost. Under den tid, hvarunder årstiden lämpat sig för dikningsförmännens göromål, har han, med undantag af år 1895, haft ständig sysselsättning för utförande af de allhandla arbeten, som fallit inom området af hans verksamhet.

Hufvudsakligen i syfte att främja utförandet af ifrågasatta vattenaflednings- och dikningsföretag, har sällskapet vidare vidtagit sådan anordning, att hvarje inom dess område boende jordbrukare, som dertill sig aunäler, eger att på sällskapets bekostnad årligen erhålla en dags biträde af statens landtbruksingenjör.

I fråga härefter om hushållningssällskapens verksamhet för *beredande af tillgång till tjenligt utsädesfrö*, så har denna verksamhet för dem begge varit temligen likformig. I hvardera sällskapets område bildades år 1880 en fröodlingsförening i ändamål att befrämja odling såväl af lämpligt inhemskt utsädesfrö af spanmål, gräs, trädgårds- och handelsväxter som af skogsfrö. Understödda med årliga anslag af hushållningssällskapen, sökte dessa föreningar verka för sin uppgift genom anställande af försöksodlingar, spridande af upplysande skrifter, anordnande af utställningar med prisutdelning, meddelande genom sakkunnig person af råd och upplysning om frökulturen och mera dylikt. Sedan en allmän svensk utsädesförening blifvit bildad i Svalöf, ansågo emellertid hushållningssällskapen, att det ifrågavarande ändamålet skulle mera verksamt främjas genom understöd åt denna förening än åt de inom länet bildade fröodlingsföreningarne, hvilka, då de i följd häraf icke vidare erhöilo något understöd, blefvo upplösta. De anslag, som under perioden utgått till nämnda utsädesförening, hafva utgjort från Norra sällskapet 1,000 kronor för hvardera af åren 1891—1894 och 800 kronor för år 1895 samt från Södra sällskapet 500 kronor årligen.

Af försöksodlingar, som egt rum med bidrag från Norra fröodlingsföreningen, hafva, efter denna förenings upplösning, ett par fortfarande utförts med årligt understöd af Norra hushållningssällskapet. Den ena af dessa odlingar afser sådana vilda, inhemska baljväxter, som äro lämpliga antingen att ingå uti mångåriga vallar eller att särskildt odlas, den andra åtskilliga medicinalväxter, hvilkas kultivering bedrifves i sammanhang med insamling af dylika växter för försäljning. Derjemte har försökskultur företagits dels med olika sädesslag och arter samt gräs vid Kilanda, Frändefors och Forsane samt dels med åtskilliga sorter *fodergräs och sädesslag vid Önnarp*. Rörande de närmare detaljerna vid och utfallet af samtliga dessa försöksodlingar torde få hänvisas till hushållningssällskapens derom gjorda publikationer.

På hushållningssällskapens bekostnad äro slutligen, företrädesvis för undersökning af utsädesfrö, kontrollstationer inrättade i Venersborg för norra och i Borås för södra området. Af dessa lärer endast den i Borås någorlunda flitigt anlitas, men deremot har den i Venersborg i följd af allmänhetens bristande intresse med 1893 års utgång indragits.

För *utbildande af lägre yrkesskicklighet i jordbruk* hafva, på hushållningssällskapens initiativ, med årligt statsunderstöd af tillhoppa 8,000 kronor under periodens tvenne första år och derefter 6,000 kronor, inom länet varit anordnade tre lägre landtbruksskolor, för hvilka sällskapens utgifter uppgått till omkring 5,000 kronor under åren 1891 och 1892, 3,189³¹ kronor år 1893 samt under åren 1894 och 1895 omkring 3,900 kronor för hvardera året. Dessa skolor, i afseende å hvilka nådiga reglementet den 13 april 1877 under perioden tillämpats, hafva derunder varit förlagda, två inom norra området, vid Kilanda i Kilanda socken och till 1892 års utgång vid Kristinedal i Fröskogs socken, samt en inom södra området, vid Önnarp i Hösna socken. Skolorna, af hvilka den vid Kristinedal med 1892 års slut af brist på inträdesökande upphört, skötas väl, synnerligast skolan vid Kilanda, som utmärker sig för planmessighet, noggrannhet och ordning på alla områden. Under perioden hafva från skolorna utexaminerats 127 frilärningar, af hvilka de, som icke åter-

vändt till sina hem, erhållit förmånliga anställningar såsom rättare.

I detta sammanhang torde lämpligen böra omnämnas, att sedan omkring trettiofem år i länet finnes en privat landtbruksskola å Skeppsholmen i Liareds socken. Undervisningen vid skolan, som lärer vara ordnad efter mönster af rikets landtbruksinstitut, afser utbildning till sådan högre yrkesskicklighet, som erfordras för skötsel af mera omfattande landthushållning. Lärokursen, som är ettårig, är nämligen företrädesvis anordnad för så kallade inspektorselever, af hvilka ett antal af högst tjugo årligen kan emottagas. Derjemte lära två å tre rättarelärningar årligen erhålla undervisning vid skolan. Årsafgiften utgör, för de förra 400 kronor och för de senare 50 kronor.

Genom därför anordnad undervisning söker Norra hushållningssällskapet jemväl befordra duglighet i de till den inre hushållningen på landet hörande qvinliga göromål. Med ett årligt anslag af 1,800 kronor, som år 1893 höjts till 3,000 kronor, underhåller nämligen sällskapet på egendomen Ellenö, i Torps socken, en praktisk hushållsskola, der undervisning och handledning lemnas såväl uti alla till ett vanligt landthushåll hörande qvinliga sysslor, såsom matlagning, bakning, bryggning, tvätt och mera dylikt, som äfven uti de vanligaste qvinliga husslöjder. Vid skolan, hvilken står under öfverinseende af en utaf förvaltningsutskottet utsedd särskild styrelse, finnas friplatser för numera 12 elever, hvilka under lärotiden, som omfattar 2 år, äro underkastade legostadgans föreskrifter. Denna läroanstalt har lyckats tillvinna sig ett väl berättigadt förtroende, så att friplatserna vid anstalten äro mycket eftersökta.

Bland jordbrukets binärningar intager utan tvifvel boskapskötseln med den dertill hörande mejerihandteringen främsta rummet. Dessa begge näringsgrenar omhuldas väl på åtskilliga ställen inom länet, synnerligast vid de större egendomarne, med mycken omsorg, men kunna ingalunda i allmänhet anses stå högt. Visst är dock, att på detta område utvecklingen till det bättre varit ganska betydande inom länet jemväl under den tidrymd, som perioden omfattar.

Hvad först angår *boskapskötseln*, så inhemtas från nästan alla delar af länet, att insigten om denna binärings stora vikt för jordbruket vinner allt allmännare insteg äfven hos de mindre jordbrukarne, hvilka i följd häraf börjat egna allt större omsorg åt kreatursafvelns förbättrande samt husdjurens ordentliga utfodring och skötsel. Till dessa glädjande företeelser, hvilka ingifva förhoppning om jordbruksnärings framtida utveckling i sund riktning, har utan tvifvel mejerihandterings mera allmänna utbredande i främsta rummet bidragit, men torde äfven hushållningssällskapens åtgärder för husdjursafvelns förbättrande hafva i sin mån medverkat.

För förbättring af afveln efter *nötkreaturen* hafva nämligen begge sällskapen sökt verka genom att, för spridning inom länet, inköpa afvelsdjur af sådana raser, som ansetts företrädesvis lämpliga för ändamålet. Antalet af dylika afvelsdjur, som sålunda blifvit under perioden införda och sedermera på auktion till olika delar af länet försålda, utgör inom norra området 55 tjurur af ayrshireras samt inom södra området 20 tjurur.

Vidare har inom norra området från och med år 1887 införts premiering af nötboskap efter ungefärligen samma system, som sedan flere år tillämpats i Skaraborgs län. Detta system upphörde att tillämpas med 1892 års början, från hvilken tid

premieringen skett enligt bestämmelserna i nådiga reglementet den 13 november 1891. För premieringen har området indelats i två distrikt, af hvilka det ena omfattar de till området hörande sex häradena af Vestergötland jemte Frändefors, Brålanda och Sundals-Ryrs socknar på Dal samt det andra består af återstoden af landskapet Dal. I hvardera af dessa distrikt hållas hvartannat år premieringsmöten på 15 å 20 särskilda ställen. Af 6,885 djur, som derunder uppvisats, hafva 5,181 prisbelönts dels med 1 hedersdiplom, 181 silfvermedaljer och 272 bronsmedaljer af två olika storlekar samt dels med premier i penningar till belopp af sammanlagdt 15,602 kronor.

I ladugårdsskötselns intresse har Södra hushållningssällskapet för sitt område vidtagit en anordning, som saknar motstycke inom norra området. Den 24 oktober 1888 inrättade nämligen sällskapet å Önnarp en skola, hvori såväl teoretisk som praktisk undervisning lemnas i skötsel af nötkreatur. Denna så kallade kosköttareskola, som närmast förestås af en ladugårdsförmän, är afsedd för fyra lärlingar, hvilka under lärotiden, som omfattar ett år, erhålla, förutom stat, hvardera 100 kronor i lön. De 14 lärlingar, hvilka vid periodens slut afgått från skolan, hafva erhållit plats såsom ladugårdsförmän. Sällskapets utgifter för skolan, som är helt och hållet skild från den till Önnarp förlagda landbruksskolan, uppgå årligen till 1,500 kronor.

Jemväl till höjande af *svinkulturen* hafva begge hushållningssällskapen sträckt sina omsorger. Så hafva sällskapen, för att understödja genomförandet af väckt förslag om anläggande i Herrljunga af ett svinslagteri, tecknat aktier uti det derför bildade bolag, Norra sällskapet till belopp af 5,000 kronor och Södra sällskapet till belopp af 10,000 kronor.

I öfrigt har Norra hushållningssällskapet för förbättrande af afveln efter svin vidtagit alldeles enahanda åtgärder som i afseende på afveln efter nötkreatur. Trettio ornar af yorkshireras hafva anskaffats och blifvit, efter försäljning på auktion, spridda till olika delar af sällskapets område; hvarjemte, i samband med premieringen af nötkreatur, sådan sedan år 1888 eger rum jemväl af svin, och hafva under perioden utdelats 7 silfver- och 11 bronsmedaljer samt 536 kronor i penningar.

Hästkulturen omfattas inom länet med stigande intresse, understödd jemväl af hushållningssällskapen. Sålunda hafva sällskapen årligen lemnat anslag till de premieringar af hästar, som, med bidrag af statsmedel, varit inom länet anordnade. Derjemte har af Norra hushållningssällskapet år 1887 anvisats ett belopp af 10,000 kronor för utlemnande till de filialafdelningar inom sällskapets område, som sådant önska, af räntefria så kallade hingstlån till belopp af högst 1,500 kronor. Dessa lån skola amorteras under fem år och åtnjutas på vilkor i öfrigt, att den afvelshingst, som till pris, hvilket ej må understiga lånebeloppet, inköpes, skall såsom beskillare godkännas af dertill utsedd särskild nämnd och under lånetiden hållas tillgänglig för ortens stoegare mot en språngafgift af högst 5 kronor. Endast kretsafdelningarne i Bjerke, Nordals och Valbo härad hade vid periodens slut begagnat sig af rättigheten att erhålla lån ur denna fond, hvilken härför tagits i anspråk till ett belopp af 5,575 kronor.

Slutligen torde, innan det förevarande ämnet lemnas å sido, böra erinras, att, såsom förut blifvit omförmäldt, för beredande af *sjukvård åt husdjuren*, varit under perioden inom länet anstälde, utom länsveterinären, 13 andra veterinärer, hvilka aflönas

hufvudsakligen af landstinget. Förutom boställe åt länsveterinären, lemnar dock Norra hushållningssällskapet ett årligt lönetillskott af 200 kronor till hvardera af 6 inom dess område stationerade 7 veterinärer; hvarjemte sällskapet med 250 kronor om året till och med 1893 års utgång, men derefter med 300 kronor årligen bestridt amortering af ett lån, som upptagits för anskaffande af erforderliga byggnader vid veterinärinrättningen i Alingsås. Helsotillståndet bland husdjuren har under perioden i allmänhet varit godt.

Mejerihandteringen må skötas med huru mycken omsorg som helst, så beror den dock ytterst derpå, att ortens ladugårdsskötsel, utöfver husbehovvet, lemnar erforderligt öfverskott af mjölk och att denna mjölk är af god beskaffenhet. Här i länet, hvarest boskapsskötseln har en jembförelsevis låg ståndpunkt, kan derföre mejerirörelsen vinna någon allmännare förkofran endast i samma mån, som jordbrukaren genom mera rationel skötsel af sin ladugård söker att höja och förbättra dess afkastning af mjölk. Den stora inkomst, som genom mejerierna tillföres jordbruket, är emellertid just egnad att framkalla en dylik ökad omsorg om ladugårdsskötseln och har också, såsom förut anmärkts, inom länet börjat åstadkomma en sådan verkan, till förmån såväl för sjelfva mejerirörelsen som för jordbruket i dess helhet. Men då mejerihandteringen, åtminstone i dess nuvarande allmännare utbredning, är jembförelsevis ny inom länet, i det af dess omkring 90 mejerier säkerligen öfver hälften tillkommit under de femton sista åren, kan mejerirörelsens berörda verkan till ladugårdsskötselns höjande, hvartill erfordras en längre tidrymd, icke ännu vara tillfyllest. För mejerirörelsens allmännare uppblomstring inom länet förefinnas derföre fortfarande rätt stora svårigheter, men den början till en bättre utveckling, som under senare tider blifvit gjord, innebär dock löfte om en god framtid.

För den ifrågavarande näringsgrenens främjande har Norra hushållningssällskapet, enligt åren 1883 och 1885 fattade beslut, anvisat 32,000 kronor till en fond, hvarur lån på tio år till belopp af högst 4,000 kronor erhållas af sökande, som anlägger mejeri inom sällskapets område. Ur denna fond beviljadt lån, som bör amorteras under de sex sista åren af lånetiden med en sjettedel om året, är räntefritt under första året, men löper sedermera med ränta, under de tre följande åren efter 3 procent och under de sex sista åren efter 6 procent. Tio lån hafva blifvit ur fonden utlemnade till sammanlagdt belopp af 32,600 kronor, deraf dock icke något belöper på den tidrymd, som perioden omfattar. De mejerier, hvilkas anläggning blifvit understödd med lån ur fonden, hafva till periodens början årligen undergått inspektion af en dertill af sällskapet aflönad sakkunnig person, hvilken jemväl haft att efter requisition tillhandagå med råd och upplysningar vid andra mejerier inom området. Inspektionen utöfvas numera icke.

Inom södra delen af länet har dervarande hushållningssällskapet anställt en så kallad mejerikonstulent, hvilken har till uppgift att lemna handledning på mejerihandterings och boskapsskötselns områden. Derjemte har sällskapet sedan år 1888, med en årlig kostnad af omkring 500 kronor, i Borås anordnat en anstalt för kontroll af mjölk.

Den *qvarnrörelse*, som bedrifves inom länet, har hufvudsakligen karakter af binäring åt jordbruket. Länets omkring 350 qvarnar äro nämligen nästan uteslutande afsedda för mäld från kringliggande orter. Endast vid Surte och Lerjeholms

qvarnar i Vätile härad samt vid två valsqvarnar, som äro belägna den ena vid Strömsberg i Vassända-Naglums socken och den andra vid Upperud i Skålleruds socken, kan rörelsen för afsalu anses ega någon större omfattning. Grynverk finnas väl anlagda vid några större egendomar, såsom vid Floda, Kilanda, Vårgårda och Skeppsholmen, äfvensom vid Bön i Örs socken, men tillverkningen är ingenstädes anseelig utom tilläfventyrs vid Kilanda, hvarifrån afsättningen af hafregryn uppgifves vara mera betydande.

Vidare äro till jordbrukets binärningar hänförliga *bränvinsbränningen* och tillverkningen af potatismjöl, hvilka näringsgrenar dock utöfvas nästan uteslutande i södra delen af länet, der öfverproduktion af potatis eger rum.

Bränvinstillverkningen, hvarvid afverkas endast potatis, har under perioden bedrifvits vid 5—6 brännerier, hvilka alla äro belägna i södra delen af länet. Tillverkningen eger rum i sammanhang med hemmansbruk. Närmare upplysningar i ämnet lemnas af nedanstående tabell:

Å r.	Antal brännerier.	Tillverkad bränvin. Liter.	Tillverknings-skatt. Kronor.	Kontroll-kostnader. Kronor.
1891	6	163,060	81,530	13,734.56
1892	6	293,116.3	146,558.15	14,043.72
1893	6	256,375.5	128,187.75	14,807.67
1894	6	140,836.6	70,418.30	13,235.11
1895	5	104,939.2	52,469.60	12,407.12

Potatismjöl beredes i stor myckenhet genom husslöjd i de södra delarne af länet. Fabriker för sådan tillverkning finnas ock der anordnade, i Gäsene härad vid Stålarp i Molla socken, vid Sämsholm i Norra Säms socken och Örum i Alboga socken, i Ås härad vid Qvarnegården i Varnums socken, i Redvägs härad vid Alfared i Norra Åsarps socken, vid Skeppsholmen i Liareds socken samt vid Staberg, Timmelle Nilsagården och Timmelle Skogsgården i Timmelle socken, äfvensom i Kinds härad vid Stora Apelnäs i Roasjö socken.

Slutligen böra bland öfriga binärningar till jordbruket icke förbigås trädgårds- och biskötseln samt fisket.

Intresset för *trädgårdsskötseln* och fruktträdsodlingen är i stadigt framåtgående. Under det förut en länsträdgårdsmästare inom hvardera hushållningssällskapets område var för behovet tillräcklig, har sedermera antalet requisitioner på biträde vid trädgårdars skötsel och anläggning tilltagit i sådan grad, att, för tillgodoseende deraf, ytterligare en länsträdgårdsmästare måst från och med 1888 anställas inom södra området och en likartad åtgärd från och med 1892 vidtagits för det norra. Trädgårdsodlingen är dock ingalunda så allmän, som vore önskligt, utan bedrifves företrädesvis vid de större gårdsbruken. Att fruktträdsodling börjar förekomma äfven å mindre lägenheter, framgår emellertid deraf, att Norra hushållningssällskapet under perioden för sådan odlingsflit utdelat belöningar med tillhopa 920 kronor till 73 innehafvare af dylika lägenheter.

Äfven för *biskötseln* är intresset i stigande. Det torde icke vara erforderligt att här lemna några statistiska uppgifter, då de dylika, som i senast afgifna berättelse lemnats, icke i någon

så synnerligt stor mån undergått förändring och sålunda lemna en ungefärlig bild af denna närings tillstånd jemväl för närvarande.

Fisket drifves, utom vid Venern och några af de större sjöarne, der åtskilliga yrkesfiskare finnas, nästan uteslutande såsom binärning till åkerbruket. Lax förekommer företrädesvis i Venern, Göta elf, Viskan, Ätran och Slottsån, samt röding i de på gränsen mellan Dal och Norge belägna Bok- och Kornsjöarne. I öfrigt äro gäddan, abborren, gösen, braxen, siken, ålen och laken de allmännaste och för fisket viktigaste. Kräfter finnas mångenstädes i länet, såsom, i Vestergötland, i Sämsjön och Ornungsjön, i Ätran och i många andra sjöar och vattendrag, samt, på Dal, i sjöarne Näsöl, Grann och Ånimen, i några tillflöden till Valboån, i Bäckeån och på flere andra ställen.

Af största betydelse för den ifrågavarande näringen är laxfisket i den del af Venern, som benämnes Dalbosjön. Detta af ålder idkade fiske har blifvit af någon större vikt, först sedan två affärsmän öppnat rörelse för export af fisk, den ene i Karlstad och den andre i Åmål. Nära 200 fiskare, hvilka under sommarmånaderna bredvid sina mindre jordbruk idka småfiske, äro från och med november till och med mars månad sysselsatte med laxfiske i Dalbosjön. Fisket bedrifves i båtlag om 3 man med 40 å 50 nät af 35⁶/₆ meters längd och 5³/₃ meters djuplek. Alltid ansträngande, är en sådan fisketur ofta vågsam och förenad med risk, att redskapen förstöras genom storm och is. Den anses för hvarje båtlag i medeltal inbringa 700 å 800 kronor. De nämnda affärsmännen inköpa den fångade laxen för export till Tyskland, England, Frankrike och Danmark.

Äfven fisket efter röding i Bok- och Kornsjöarne lär varit ganska inbringande, men uppgifves hafva aftagit under senare åren.

De stadgar för fiskets bedrivande inom länets sjöar och vattendrag, som finnas omförmälda i senaste femårsberättelsen, ega fortfarande gällande kraft.

Slutligen torde böra meddelas, att länets Norra hushållningssällskap under periodens sista år anordnat ett *landbruksmöte* i Venersborg. Mötet, som egde rum den 3 och 4 juli 1895 och anordnats för att fira sällskapets femtioåriga tillvaro, hade, såsom programmet derfor gifver vid handen, närmast till ändamål att genom sammanförande på ett ställe af framstående alster af jordbruket och dess binärningar samt slöjden lemna en öfversigt af de framsteg inom dessa områden, som under de senaste åren gjorts inom sällskapets verksamhetskrets, och frammana täflan till fortgående utveckling. I afsigt vidare att sprida kännedom till ortens befolkning om sådana maskiner och redskap, som tillverkas för att underlätta och ändamålsenligare bedrifva åtskilliga jordbruksarbeten, hade sällskapets förvaltningsutskott låtit tillkännagifva, att särskildt dylika föremål jemväl från andra delar af riket finge i likhet med sådana alster af husslöjden, som kunde tjena till modeller, under mötet utställas. Anslutningen till mötet motsvarade emellertid icke förväntningarne och dess ändamål vardt i följd deraf delvis förfeladt. Sålunda utställdes endast 73 hästar, 166 nötkreatur, 7 svin, 10 får, 7 fjäderfän, af alster utaf jordbruks-, trädgårds- och skogsskötsel 47 nummer, kollektivutställningar deraf inberäknade, ströämnena 3 nummer, ritningar och modeller till landtmannabyggnader, inredningar af stall, ladugård och ria, bibonningar samt delar af sådana inredningar 6 nummer, slöjdalster 202 nummer samt uti afdelningen

XII, omfattande landbruksredskap, maskiner, industrialster, åker- och körredskap, 230 nummer.

Då hästafveln icke står högt inom området för sällskapets verksamhet, kunde utställningen af hästar icke förete något af större intresse. Nötboskapsutställningen var, så vidt angår antalet af exponerade djur, icke heller af synnerlig betydighet. Orsaken härtill är att söka i en mängd samverkande omständigheter och särskildt i bestämmelserna, att kor och qvigor finge utställas endast i grupper af minst tre i hvarje grupp samt att blott medaljer och diplom, men icke penningar, skulle inom denna afdelning utdelas. De utställda djuren voro emellertid, med få undantag, af god beskaffenhet och buro vittnesbörd om de stora framsteg, nötboskapsafveln inom sällskapets område gjort sedan senaste allmänna mötet 1872.

Afdelningen XI, omfattande slöjdalstren, var utan gensaga mötets intressantaste del. De produkter af hemmets och skolans slöjd, som deri funnos representerade, voro af särdeles god beskaffenhet och vittnade noggsamt derom, att slöjden i betydande mån utvecklats sig.

Af belöningar, som utdelades, tillföll 5 hederspris, 16 första pris, 21 andra pris och 10 tredje pris utställare inom afdelningen för hästar; 3 större hederspris, 4 hederspris, 17 första pris, 27 andra pris samt 8 tredje pris olika egare af utställd nötboskap; 2 hederspris, 11 första pris, 13 andra pris och 12 tredje pris utställare af hemslöjdens alster; 1 större hedersdiplom och 1 hedersdiplom, 6 första pris och 2 andra pris för alster af skolslöjd samt 15 första pris, 13 andra pris och 13 tredje pris jemte 1 hedersomnämmande inom afdelningen XII; hvarföretom åtskilliga pris för andra utställningsföremål utdelades.

B) Skogshushållning och jagt. Under skogsstatens vård och förvaltning höra dels fjorton kronoparker med en areal af 17,328 hektar 60 ar samt dels elfva till indragna boställen hörande skogar med ett ytinnehåll af 1,590 hektar 68 ar. Antalet kronoparker har sålunda under perioden ökat med tre, af hvilka Kroppefjäll inom Dalslands revir är den största med en ytvidd af omkring 2,300 hektar. Enligt Länsstyrelsens utslag den 19 oktober 1889 står jemväl häradsallmänningen Kuleskog inom Hunnebergs revir under skogsstatens förvaltning i följd af den afverkning utöfver den fastställda hushållsplanen, hvartill del-egarne, som förut haft densamma under egen bevakning och skötsel, derunder gjort sig skyldiga.

Under skogsstatens uppsigt och kontroll stå i öfrigt dels länets två öfriga häradsallmänningar Brevikshult och Risveden, den förra inom Kullings och den senare inom Bjerke härad, med ett ytinnehåll af tillhoppa 1,777 hektar samt dels 405 andra allmänna skogar, hvilkas areal uppgifves vara omkring 31,428 hektar. Af dessa skogar äro 4 med en areal af 258 hektar 72 ar under enskild disposition samt lyda 17, med ett ytinnehåll af 1,093 hektar 3 ar, under Östads barnhus. De öfriga 384 skogarne höra dels till egendomar, som äro för statsverkets räkning på arrende upplåtta, dels till utarrenderade ecklesiastika hemman samt dels under civila och ecklesiastika bostadsboställen. Under det att häradsallmänningarne äro indelade till ordnad skogshushållning, hafva deremot de 21 ofvannämnda skogar, som dels äro under enskild disposition och dels tillhöra Östads barnhus, icke undergått sådan indelning. Hushållsplaner hafva blifvit

uppgjorda och fastställda för åtskilliga af de öfriga bland ofvannämnda skogar.

Af det ofvan anförda framgår, att arealen af samtliga de allmänna skogarne inom länet utgör 53,574 hektar 34 ar. Häraf uppgifvas 40,374 hektar 14 ar skola bestå af skogsmark och återstående 13,200 hektar 20 ar af impedimenter. Rörande hushållningen med de allmänna skogarne samt deraf härflytande inkomster och utgifter för statsverket torde få hänvisas till de upplysningar, som härutinnan kunna inhämtas af den officiella statistiken om skogsväsendet.

I fråga om de enskilda skogarne återopas till en början den redogörelse, som i föregående femårsberättelsen lemnats om skogstillgången inom länet. Af denna redogörelse torde framgå, att, under det de egentligen skogfattiga trakterna äro jmförelsevis få, tillgången på skog i allmänhet är riklig för husbehofvet och mångenstädes — såsom synnerligen i Bollebygds och Kinds härad samt på större delen af Dal — lemnar rätt betydande öfverskott för afsalu. I länets vidsträckt bergsbygder, der föga utrymme för åkerbruket finnes, är också skogsskötseln den näringsgren, som för befolkningen utgör den förnämsta inkomstkällan. Under det i afseende på några få skogar, som tillhöra större egendomar, afverkningen bedrifves efter därför uppgjorda planer, torde deremot, beträffande de enskilda skogarne i allmänhet, kunna sägas, att någon ordnad skogshushållning icke förefinnes. Det uppgifves också, att på många orter inom länet skogsbruket bedrifves med alltför ringa hänsyn till framtida behof, men, såsom allmänt omdöme i detta hänseende, synes dock böra uttalas, att, i följd af den alltjemt stigande insigten om skogens höga värde, i afseende på afverkningen deraf större varsamhet iakttagas numera, än fordom varit fallet.

För skogens återväxt sörjes dock icke så väl, som vore önskligt och behöfvt. Plantering och sådd af skog äro ingalunda allmänt förekommande; och från några orter klagas deröfver, att allmogem vid afverkning icke ens kvarlemnar erforderliga fröträd för befordran af återväxten. Detta gäller likväl företrädesvis de skogrika trakterna i länet, der befolkningen har svårare att lära sig inse vigten af skogstillgångarnes sparande, än i de orter, der dessa tillgångar äro mindre rikliga eller börja tryta. På sådana orter åter har otvivelaktigt omsorgen om skogens återväxt på senare tider alltjemt varit i stigande.

Såsom väsentligen medverkande härtill torde böra omförmälas de åtgärder, hvilka, för befordran af skogens återväxt och underhållandet af intresset därför, blifvit af länets landsting och hushållningssällskap vidtagna. Sedan, allt från år 1868, mindre anslag af landstingsmedel årligen utgått för inköp och utdelning af skogsfrö, hafva nämligen från och med år 1880 landstinget och hushållningssällskapen för det ifrågavarande ändamålet anvisat medel till belopp, som sistnämnda år uppgick till 4,500 kronor, men under perioden vexlat emellan 12,000 och 13,000 kronor. Under jägmästarnes i länet öfverinseende hafva dessa medel användts till enskild skogsodling i sådan ordning, att jordegare, som dertill sig anmält, egt att erhålla plantor och frö äfvensom biträde af plantör, utan annan skyldighet att deltaga i utgifterna för skogskulturen å sina egor, än att under arbetet dermed tillsläppa handtlangning och bestå kost åt plantören. Då den sålunda anordnade, nästan kostnadsfria skogskulturen ansetts företrädesvis böra komma de mindre, mera obemedlade jordegare till godo, har iakttagits, att hvarje rekvirent

i regel icke årligen erhållit större myckenhet plantor och frö än 15,000 stycken af de förra och 6 skålpund af det senare. Någon mindre del af medlen har fått användas för att kostnadsfritt tillhandahålla fruktträd åt obemedlade. De kulturarbeten, som under perioden blifvit med de ifrågavarande medlen bestridda, inhämtas af nedanstående tabell A.

För att minska skogarnes anlåtande till bränsle vid industriella anläggningar hafva på åtskilliga ställen inom länet, såsom exempelvis vid fabrikena i Marks härad, börjat användas stenkol i stället för ved. Äfven i hemmen har det allt mera gängse bruket att begagna kaminer, som eldas med kol, rätt mycket inskränkt förbrukningen af vedbränsle. Huru betydande virkesåtgången åter är vid länets talrika trämassfabriker och pappersbruk, kan bedömas deraf, att den vid dylika verk endast på Dal uppgifves årligen utgöra omkring 175,000 kubikmeter. Under det i öfrigt förbrukningen af husbehovsvirke i länets skogstrakter är långt större, än som med iakttagande af sparsamhet vore nödigt, utföres från dessa trakter till orter utom länet ansenlig myckenhet såväl rundvirke som förädladt virke.

Sågverk, som drifvas med vattenkraft och förnämligast eller uteslutande afse att fylla kringliggande orters behof af virke, finnas i länet till ett antal af omkring 210. Bland de sågverk, vid hvilka åter trävaror bearbetas företrädesvis för export, må nämnas ångsågarne vid Ulricehamn, vid Gullered i Gullereds socken, vid Nygård i Roasjö socken, vid Björketorp i Surteby socken, vid Källhult i Tranemo socken, vid Köpmannebro i Skål-

leruds socken, vid Strand i Nössemarks socken, vid Lee i Dals-Eds socken och vid Backen i Ödskölds socken samt sågverken vid Skåpafors i Laxarby socken och Billingsfors i Steneby socken.

Under perioden hafva skogarne icke i någon mera afsevärd grad lidit af eld, stormar eller insekter. Kronoparken Gallåsen härjas dock sedan tre år tillbaka af en *parasitsvamp*, som antages vara *Melampsora penitorqva*. Ifrågavarande svamp, som under det senaste decenniet svårt hemsökt skogarne i södra Sverige, särskildt inom Skåne, Halland och Blekinge, och der nästan omöjliggjort all odling af tallskog, synes numera hafva på sitt härjningståg hunnit Vestergötland.

Af skogens biprodukter användes sticktorf i ganska stor utsträckning till bränsle, företrädesvis på de orter, som äro fattiga på skog. Mossarne börja ock vinna användning till strö för kreaturen samt vid renhållning i städerna.

På några få ställen inom länet lärers allmogen syssla med fröklängning, dock endast i mindre omfattning. Anstalter för sådant ändamål finnas vid Alingsås samt vid Karstavik under Koberg och Mellerud i Holms socken.

För utbildning af skogsbetjente finnes å Hunneberg en statens skogsskola, hvarest kostnadsfri undervisning meddelas åt 10 lärjungar.

Jagten är att anse såsom en binäring till skogsbruket. Den idkas nämligen ingenstädes inom länet såsom yrke, utan endast för beredande af någon tillfällig inkomst eller för nöjes skull. På de större egendomarne, äfvensom inom sådana områden, der jagten är utarrenderad, torde den vårdas väl; men i öfrigt kan någon egentlig jagtvård icke sägas förekomma i länet. Fridlysningsstiderna iakttagas dock i allmänhet. Endast några få åtal för förbrytelser mot jagtlagarne hafva under perioden förekommit.

I afseende på rofdjuren utvisar den officiella statistiken, att under perioden inom länet dödats 6 lodjur, 1 järf, 4,026 räfvar, 7 örnar, 41 ufvar, 1,146 hökar och 7,127 kråkor. Under det, såsom bekant, skottpenningar för lodjur gäldas af staten, har landstinget för utrotande af räf och kråka anslagit premier, hvilka utgått under hela perioden med 3 kronor för räf, som dödats från den 1 april till den 30 september, och med 15 öre för dödad kråka samt med 5 öre för ägg af kråka. De premierbelopp, som i oförmälda hänseenden under perioden utgått, hafva utgjort 100 kronor af statsmedel och 6,554 kronor 60 öre af landstingets medel. Rofdjur uppgifvas hafva under perioden inom länet dödats 3,239 får, 96 getter och 20,248 fjäderfän. Den sålunda på husdjuren föröfvade skadan uppskattas till 31,508 kronor 5 öre.

Bland däggdjur, som äro tjenliga till föda och föremål för jagt, finnas inom länet elg, rådjur och hare. Med en riklig stam på Halle- och Hunneberg samt i skogarne till egendomen Koberg i Bjerke och Ale härad, förekommer elgen i de flesta öfriga delar af länet, ehuru der endast sparsamt. Rådjuren hafva spridit sig öfver nästan hela den del af Vestergötland, som tillhör länet. Talrikast äro de i Skallsjö och Stora Lundby socknar af Vätö härad, äfvensom i Marks härad. Haren är väl allmän, men tillgången derpå är ingenstädes riklig.

Bland skogsfoglarne hafva tjädern och orren en temligen allmän utbredning öfver länet. Endast på några få ställen, der särskild jagtvård eger rum, förekomma de dock i någon synnerlig mängd. I öfrigt lärers jagten efter dessa foglar i allmänhet be-

Tab. A. Enskild skogsodling med anslag från landsting och hushållningssällskap åren 1891—1895.

År.	Revir.	Skogsodlad areal. Hektar.	Hvarför användts		Utlemnade fruktträd. St.	Kostnads-summa. Kronor.	Slutsumma årligen. Kronor.
			Plantor af tall, gran och löfträd. St.	Frö af tall och gran. Kg.			
1891	Hunnebergs .	144	152,929	131.2	—	1,207.63	9,380.10
>	Svältornas . .	249	142,250	376	602	3,100. —	
>	Marks . . .	308	684,620	429	355	4,151.12	
>	Dalslands . .	70	94,190	72	—	921.35	
1892	Hunnebergs .	185	211,246	50.5	16	1,111.11	6,688.83
>	Svältornas . .	144	148,545	265	602	2,500. —	
>	Marks . . .	132	789,972	34	119	1,794.63	
>	Dalslands . .	88	146,130	84	20	1,283.09	
1893	Hunnebergs .	250	171,925	88.3	67	1,724.30	10,578.16
>	Svältornas . .	177	269,240	184	602	2,210. —	
>	Marks . . .	298	673,370	405	98	3,999.10	
>	Dalslands . .	80	366,657	70	246	2,644.76	
1894	Hunnebergs .	215	178,347	68.7	34	1,290.23	7,627.95
>	Svältornas . .	139	343,650	73	602	1,737.35	
>	Marks . . .	160	487,800	180	—	2,100.37	
>	Dalslands . .	87	183,327	124.3	57	2,500. —	
1895	Hunnebergs .	205	152,798	66.4	67	1,379.06	8,600.15
>	Svältornas . .	120	138,810	120	335	1,852.65	
>	Marks . . .	197	549,175	213	150	2,471.23	
>	Dalslands . .	92	210,111	130	325	2,897.21	
	Summa	3,340	6,065,092	3,164.4	4,297	42,875.19	42,875.19

drifvas utan hänsyn till stammens sparande, så att tillgången på dem kan anses vara i aftagande. Järpe finnes på norra Dal, men förekommer der endast sparsamt.

Af fälthöns finnes rapphönan inom länet. Då denna fogel icke trifves på andra ställen, än der jordbruket vunnit en viss omfattning, anträffas den icke i länets fjäll- och skogstrakter. I regel förekommer den deremot öfverallt annorstädes i länet, dock icke särdeles rikligt, sedan den hårda vintern 1894—95 ytterligare nedbragt stammen af detta villebråd.

Gräsanden är allmän, men tillgången derpå synes ständigt minskas. Grågäsen anträffas endast undantagsvis, såsom vid sjön Hästefjorden i Frändefors socken.

C) **Bergshandtering, fabriksrörelse, slöjd och handverk.**

Bergshandteringen är af underordnad betydelse för länet. Någon grufterdrift förekommer icke. De många mindre jernbruk, som fordom funnits, hafva alla upphört med smidet, förutom Kollerö med Jädersfors, som fortfarande drifves i föga nämnvärd omfattning.

Det torde böra omförmälas, hurusom kalkbränning vid Nygård och Tunhem eger rum af orsteneu i Hunneberg, äfvensom huruledes på Dal skifferbrott drifves vid Hällan, Källsviken och Halängen.

Fabriksindustrien inom länet är ganska betydande och är fortfarande stadd i framåtgående. Fabrikernas antal, hvilket vid periodens början utgjorde 190, hade vid dess slut ökats till 292. Tillverkningsvärdet, som vid den förstnämnda tidpunkten beräknades utgöra omkring 24,631,000 kronor, motsvarande enligt Kommerskollegii berättelse för året 9¹³ procent af värdet utaf hela landets tillverkning, ansågs vid den senare uppgå till 30,556,415 kronor eller 7³⁰ procent af hela rikets. År 1890 användes vid fabrikerne 23,860 maskiner och redskap samt voro der anstälde 8,531 arbetare, under det att år 1895 maskinernas och redskapens antal ökats till 39,423 samt arbetarnes till 11,088.

För den ifrågavarande industrien inom länet hafva *spinneri- och väfnadsfabrikerne* fortfarande den största betydelsen. Fabrikstillverkningen af bomullsgarn, som år 1895 för hela riket uppgick till ett värde af omkring 13,500,000 kronor vid 27 fabriker, bedrefs samma år inom länet vid 9 fabriker med ett värde å tillverkningen af något öfver 3,200,000 kronor. Sådana fabriker finnas vid Nääs i Vätile härad, vid Sjuntorp i Flundre härad, vid Alafors i Ale härad, vid Rydal och Viskafors i Marks härad, vid Norrby i Borås, de två sistnämnda i förening med väfverier. Äfven fabrikationen af ullgarn inom länet är ganska betydande, motsvarande omkring en tredjedel af hela tillverkningen inom riket. De förnämsta af länets ullgarnspinnerier äro belägna i Borås. Dessa äro Annebergs spinneri, Boras spinneri och Göta kamgarusspinneri.

Den större väfnadsindustrien inom länet representeras af 24 mekaniska fabriker.

Vid 5 fabriker i Borås, 3 i Alingsås och 5 på landsbygden tillverkades år 1895 bomullsväfnader till ett sammanlagdt belopp af 6,766,238 kronor. Bland dessa fabriker intages utan tvifvel främsta rummet fortfarande af *Viskafors och Rydboholms fabriker*, hvilka, belägna i närheten af hvarandra i Marks härad, tillsammans utgöra ett helt och hafva gemensam egare, Rydboholms bolag. Vid den förstnämnda fabriken finnes, förutom spinneri, ett större bomullsväveri, der, bland annat, i en enda arbetsall

inrymmas icke mindre än 500 väfstolar. Den sistnämnda fabriken omfattar blekeri, appreturverk, färgeri och tryckeri. Dessa båda fabrikers tillverkningsvärde anses utgöra öfver 1,000,000 kronor.

Under det att klädesberedning icke i någon nämnvärd mån eger rum i länet, finnas der för andra helylle- och blandade väfnader 12 fabriker, 1 i Borås, 1 i Venersborg och 10 på landsbygden, hvilkas tillverkningsvärde nämnda år motsvarar omkring 90 procent af enahanda värde för hela landet. Den största af dessa fabriker, Fritsla mekaniska väveri, som år 1874 anlades af dess nuvarande egare, fabrikören L. J. Wingqvist, bedrefs till en början i mindre omfattning, men har tid efter annan utvidgats och är tvifvelsutan i vårt land den största i sitt slag, hvaraf enskild person är egare.

Af rikets 27 trikåväfnadsfabriker äro 4 belägna inom länet, deraf 1 i Borås, 1 vid Torsbo och 1 vid Uddebo, de begge sistnämnda inom Kinds härad. Tillverkningsvärdet vid dessa fabriker motsvarar en hög procent af enahanda värde på hela rikets dylika tillverkning.

Slutligen finnas inom länet 4 jacquardväfverifabriker, som drifvas med handkraft, och i Borås 1 konstdamastväveri.

För beredning af vadmal finnas i länet 2 stampar.

Fabrikation af siden, kläde och juteväf bedrifves icke i länet, men hvad angår den öfriga, här ofvan omförmälda tillverkningen af väfnader, torde den, såväl i värde som i myckenhet, motsvara ungefär hälften af hela den likartade fabrikation, som eger rum i hela landet.

Ett linneväveri finnes numera inom länet och är beläget i Kinna.

Till den större väfnadsindustrien kan jemväl hänföras den *tillverkning af väfnader*, som, i synnerhet i Marks och Kinds härad, eger rum genom de så kallade förläggarne. Dessa drifva såsom näring att försälja väfnader, hvilka af garn och efter mönster, som af dem utlemnas, mot lega tillverkas *medelst hus-slöjd* af väfverskor å landsbygden. Näringen utöfvas i större omfattning af 26 förläggare, nämligen 20 i Marks härad, 3 i Kinds härad, 2 i Ulricehamn och 1 i Borås. Försäljningen af tyger, som sålunda förfärdigas medelst handväfnad, anses i Marks härad årligen uppgå till icke mindre än 9 å 12 millioner meter.

De fabriker, som näst efter de här ofvan nämnda torde hafva största betydelsen för länet, äro sådana, vid hvilka tillverkas *papper och pappersmassa*. Det är i synnerhet på Dal, som denna industri på senare tider fått fart, sedan skogstillgångarne der icke vidare tagas i anspråk för de mindre jernverk, som tillföre funnits der, men numera blifvit nedlagda. Pappersbruk finnas vid Långed i Vedbo härad, vid Lisefors i Tössbo härad, vid Häfreström i Nordals härad, vid Vargön och Trollhättan i Väne härad samt vid Lilla Edet i Flundre härad. Fabriker för tillverkning af trämassa äro anlagda vid Billingsfors och Gustafsfors i Vedbo härad, vid Forsbacka och Hanebol i Tössbo härad, vid Upperud i Nordals härad, vid Axelfors i Kinds härad, vid Hökerum i Ås härad samt vid Önan och Vargön i Väne härad, vid det sistnämnda stället i förening med pappersbruk. Tillverkningsvärdet torde uppgå, vid de förra fabrikerne, af hvilka de vid Vargön och Lilla Edet äro mest betydande, till omkring 4,000,000 kronor och vid de senare, af hvilka fabrikerne vid Billingsfors, Gustafsfors och Önan äro de största, till omkring 3,000,000 kronor.

Af de ifrågavarande fabriker har den vid Vargön största omfattningen. För fabriken, som är belägen på nämnda ö i Göta elf, disponeras ett derintill varande vattenfall, hvilket för- enats med ett ofvanför vid Hufvudnäsen beläget vattenfall genom en 1,700 meter lång kanal, som med en kostnad af omkring en half million kronor blifvit anordnad från öns nordöstra ände utefter elfvens östra strand. Verken drifvas af 3 turbiner om tillhopa 645 hästkrafter samt 1 större och 4 mindre ångmaskiner om tillsammans 240 hästkrafter, så att drifkraften utgör sammanlagdt 885 hästkrafter. Fabriksdriften afser tillverkning af papper, men omfattar jemväl framställning af därför erforderlig slipad trämassa, lumpfiber, halmmassa samt sulfit- och natroncellulosa. Papperstillverkningen är dock så anseelig, att därför måste, utöfver brukets egen fabrikation, inköpas rätt mycket slipad trämassa och cellulosa.

Fabriksbyggnaderna äro 6 till antalet: i en byggnad inrymmas dels träsliperi med 4 slipstolar efter Siebrechts system jemte tillhörande sorterverk och 4 pappmaskiner, dels maskiner för sortering af blekt halmmassa, dels lumpkokeri med 2 kokare samt dels reparationsverkstad; en byggnad innehåller halmkokeri med 1 kokare, 1 holländare, hackelsemaskin m. m.; en byggnad är inrättad till sulfitcellulosafabrik med 3 kokare, hvardera om 1,200 kubikfots rymd, syraapparater, holländare samt sorter- och pappmaskiner; två byggnader innehålla natroncellulosafabriken med 2 kokare, 4 diffusörer, holländare och sorterapparater samt sodaåtervinningsugnar; och en byggnad inrymmer slutligen sjelfva pappersbruket med 3 fourdrinier-pappersmaskiner af 70, 80 och 90 engelska tumms bredd, jemte fullständiga för- arbetsmaskiner, såsom holländare af olika slag, limkök, blekeri, skärmaskiner, rullstolar, liniermaskin m. m. Till fabriken höra derjemte vidsträckt ekonomibyggnader, omfattande, förutom kontorslokaler samt brandfritt arkiv och ritrum, bostäder för disponenten och tjenstemännen samt i 3 större byggnader för 20 arbetare med deras familjer. Den öfriga till 260 personer uppgående arbetarepersonalen bor i trakten omkring fabriken. Afsättningen eger rum hufvudsakligast till England och befordras genom lätta kommunikationsmedel, i det fabriken vid öppet vatten står i direkt ångbåtsförbindelse med Göteborg och vintertiden genom en kort jernbana har väg till Rånnums station på Uddevalla—Venersborg—Herrljungabanen.

Bland *andra träförädlingsverk* böra nämnas 3 mekaniska snickerifabriker, en i hvardera af städerna Borås och Åmål samt en vid Elfängen i Ale härad, med ett tillverkningsvärde af tillhopa omkring 240,000 kronor; en träullsfabrik vid Katrineholm i Vedbo härad med ett tillverkningsvärde af 5,000 kronor; en bobinfabrik i Kinds härad, hvars tillverkning torde belöpa sig till 75,000 kronor årligen, samt en käppfabrik i Borås med ett årligt tillverkningsvärde af 20,000 kronor.

I sammanhang härmed torde böra omförmälas 2 i länet varande *tändsticksfabriker*, den ena i Venersborg och den andra vid Lilla Edet, med ett värde å tillverkningen af tillsammans 279,000 kronor.

Af *jernförädlingsverk* finnas inom länet 17 gjuterier och mekaniska verkstäder, af hvilka 6 äro belägna i städerna Borås, Åmål och Venersborg samt 11 på landsbygden. Bland dessa, hvilkas tillverkningsvärde år 1895 uppgick till 2,213,069 kronor, bör företrädesvis omnämnas Trollhätte mekaniska verkstad, hvarest hufvudsakligen förfärdigas lokomotiv, lokomobiler och

andra maskiner till ett värde af omkring 900,000 kronor årligen. Fabrikationen af jern- och stålarbeten representeras inom länet företrädesvis af Gullöfors bruk på Trollhättan, omfattande flere verk, för förfärdigande af sågblad, maskinknifvar, filar, skyfflar, spadar m. m. Brukets tillverkningsvärde, som under perioden varit i jemnt stigande, torde för år 1895 kunna beräknas till 600,000 kronor. Vidare har länet 2 fabriker för tillverkning af hästskosöm, vid Rådanevors i Valbo härad och vid Bäckefors i Vedbo härad. För förfärdigande af, bland annat, kopparkärl och ledningsrör finnas slutligen i Borås 2 metallfabriker, samt för tillverkning af skedar med flere husgeråd af så kallad brittanniametall en fabrik vid Stenkullen i Vätle härad. För tillverkning af emaljerade varor, såsom skyltar, kittlar med mera, är anlagd en fabrik inom Kinna socken.

Vid *glasbruken* — Limmared i Kinds, Foglavik i Gäsene och Surte i Vätle härad — uppgingo tillverkningarna år 1895 till ett värde af 647,269 kronor.

Två *bleckslagerier* finnas inom länet. Af dessa är det ena beläget vid Reutersberg i Kinds härad och det andra, som är mest betydande, i Borås.

Läderfabriker funnos år 1895 inom länet till ett antal af 38, af hvilka 2 voro belägna i Venersborg, 2 i Borås, 3 i Åmål, 1 i Ulricehamn och 30 på landsbygden. Af dessa fabriker, hvilkas sammanlagda tillverkning nämnda år värderas till 229,274 kronor, äro endast de, som ligga i de tre förstnämnda städerna, af någon betydenhet.

I Venersborg finnes dessutom en *skofabrik* med en årlig tillverkning af särdeles stor och ständigt stigande omfattning.

Af rikets *oljeslagerier*, hvilka år 1895 uppgingo till ett antal af 10, är ett beläget inom länet vid Trollhättan. Värdet af dess tillverkning, som utgöres af linolja och linfrökakor, beräknades nämnda år till 409,000 kronor.

Af *kemisk-tekniska fabriker* finnas endast 5 inom länet. Några sådana, som afse tillverkning af helsovatten, drifvas derjemte i sammanhang med apoteks- och bryggerirörelse. I Venersborg finnes en margarinfabrik, som efter en tids stillestånd och öfvergång i annan egares hand, vid periodens slut under en kortare tid ånyo varit i gång och hvars tillverkning lär vara af rätt betydlig omfattning. I Borås finnes ett kemiskt blekeri.

År 1895 funnos i länet 21 *färgerier*, vid hvilka färgerilönen uppgick till 636,312 kronor. Deraf belöpte 207,795 kronor på de 5 färgerier, som tillhöra Borås stad.

Tillverkningen af maltdrycker är inom länet jemförelsevis af mindre betydenhet. År 1895, då den bedrefs vid 9 fabriker, utgjorde hela tillverkningsvärdet 214,303 kronor.

Bland *öfriga fabriker* må nämnas 2 spritförädlingsfabriker, en i Venersborg och en i Borås, 2 gummifabriker, en i sistnämnda stad och en på landsbygden, 1 halmhylsefabrik vid Upphärad i Flundre härad, 1 bindgarnsfabrik vid Albertsfors i Vätle härad, 2 kakelugnsfabriker med ett tillverkningsvärde år 1895 af 30,070 kronor, 1 koksfabrik i Venersborg, som tillhör stadens gasverk, 2 snickerifabriker i Borås med en tillverkning, som för nämnda år beräknats till 65,200 kronor, och 2 dylika i Åmål med ett för samma tid uppgifvet tillverkningsvärde af 120,000 kronor, 1 sådan i Alingsås och 1 å länets landsbygd, den senare med ett angifvet tillverkningsvärde för samma år af 55,625 kronor, 1 spetsfabrik i Gingri socken af Ås härad, benämnd Borås eller Nygårdens spetsfabrik och med en till-

verkning af spetsar, band och snören, den enda i sitt slag inom riket, samt 1 mindre tobaksfabrik i Alingsås.

Härmed är fabriksindustrien inom länet i dess allmännaste konturer angifven. Den är öfver hufvud taget ganska betydande och gifver åt vissa trakter af länet — Borås stad med nästan hela Marks och vissa delar af Kinds härad — karakteren af ett fabriksdistrikt af den egendomliga beskaffenhet, att der, vid sidan om en fabriksmessigt bedrifven *väfnadsindustri* i stort, fortfarande af större delen af befolkningen utöfvas en gammal *husslöjd*, hvilken afser att genom hemväfnad tillverka väfnader af hufvudsakligen samma slag som vid fabrikerne. För dessa bygder, äfvensom för Rångedala, Toarps, Espereds och Härna socknar i Ås härad, Bollebygds och Björketorps socknar i Bollebygds härad, större delen af Vedens härad samt södra delen af Redvägs härad, har ock hemväfnaden den största vikt såsom försörjningsmedel. På många af nämnda orter torde få hem finnas, der icke en eller mångenstädes flere väfstolar nästan hela året om äro i verksamhet. Der icke, såsom uppgifves vara förhållandet i Ås härad, befolkningen låter kringföra sina varor till försäljning genom så kallade gårdfarihandlande, utföres allmänneligen väfnadsarbetet för de ofvannämnda förläggarne, hvilka i väfön lära betala 8 à 10 öre per meter, så att daglönen för en van väfverska, som uppgifves kunna väfva omkring 9 meter om dagen, kan antagas uppgå till 72 à 90 öre.

I de nu omförmälda 6 häradena, der slöjden sedan gammalt varit hemvand, utöfvas ännu, förutom väfning, äfven åtskillig *annan slöjd*. Träarbeten, såsom simplare möbler, laggkärl, bastmattor, bastrep, korgar, tallrikar, fat, askar, skedar med mera dylikt, förfärdigas i Ås härad, i Bollebygds och Töllesjö socknar af Bollebygds härad, i Sandhults socken af Vedens härad samt i vissa delar af Kinds härad; tröjor, dukar och strumpor stickas för hand eller på maskin i Ås och Vedens härad; och blecksaker tillverkas i Gällstads och Marbäcks socknar af Kinds härad samt i Hösna, Gulleredes och Strengsereds socknar i Redvägs härad.

Slöjden har äfven betydelse för andra delar af länet. I sådant hänseende bör omnämnas den rätt storslagna slöjd, som sedan ålder bedrifvits i den trakt af Kullings härad, som ligger söder och öster om Alingsås, hvarest genom anslag från länets Norra hushållningssällskap en undervisningsanstalt för slöjd under perioden upprättats. Slöjdartiklarne från denna bygd utgöras af kolkorgar i stor myckenhet samt potatis- och fiskkorgar af en från Hemsjö socken, af mattor och kassar af spån efter tall och gran från Ödenäs socken samt af träskor af al och björk från Alingsås, Horla och Norska Skogsbygdens socknar. Dessa alster, utom kolkorgarne, hvilka afsättas till de svenska jernvägarne, exporteras hufvudsakligen till Norge och Finland, men afsättas ock på Norrland. Klädorgar och packorgar tillverkas i Hedareds by af Sandhults socken, samt slevvar, skedar och vispar i Töllesjö socken. Värde af dessa alster lärer årligen kunna beräknas till ungefär enahanda belopp, som i närmast föregående femårsberättelse finnes uppgifvet. Inom södra delen af Redvägs och norra delen af Kinds härad bedrifves såsom hemslöjd bleckslageri och kardtillverkning i stor utsträckning. Inom Tranemo pastorat tillverkas liar, hästskor samt tjära för afsättning inom angränsande orter.

I Ärtemarks socken af Vedbo härad utgör halmflätning en god inkomstkälla för nästan hvarje hem och alstren deraf tagas

ofta i utbyte mot andra varor. Denna slöjd har numera vunnit insteg hos befolkningen i Håbols socken och flere ställen inom södra delen af länet.

I öfrigt bedrifvas på somliga orter särskilda *yrken såsom binäringar*. Sålunda är den manliga befolkningen i Ale härad, äfvensom i Långareds socken af Kullings härad samt Edsleskogs, Mo och Åmåls socknar i Tössbo härad känd för sin duglighet i timmer- och snickeriarbeten och anlitas för dylikt arbetes utförande jemväl för andra orters behof. I Sandhults socken bedrifves mureriarbete såsom binäring. Ett annat näringsfång, som slutligen här bör omnämnas, är det så kallade *hemslagteriet*, hvilket, med afsättningsort för köttvarorna i Göteborg, utöfvas i Angeredes och Bergjums samt en del af Stora Lundby socken af Vätö härad till så betydlig omfattning, att det antal slagtdjur, som årligen för ändamålet aflastas vid Lerums jernvägsstation, skattas till åtta à tio tusen. Detta yrke idkas äfven i Bredareds socken af Vedens härad, derifrån afsättningen eger rum i Borås.

I ett land, der, såsom i Sverige, vintern och de mörka aftnarne under halfva året hindra allt hufvudsakligt arbete i landets modernäring och således lemna mycken tid öfrigt för annan sysselsättning, måste befordrandet af husfliten — slöjden — vara af framstående vikt. Det öfverensstämde dock icke med äldre tiders statsekonomiska grundsatser att uppmuntra hemslöjden på landsbygden, utan man sökte fasthellre då att binda hvarje handverk vid städerna och förhindra landtmannen från utöfvande af hvarje annat näringsfång, än som stod i omedelbart samband med jordbruket. Det är dock bekant, huruledes jordbrukets torftighet i de så kallade sju häradena här i länet sedan flere sekler tillbaka der framkallade en storslagen hemslöjd; huruledes det, vid sidan om den äldre lagstiftningens förbud, tolererades, att allmogen från dessa bygder med påsen på ryggen till salu kring hela landet förde alstren af denna hemslöjd; samt huruledes detta sätt för afsättningen — den så kallade gårdfarihandeln — omsider sedan år 1680 vann lagstiftningens godkännande och, såsom ett särskildt privilegium för denna allmoge, sedermera utöfvades ända in i våra dagar.

Af det ofvan anförda framgår, att den nu omförmälda hemslöjden i de sju häradena ännu alltjemt idkas i hufvudsakligen samma utsträckning som fordom, fastän olika tidsförhållanden beredt förändrade utvägar för afsättningen. Den i någon del af Kullings härad af ålder gängse hemslöjden af träarbeten har väl gått framåt, men, med undantag möjligen af halmflätningen, kan husfliten i öfrigt svårligen anses på senare tiden hafva gjort några framsteg inom länet. Den husflit, som fordom idkades för husbehof, har fasthellre i märklig mån aftagit i följd af lättheten att till billigt pris erhålla fabriksvaror i de hemmagjorda varornas ställe; och de försök, som tid efter annan gjorts, att somligstädes införa hemslöjd, afsedd för afsalu, kunna icke sägas hafva krönts med någon stadigvarande framgång. För att ernå detta mål erfordras också utan tvifvel, att jordmänen derför beredes derigenom, att det uppväxande släktet tidigt såväl får lära sig inse handarbetets stora betydelse i sedligt och materiellt hänseende som ock bibringas duglighet för sådant arbetes utförande genom uppfostran af sinnet och handlaget derför. Slöjdundervisningens införande i folkskolorna torde derför också vara den grundval, hvarförutan arbetet för ett mera allmänt införande af hemslöjden i landet blifver mer eller mindre lönlöst.

De åtgöranden, som vidtagits inom länet för hemslöjdens främjande, hafva och företrädesvis gått i den sålunda angifna riktningen, i det länets begge slöjdföreningar användt de medel, som af staten, landstinget och hushållningssällskapen ståtts till deras förfogande, hufvudsakligen till understöd åt sådana kommuner, som anordnat slöjdundervisning vid folkskolorna. För denna undervisning, äfvensom för verksamheten vid slöjdläroreseminariet vid Näås, hänvisas till den redogörelse, som i föregående femårsberättelse blifvit lemnad.

Jemte det, såsom ofvan nämnts, länets begge slöjdföreningar sökt främja införandet i folkskolorna af undervisning i slöjd, hafva dessa föreningar jemväl på andra områden verkat för slöjden. Så har halmflätningen särskildt varit föremål för deras omsorger. För undervisning deri hafva nämligen dels särskilda lärokurser varit under perioden anordnade på olika ställen i

länet samt dels fast skola funnits inrättad på Uppered i Skålleruds socken. Vidare har för utbildning af snickerislöjden i Bollebygds härad der år 1895 hållits två lärokurser i möbelsnickeri. Slutligen lemna slöjdföreningarne bidrag till de lägre tekniska yrkesskolor, hvilka finnas inrättade i Venersborg och Borås.

Med bidrag af statsmedel och anslag af landstinget uppehålls i Borås en skola för undervisning i väfnadskonst.

Handtverkerierna, hvilka i allmänhet förlora i betydelse i samma mån, som fabriksrörelsen utvecklas, synas dock under perioden hafva något förkofrats. Den officiella statistiken visar nämligen, att, under det vid periodens början i länet funnits 1,008 handtverkare med 841 arbetare, så hade vid periodens slut de förras antal ökats till 1,038 och de senares till 940. Samtidigt hade den bevillning, som utgick för handtverkerierna, stigit från 2,416 kr. 32 öre till 2,806 kr. 20 öre.

4. Kommunikationer och varubyten.

A) **Landtkommunikationer.** De viktigaste bland dessa äro *jernvägarne*; och hafva dessa under ifrågavarande femårsperiod icke undergått förändring i annan mån, än att deras antal ökats med två, hvadan alltså, utom vestra stambanan, som till en längd af omkring 83 kilometer, med 9 stationer och 3 hållplatser, genomgår Vätle och Kullings härad, nu förefinnas 10 jernvägar, hvilka antingen helt och hållet eller till någon del ligga inom länet, nämligen:

1:o. *Bergslagernas jernväg.* Med en spårvidd af 1⁴³⁵ meter har denna jernväg en längd af 486 kilometer. Från länsgränsen mot Vermland går den här i länet genom Tössbo härad med staden Åmål, Nordals och Sundals härad, Väne härad med Trollhättan samt Flundre, Ale och Vätle härad till gränsen mot Göteborgs och Bohus län, omkring 164 kilometer. Jernvägen har 15 stationer och 5 hållplatser inom länet.

2:o. *Dalslands jernväg.* Denna jernväg har 1⁴³⁵ meters spårvidd och en längd inom länet af 65 kilometer. Från Sunnanå hamn vid Venern, som är jernvägens utgångspunkt, går den genom Nordals härad till Mellerud, korsar der Bergslagsbanan samt fortsätter vidare genom sagda härad in i Vedbo härad till gränsen mot Norge, hvarest norska Smaalenenes-banan möter. Utom föreningsstationen i Mellerud har jernvägen 6 stationer äfvensom 2 hållplatser.

3:o. *Uddevalla—Venersborg—Herrljunga jernväg.* Med en spårvidd af allenast 1²¹⁷ meter, har hela jernvägen en längd af 92 kilometer, af hvilka 30 kilometer tillhöra länet. Från Bohuslän inkommer jernvägen i Väne härad och korsar der Bergslagernas jernväg vid Öxnered. Derifrån fortsätter den genom Väne härad förbi Venersborg till gränsen af Skaraborgs län samt vidare genom detta län in i Kullings härad, hvarest den vid Herrljunga träffar vestra stambanan. Oberäkadt föreningsstationerna vid Öxnered och Herrljunga, har jernvägen 5 stationer inom länet.

4:o. *Borås jernväg.* Denna helt och hållet inom länet belägna jernväg har sistnämnda spårvidd och 42 kilometers längd. Den går från vestra stambanans station vid Herrljunga genom Kullings, Gäsene och Vedens härad till Borås och har, utom Herrljunga, 4 stationer samt 2 hållplatser.

5:o. *Varberg—Borås jernväg.* Jernvägen, som har den större, här ofvan omförmälda spårvidden, är i sin helhet 85 kilometer lång, men tillhör länet på en sträcka af endast 59 kilometer. Utgående från Borås jernvägsstation vid Borås, genomlöper jernvägen Vedens och Marks härad till länsgränsen mot Halland, derifrån den fortsätter till Varberg. Förutom föreningsstationen i Borås, äro 8 stationer och 4 hållplatser å jernvägen belägna inom länet.

6:o. *Ulricehamns jernväg.* Med en spårvidd af endast 0⁸⁹ meter, går jernvägen, hvars hela längd utgör 37 kilometer, från Vartofta station å södra stambanan genom Redvägs härad till Ulricehamn. På jernvägens 34 kilometer långa sträckning genom länet finnas 6 stationer och 1 hållplats.

7:o. *Kinds härad's jernväg.* Jernvägen har 1⁴³⁵ meters spårvidd och 39 kilometers längd samt går från den förutnämnda jernvägsstationen i Borås genom Vedens och Kinds härad till Svenljunga i sistnämnda härad. Å jernvägen finnas, förutom föreningsstationen i Borås, 4 stationer och 2 hållplatser.

8:o. *Limmareds jernväg.* Denna af enskild person anlagda bana, som trafikeras medelst hästkraft och är afsedd endast för godstrafik, har en spårvidd af 0⁸⁹¹ meter och en längd af 13 kilometer, med 2 stationer och 1 hållplats. Utgående från Limmareds glasbruk, genomlöper den Södra Åsarps och Månstads socknar till Karlsvik vid södra ändan af sjön Åsunden, å hvilken vidare förbindelse med Ulricehamn förmedlas genom tvenne ångslupar.

9:o. *Göteborg—Borås jernväg.* Jernvägen, som har en spårvidd af 1⁴³⁵ meter, är i sin helhet 67 kilometer lång, men tillhör länet på en sträcka af endast 37 kilometer. Utgående från Borås nedre jernvägsstation vid Borås, genomlöper jernvägen Vedens och Bollebygds härad till länsgränsen mot Göteborgs och Bohus län, derifrån den fortsätter till Almedals station å Göteborg—Hallands jernväg. Förutom föreningsstationen i Borås äro 5 stationer och 1 hållplats å jernvägen belägna inom länet.

10:o. *Uddevalla—Lelångens jernväg.* Med en spårvidd af 0⁸⁹¹ meter, har hela jernvägen en längd af 89 kilometer, af hvilka 81 kilometer tillhöra länet. Med utgångspunkt från Uddevalla invid Uddevalla—Venersborg—Herrljunga jernvägs-

station genomlöper jernvägen Valbo härad samt sträcker sig vidare in i Vedbo härad och korsar der Dalslands jernväg vid Bäckefors. Härifrån fortsätter den förbi Billingsfors bruk till sjön Lelängens södra strand vid Bengtsfors. Förutom föreningsstationen vid Bäckefors har jernvägen 10 stationer och 1 hållplats inom länet.

Länets jernvägsnät, hvilket omfattar 83 kilometer af vestra stambanan och 564 kilometer af enskilda jernvägar, har sålunda en utsträckning af 647 kilometer. Af hvad härofvän blifvit anfördt framgår jemväl, att samtliga jernvägarne ega tillhopa 74 stationer och 22 hållplatser inom länet.

Beträffande trafiken vid de enskilda jernvägarne med undantag af Limmareds jernväg, som har mera privat natur, återopas det i *tabell B* för åren 1891—1895 uppgjorda sammandrag.

I sammanhang härmed må nämnas, att de tvenne sistnämnda jernvägarne öppnades för trafik: Göteborg—Borås jernväg den 15 december 1894 och Uddevalla—Lelängens jernväg den 25 juli 1895.

De allmänna vägarne längd utgjorde, såsom *tabellen 2* utvisar, vid ifrågavarande femårsperiods slut 412,475 nymil.

Följande *vägföretag* hafva under perioden utförts och *fullbordats*, nämligen:

omläggning af allmänna vägen mellan Olleruds bro och Stackenäs inom Karl Gustafs socken, 0,81 nymil, för 18,000 kronor, med statsanslag till belopp af 12,000 kronor;

omläggning och förbättring af vägen mellan Dalsjöfors kvarnar och hemmanet Öfrarp i Toarps socken, 0,80 nymil, för en kostnad af 10,550 kronor, hvaraf 6,761 kronor 14 öre utgått af statsbidrag;

omläggning inom Roasjö och Skepphults socknar å vägen mellan Sexdräga och Roasjö, 0,94 nymil, för 31,300 kronor, med statsanslag till belopp af 20,800 kronor;

anläggning af ny väg från Elfsereds kyrka till Mårdaklefs sockengräns, 0,46 nymil, hvartill statsbidrag utgått med 6,000 kronor;

anläggning af ny väg från Elfsereds kyrka till gränsen mot Ellekulla vid Mokåsen, 0,80 nymil, för en kostnad af 16,509 kronor, hvaraf 11,000 kronor utgått af statsbidrag;

omläggning och förbättringar å vägen mellan Östads kyrka och Alingsås, 0,83 nymil, för 33,640 kronor, med statsanslag till belopp af 22,400 kronor;

anläggning af ny väg mellan Hillingsäter och Näsböle i Färgelanda socken, 0,45 nymil, för en kostnad af 23,934 kronor, deraf 15,900 kronor utgått af statsbidrag;

anläggning mellan Bohusläns gräns vid Betvattnet och Toresbyn i Torps socken af tillämnade nya vägen från Uddevalla förbi Betvattnet och Toresbyn till Hillingsäter i Färgelanda socken, 0,87 nymil, för 36,769 kronor, med statsanslag till belopp af 24,000 kronor;

omläggningar å den del af vägarne från Norra Rådanebro samt från Bodanebro öfver Rådanefors bruk till Rökällan vid Bohusläns gräns inom Torps och Ödeborgs socknar, som omfattar häradsvägen inom sistnämnda socken, 0,74 nymil, för en kostnad af 16,558 kronor, hvartill statsbidrag utgått med 11,030 kronor;

omläggning af de delar af vägarne från Norra Rådanebro samt från Bodanebro öfver Rådanefors bruk till Rökällan vid Bohusläns gräns, som äro belägna inom Torps socken samt

mellan Norra Rådanebro och Bodanebro inom Ödeborgs socken, 0,82 nymil, för 13,848 kronor, med statsanslag till belopp af 9,200 kronor;

omläggning af den del af vägen från Gustafsors bruk förbi Kråkviken till häradsvägen vid Klofvan i Vedbo härad, som sträcker sig från Gustafsors till Lugnabo, 0,21 nymil, för en kostnad af 7,900 kronor, deraf 5,200 kronor utgått af statsbidrag;

Tab. B. De enskilda jernvägarne i Elfsborgs län åren 1891—1895.

Jernvägens namn.	År.	Resande. Antal.	Gods. Kilogram.	Kreatur. Stycken.	Inkomst af trafiken.	
					Under året. Kronor.	Per dag och bankilometer. Kr.
Bergslagens jernväg.....	1891	467,804	648,783,000	16,938	3,615,147.24	20.38
	1892	472,107	632,146,676	14,453	3,448,470.06	19.39
	1893	479,102	567,223,061	15,266	3,202,195.29	18.06
	1894	494,265	592,731,221	19,738	3,288,760.63	18.26
	1895	534,122	621,482,818	19,699	3,352,958.29	18.90
Dalslands jernväg.....	1891	52,275	96,544,000	9,533	341,068.79	13.35
	1892	53,367	97,897,911	7,230	338,502.44	13.21
	1893	55,839	90,565,297	770	340,533.37	13.38
	1894	58,585	83,311,140	8,857	385,906.40	13.15
Uddevalla—Venersborg—Herrljunga jernväg.....	1891	56,540	76,296,167	10,614	330,915.18	12.95
	1891	190,561	91,183,000	10,284	443,468.78	13.21
	1892	198,650	81,298,861	11,388	412,457.58	12.26
	1893	205,716	89,922,435	9,840	437,538.06	13.08
Borås jernväg.....	1894	226,774	84,404,426	12,012	441,611.94	13.15
	1895	224,363	80,851,569	16,779	444,120.72	13.23
	1891	68,478	42,860,000	1,396	222,131.07	14.49
	1892	78,443	40,237,072	1,244	221,820.88	14.43
	1893	85,576	44,103,563	1,384	237,222.34	15.47
Varberg—Borås jernväg.....	1894	102,654	44,920,886	1,452	248,532.42	16.21
	1895	98,972	36,725,980	1,275	198,855.78	12.97
	1891	117,605	78,328,000	2,215	396,668. —	12.79
	1892	117,138	70,300,004	2,361	383,222.08	12.32
	1893	126,892	83,683,691	2,055	420,482.10	13.55
Ulricehamns jernväg.....	1894	138,541	84,611,061	2,781	442,307.28	14.26
	1895	142,280	84,774,304	3,302	383,000.01	12.34
	1891	18,830	14,568,000	594	79,083.81	5.86
	1892	18,669	15,163,360	647	79,123.34	5.84
	1893	24,174	15,241,957	495	79,843.17	5.91
Kinds härads jernväg.....	1894	25,370	13,170,654	937	74,642.80	5.53
	1895	25,178	13,512,390	590	75,751.43	5.61
	1891	25,894	14,793,000	422	74,515.81	5.23
	1892	24,131	13,368,100	442	69,142.70	4.84
	1893	25,222	17,160,688	449	78,289.42	5.50
Göteborg—Borås jernväg.....	1894	30,219	15,702,349	670	82,478.03	5.79
	1895	34,491	22,158,542	768	95,294.27	6.69
	1894	13,319	2,322,547	94	19,534.54	15.96
Uddevalla—Lelängens jernväg.....	1895	187,612	70,080,500	1,886	424,760.95	16.16
	1895	24,619	11,068,640	267	58,814.05	4.21

omläggning af den del af vägen från Gustafsfors bruk förbi Kråkviken till häradsvägen vid Klofvan i Vedbo härad, som faller mellan Vårviks och Ärtemarks sockengräns samt Lund, 0²⁷ nymil, för 10,800 kronor, med statsanslag till belopp af 5,754 kronor 7 öre;

omläggning af den del af vägen från Gustafsfors bruk förbi Kråkviken till häradsvägen vid Klofvan i Vedbo härad, som sträcker sig från Kråkviken till gränsen emellan Vårviks och Ärtemarks socknar, 0⁵⁰ nymil, för en kostnad af 18,200 kronor, hvartill statsbidrag utgått med 10,893 kronor 5 öre; samt

omläggning af den del af vägen från Gustafsfors bruk förbi Kråkviken till Klofvan, som sträcker sig mellan Lund och Klofvan, 0⁷⁴ nymil, för 28,500 kronor, med statsanslag till belopp af 17,387 kronor 1 öre.

Derjemte må omnämnas följande *vägföretag*, hvilka äro *under arbete*, men icke hunnit afslutas, nämligen:

anläggning af ny väg från Erikstads jernvägsstation genom Grinstads socken till Kårebyn i Bolstads socken, 8⁹⁷ kilometer;

anläggning af väg från Ryr till Foss sockengräns i Valbo-Ryrs socken, 2⁹⁵ kilometer;

anläggning af väg mellan Källstorp och Bohusläns gräns vid Tydjesäter inom Rennelanda och Lerdals socknar, 5³⁴ kilometer;

omläggning af vägen vid Stegsbackarne mellan Stentorp och Ånnerud i Rennelanda socken, 3⁷⁷ kilometer;

omläggning af en del af vägen från Gustafsfors bruk till Bengtsfors jernvägsstation, som sträcker sig mellan Lugnabo och Kråkviken, 8³⁰ kilometer;

anläggning af ny väg från Bäcke kyrka till Bäckefors station, 1²⁰ kilometer;

omläggning af allmänna vägen vid Säljehögen, 0³¹ kilometer;

anläggning af ny väg från allmänna vägen vid Dalslands jernvägs vaktstuga n:r 10 till allmänna vägen vid vaktstugan n:r 7, 1⁴² kilometer;

anläggning af ny väg från allmänna vägen vid Dalslands jernvägs vaktstuga n:r 9 till Råfdalen, 1⁵⁰ kilometer;

omläggning af allmänna vägen vid hemmanet Vången, 1³⁷ kilometer;

anläggning af väg inom Elfsereds socken mellan Ryd och Hallands läns gräns vid Lunnagården, 6⁹⁹ kilometer;

anläggning af väg mellan Månstad och Sämbs skolhus, 7⁸⁹ kilometer;

omläggning och förbättring af den mellan Kärra och Björnyd liggande delen af vägen från Kärra i Ljushults socken till Roasjö, 7⁰⁵ kilometer;

anläggning af väg mellan Tokabo i Mjöbäcks socken och Ulvasjö i Östra Frölunda socken, 5²⁰ kilometer; samt

omläggning och förbättring af vägen mellan Ambjörnarp kyrka och Åstorp i Örsås socken, 5⁹⁴ kilometer.

Slutligen hafva på vederbörande *väghållningsskyldiges bekostnad vägar* blifvit *anlagda* från Hillingsjö i Björketorps socken till Lindome sockengräns i Halland samt från allmänna landsvägen vid Östad i Ale härad till allmänna landsvägen vid Sviken i Stora Lundby socken i Vätö härad; hvarförutom, på bekostnad af Tössbo härads kommuner, tvenne vägar blifvit istånd-satta, nämligen från Hvittlanda i Tössö socken till Tollebo qvarn

i Åmåls socken, 10,679 meter, samt från allmänna landsvägen till Tösse jernvägsstation 525 meter.

Utom redogörelsen för de allmänna vägarne innehåller *tabellen 2* jemväl uppgift om *skjutsanstalterna* vid 1895 års slut. Förändring härutinnan har under femårsperioden egt rum så-lunda, att inom länet numera finnas endast 106 skjutsanstalter, af hvilka 74 äro gästgivaregårdar och 32 skjutsstationer.

Sedan den treårsperiod, för hvilken skjutshållningen blifvit senast ordnad, utgick med 1894 års utgång, blefvo under samma års sommar förnyade auktioner hållna för skjutsningens upplåtande på entreprenad till 1897 års slut. Enligt dervid gjorda anbud och afslutade kontrakt är entreprenad, utan bidrag, in-rättad vid 63 skjutsanstalter, men vid de öfriga har någon entreprenad icke kunnat åstadkommas.

Genom nådigt cirkulär den 16 november 1888 har förord-nats, bland annat, att från och med år 1889 maximibeloppet af den skjutslega, som må, enligt skjutsstadgan den 31 maj 1878, af entreprenör uppbäras, skall tills vidare för hvarje häst utgöra för nymil 1 krona 50 öre; samt att den lega, som får uppbäras för det fall, att skjutsning, jemlikt 18 § i skjutsstad-gan, måste af de skjutsskyldige sjelfve uppehållas, må, från och med år 1889 och till dess annorlunda förordnas, inom länet utgå med 1 krona 12 öre för nymil.

Till kommunikationsanstalterna höra jemväl post-, telegraf- och telefonväsendet.

Postkontor finnas liksom förut i länets fem städer samt i Trollhättan, Lilla Edet, Herrljunga, Skene, Svenljunga, Melle-rud och Billingsfors. Några nya poststationer äro ej heller in-rättade under perioden, hvadan deras antal fortfarande utgör 137 inom länet. Enligt Generalpoststyrelsens berättelser upp-gick de inom länet för postbefordran aflemnade försändelsernas antal år 1891 till 1,832,797, år 1892 till 1,796,667, år 1893 till 2,930,519, år 1894 till 3,016,255 och år 1895 till 4,560,869, eller i medeltal till ungefär 7 på hvarje invånare.

Postbefordringen ombesörjes dels å jernväg eller med ångbåt samt dels å landsväg.

Statstelegrafstationer finnas liksom förut i Venersborg och Borås af andra klassen samt i Ulricehamn, Åmål, Trollhättan och Lilla Edet af tredje klassen. Dessutom äro 9 telegrafan-stalter på statens och 67 på enskilda jernvägar tillgängliga för allmän korrespondens, såvidt telegraferingen i jernvägsärenden sådant medgifver.

Vid 1895 års slut hade staten inom länet 4 *telefonstationer*, nämligen i Venersborg med 32, i Borås med 223, i Lerum med 7 och i Trollhättan med 22 abonnentsledninga till en samman-lagd längd af 174 kilometer och med 326 telefonapparater hos abonnenterna.

B) Vattenkommunikationer. De stora tillgångar på sam-färdsmedel för den större person- och godstrafiken till lands, hvilka länet, på sätt ofvan blifvit omförmäldt, eger genom jern-vägsförbindelser, hafva sin motsvarighet i befintliga vattenkom-munikationer.

Länet, som till en del har sitt läge invid landets största insjö, Venern, åtnjuter härigenom samt genom kanaler, hvilka äfvenledes höra till de mest framstående inom riket, förmånen, att ansenliga trakter af dess område på vattenvägar stå i för-bindelse såväl med hvarandra och angränsande län som ock med

verldshafvet. Både den lokala och den genomgående sjötrafiken å Venern, som allt mer förändrats och fortfarande förändras från segel- till ångbåtsfart, är också högst betydande samt har inom länet till sitt förfogande ett icke obetydligt antal hamnar och till sin ledning, förutom andra större och mindre sjömärken, åtskilliga fyrar.

Så finnas, på sätt i förra berättelsen omförmäls, förutom vid Venersborg och Åmål, utefter Venerns kust mera allmänt begagnade hamnar vid Bodane och Dalbergså i Bolstads socken, vid Sunnanå i Holms socken, vid Köpmannehamn och Hattufuruhamn i Skålleruds socken, vid Vingershamn i Ånimskogs socken, vid Tössöbäcks skärgård i Tössö socken och vid Näs-viken i Åmåls socken. Derjemte finnas flere inloppsställen från öppna sjön, af hvilka de mera betydande äro vid Sikhall, Tjufven och Kogen. Alla dessa hamnar och inloppsställen hålla ett djup af 3 meter eller deröfver.

De anstalter till betryggande af sjöfarten å Venern, hvilka på grund af kungl. brevet den 24 november 1813 redan förefinnas eller framdeles komma att åvägabringas, handhafvas och vårdas af en styrelse, hvilken, utsedd af kringliggande orters fartygsegare, industriidkare och handlande, har att egna sorgfällig uppmärksamhet åt allt, som kan lända till förbättring af sjöfartsanstalterna å Venern, samt, för vidtagande af därför erforderliga åtgärder, uppbära och använda de afgifter för sjöfarten å Venern, hvilka enligt fastställd taxa böra utgå.

Denna styrelse, som den 6 maj 1886 fått förnyade nådiga stadgar för sig utfärdade, har således att bland annat anordna och vidmagthålla alla de fyrar och sjömärken, hvilka äro för sjöfarten behöfliga och finnas upptagna å det öfver Venern utgifna sjökort.

Utom ett fyrskepp å Medgrundet i Dalbosjön finnas vid Venern 30 fyrinrättningar med 44 fyrar. Af dessa äro 6 med 10 fyrar anordnade inom Dalbosjön, nämligen en vid Bastungen i Frändefors socken, en vid Gällö udde i Gestads socken, en vid Långö och en vid Lindö i Holms socken, en vid Vinger i Ånimskogs socken och en vid Fogdön i Åmåls socken. För vården af dessa fyrinrättningar äro anstälde 1 fyrmästare och 2 besättningsmän å fyrskeppet samt 6 fyrmän, en å hvardera fyrinrättningen.

Bland Venerns öfriga sjömärken, hvilkas antal utgör 1,537, tillhöra 275 länets område af Dalbosjön, med sådan fördelning af betjeningen för tillsynen öfver sjömärkena, att af de 62 prickhållare, som äro anstälde för sådant ändamål, 15 hafva sin verksamhet förlagd till nämnda område.

Jemväl lotsningen i Venern ombesörjes af förenämnda styrelse, hvilken eger att därför utfärda taxa. För sådant ändamål inköptes, på sätt i förra berättelsen omförmäls, under dåvarande period ångaren Polstjernen, hvarå finnas anstälde en lotsbefälhafvare, en maskinist, en eldare och två besättningsmän. I öfrigt ombestyttes lotsningen af fyra lotsar, hvilka åtnjuta aflöning ur seglationsfonden.

Seglationsafgifterna för Venern hafva uppgått år 1891 till 47,371 kronor 27 öre, år 1892 till 49,983 kronor 20 öre, år 1893 till 51,191 kronor 72 öre, år 1894 till 55,696 kronor 40 öre samt år 1895 till 54,944 kronor 40 öre. Utgifterna för uppborren, aflöningar, fyrar m. m. hafva under perioden utgjort 198,231 kronor 97 öre. Seglationsfondens behållning, utöfver inventarierna, uppgick vid 1895 års slut till 230,380 kronor.

Genom Göta elf med dertill hörande kanalverk och genom Dalslands och Snäcke kanaler står ofvan omförmälda trafik å Venern i förbindelse med å ena sidan trakterna utmed nyssnämnda elfs stränder samt Göteborg och å den andra det inre af Dals och södra Vermlands skogstrakter.

Nya Trollhätte kanalbolag, som, på sätt i föregående berättelse omförmäls, verkställt kanalledens utvidgning och nybyggnad, och, enligt för bolaget den 2 februari 1838 utfärdade nådiga privilegier, eger rätt att uppbära de för kanalledens begagnande stadgade afgifter med skyldighet att underhålla de för dess bestånd erforderliga anstalter, har till förbättrande af anstalterna för segelfarten i kanalen under ifrågavarande femårsperiod för en sammanräknad kostnad af 56,880 kronor 74 öre utfört följande arbeten:

uppförande af jetté af gråsten med huggen betäckning, 108 meter lång, på östra sidan af segelleden i Åkersjö vid inloppet till slussarne, för ett kostnadsbelopp af 19,425 kronor 65 öre;

utvidgning af Bergkanalen vid Trollhättans fartygsdocka och oljeslageri mot en kostnad af 26,151 kronor 4 öre; samt

utvidgning af Bergkanalen vid Qvarnbassinen och Trollhätte landsvägsbro, hvilket arbete dock vid 1895 års utgång icke medhunnits, som kostat 11,304 kronor 5 öre.

Till upplysning om trafiken å Trollhätte kanal meddelas här nedan uppgifter om antalet resor, under hvilka seglande fartyg och ångfartyg under femårsperioden passerat kanalen, äfvensom å beloppet af de för fartygs- och varutrafiken å kanalen uppburna afgifter:

År.	Antal resor af		Afgifter för trafiken. Kronor.
	segelfartyg och båtar.	ångfartyg.	
1891	2,403	4,973	342,491-85
1892	2,774	5,622	358,819-87
1893	2,622	5,696	380,773-77
1894	3,267	6,002	395,806-53
1895	2,231	5,729	396,554-86

I fråga om rörelsen å Dalslands kanal, för hvars tillkomst och beskrifning redogörelse också blifvit aflemnad af Länsstyrelsen i ett par föregående embetsberättelser, meddelas rörande antalet resor af derigenom passerade fartyg och för trafiken erlagda afgifter följande:

År.	Antal resor af		Afgifter för trafiken. Kronor.
	segelfartyg och båtar.	ångfartyg.	
1891	994	2,479	83,017-99
1892	906	2,651	86,214-76
1893	1,066	2,743	85,300 —
1894	1,299	3,090	95,228-15
1895	904	3,329	81,122-21

Länets nu omförmälda två kanalänläggningar höra, som bekant, till de mest storartade i riket och utmärka sig genom svåra och dyrbara ingeniörsarbeten, bland hvilka den till Dals-

lands kanal hörande Håfverudsqvedukten intager ett framstående rum och i sitt slag är den enda i landet. Deras betydelse för samfärdseln i allmänhet kan också skattas mycket högt, men de bereda derutöfver äfven en annan förmån, i det att genom dem några af landets mest natursköna nejder äro tillgängliga för den så kallade turisttrafiken, hvars ekonomiska betydelse i vår tid icke må förbises.

Snäcke kanal, hvilken utgör den tredje af länets dylika anläggningar, kan anses såsom en ytterligare utgrening af Dalslands kanal samt är af mindre betydelse. Trafiken har ock varit ringa, hvilket inhämtas af följande tabell:

År.	Antal resor af		Afgifter för trafiken. — Kronor.
	segelfartyg och båtar.	ångfartyg.	
1891	126	52	621·08
1892	133	72	742·25
1893	193	95	723·92
1894	225	66	786·81
1895	139	36	657·19

Ett för varutrafiken å Venern samt å Dalslands och Trollhätte kanaler fortfarande viktigt transportmedel äro de så kallade bogsertågen eller lastpråmars och flottars bogsering af ångfartyg.

Beträffande de i öfverensstämmelse med kungl. förordningen om allmän flottled den 30 december 1880 och kungl. flottningsstadgan af samma dag inrättade *allmänna flottlederna* inom länet har under perioden icke inträffat någon annan förändring, än att en ny sådan inrättats i Dalstorps sjö samt derifrån vidare genom Dalstorps å, Tranemo sjö och ån Assman till Ätran, i Dalstorps, Nittorps, Tranemo och Örsås socknar.

De i öfrigt enligt äldre föreskrifter eller häfdvunnen sedvänja begagnade flottleder äro fortfarande desamma, som omförmäldes uti föregående berättelsen.

C) Varubyten. Genom härofvan omförmälda talrika kommunikationsmedel förmedlas en liflig samfärdsel i handel och vandel inom länet.

För befrämjande af varuutbytena hållas årligen följande *frimarknader*, nämligen: två i Alingsås, Ulricehamn, Trädet, Svenljunga, Mörlanda och Gölingstorp samt en i Åmål. Dessutom fortfar det i förra berättelsen omförmälda, under senare tider uppkomna bruket att, såväl i städerna som på landsbygden, anordna allmänneligen kungjorda möten eller torgdagar för handel med kreatur och landtmannaprodukter. I afseende på sådana *torgdagar* vid Vårgårda, Herrljunga, Skållerud, Kinna, Fritsla, Skene, Ramsberg, Dannicke, Marsebo, Mjöbäck, Liared, Strengserod, Hulatorp, Björketorp, Sätla, Bäckerfors, Läby och Billingsfors har genom tid efter annan meddelade resolutioner stadgats vitesförbud mot försäljning af andra varor än kreatur samt alster af ortens jordbruk, ladugårdsskötsel och hemslöjd.

Antalet *handlande* uppgick år 1895 i städerna till 341 med betjening af 259 personer och bevillning till belopp af 6,213 kronor 92 öre samt på landet till 722 med 292 biträden och 4,282 kronor 56 öres bevillningssumma. Handlande, som

utom den ort, der de voro bosatta, kringförde varor till försäljning annorlunda än å marknad, funnos samma år 66 med 6 biträden, hvilka voro i bevillning påförde 142 kronor.

Utskänknings- och minuteringsrörelse med bränvin har under femårsperioden bedrivits i städerna och på Trollhättan medelst bolag, i Mellerud, på Lilla Edet samt i Hid och Torp, den sistnämnda dock endast under åren 1891—1893, på grund af rättigheter, som förvärfvats medelst inrop å auktion, och vid 13 gästgifvergårdar med stöd af gästgifverirörelsen åtföljande rättigheter. De afgifter, som debiterats för dessa, hafva uppgått år 1891 till 98,727 kronor 50 öre, år 1892 till 103,610 kronor 6 öre, år 1893 till 102,941 kronor 75 öre, år 1894 till 86,105 kronor samt år 1895 till 108,297 kronor 45 öre.

För de vinstmedel, hvilka för vederbörlig fördelning blifvit erlagda af de bolag, som utöfvat bränvinshandel i städerna och på Trollhättan, redogöres i följande tabell:

	År 1891. Kronor.	År 1892. Kronor.	År 1893. Kronor.	År 1894. Kronor.	År 1895. Kronor.	Summa Kronor.
Venersborg	13,031	13,775	16,123	18,300	17,572	78,801
Borås	25,883	26,635	28,375	30,416	36,184	147,693
Alingsås	4,011	3,853	5,021	4,237	3,026	20,178
Ulricehamn	5,578	5,681	5,627	5,293	5,551	27,730
Åmål	6,917	1,198	6,500	8,234	9,118	31,967
Trollhättan	11,515	12,873	13,891	17,578	20,307	76,164
Summa	66,965	64,015	75,737	84,058	91,758	382,533

Hvad slutligen angår de belopp af minuthandels- och utskänkningsmedel, hvilka under perioden tillgodokommit länets städer, socknar, landsting och hushållningssällskap, hänvisas till följande tabell:

	Städerna och Trollhättan. Kronor.	Socknarne. Kronor.	Landstinget. Kronor.	Hushållnings- sällskapen. Kronor.
År 1891	92,689·37	61,646·62	65,854·52	43,590·87
› 1892	94,967·93	73,575·30	70,975·02	44,608·04
› 1893	103,891·26	80,403·73	72,358·83	46,324·47
› 1894	112,039·28	81,030·04	75,969·56	50,788·24
› 1895	118,991·45	74,480·08	80,129·82	52,403·24
Summa	522,579·29	371,134·77	365,287·75	237,714·86

Liksom under föregående perioden hafva ångfartygen allt mera undanträngt segelfarten på Venern och Göta elf, i följd hvaraf också *skeppsbyggeriet* inom länet betydligt aftagit. Vid de uti föregående berättelse omnämnda i länet befintliga skeppsvarf och vid den fasta skeppsdockan i Trollhättan utföras hufvudsakligast reparationsarbeten.

I fråga om *varuomsättningen* till utom länet liggande orter i riket hafva länets i sådant hänseende egande handelsförbindelser, hvilka redan under föregående period varit ganska vidsträckta, till en del ökats och i betydlig mån underlättats, sedan Göteborg—Borås jernväg och Uddevalla—Lelångens jernväg kommit till stånd. Det största varuutbytet eger dock rum

med Göteborgs stad, hvarest länets öfverskott af landtmanna-
varor och skogsprodukter till stor del vinner sin afsättning.

En liflig samfärdsel eger ock rum med Norge, företrädesvis
på Dal. Normännens uppköp af boskaps- och ladugårdspro-
dukter på Dal äro fortfarande rätt ansenliga, men kunna dock
icke jemföras med den stora export af virke, som alltjemt
hvarje år eger rum från Dal till Norge. Utom denna export
utföres äfven till Norge virke, som förut undergått förädling vid
de af normännen för sådant ändamål på Dal anlagda fem ång-
sågar, hvilka omnämnts i förra berättelsen.

Importen från Norge till Dal består liksom under föregående
period hufvudsakligen af mjöl och sker på sådant sätt, att någon
införseltull därför i allmänhet icke erlägges. Mellanrikslagen af

den 30 maj 1890, hvarigenom medgifves rätt att vid resa öfver
gränsen tullfritt medföra malen spanmål till vikt af 100 kilo-
gram, hade under perioden fortfarande sin tillämplighet.

Äfven från andra delar af länet än Dal eger utförsel till
Norge rum af åtskilliga varor, såsom af smör, ägg, hudar och
skinn m. m.

De många inom länet befintliga fabriker för tillverkning
af pappersmassa och papper, bland hvilka må särskildt nämnas
Vargöns aktiebolags pappersfabrik, hafva i allmänhet sin af-
sättning direkt på utlandet, hufvudsakligen på England, men
äfven på andra länder, såsom Frankrike och Spanien, hvaremot
väfnadsindustrien företrädesvis har sin marknad inom landet
och i Norge.

5. Kameralförhållanden.

I bilagda **tabell 3** redogöres för antalet hemman och lägen-
heter å landet, deras kamerala natur och bruksdelar jemte
taxeringsvärde äfvensom för städernas jordar, hus, tomter m. m.
jemte deras taxeringsvärde m. m.

I följd deraf, att, såsom under första afdelningen omför-
mälts, åtskilliga hemman öfverflyttats från länet till andra län,
har *mantalet* å hemmanen inom länet minskats, det oförmedlade
med $20\frac{1}{4}$ och det förmedlade med $14\frac{7}{8}$. Å andra sidan har
mantalet ökats med $12\frac{1}{8}$ genom öfverflyttning från annat län
hit till länet. Hemmanens i länet jordebokförda mantal, hvil-
ket enligt förra femårsberättelsen utgjorde det oförmedlade
6,278⁵⁵/₉₆ och det förmedlade 4,181³/₈, har dels genom öfver-
flyttningarne dels derigenom, att hemmanen Björkäng n:r 1 och
Nolby n:r 1 utslutits ur jordeboken för Torpa socken och in-
förlifvats med Borås stad, under perioden minskats det förra
med 6 och det senare med $3\frac{5}{8}$, så att, i öfverensstämmelse
med återopade tabellen, mantalet vid periodens slut utgjort, det
oförmedlade 6,272⁵⁵/₉₆ och det förmedlade 4,177³/₄. Från ödes-
mål har icke något hemman blifvit under perioden upptaget.

De *jordafsöndringar*, hvarå Konungens Befallningshafvande
under femårsperioden fastställt afgäld, hafva utgjort 29 år 1891,
32 år 1892, 38 år 1893, 19 år 1894 och 12 år 1895, eller till-
sammans 130, och således i medeltal 26 årligen. De afsöndrade
lägenheterna äro belägna inom 59 socknar. Jordafsöndringarne
under föregående period utgjorde tillsammans 359 eller i medel-
tal för år 71⁸, hvadan antalet dylika afsöndringar betydligt
minskats.

På grund af bestämmelserna dels i kungl. brefvet den 29
maj 1874, dels i Kammarkollegii cirkulär den 14 augusti 1874
och den 20 juni 1879, samt dels i kungl. skrivelserna den 18
maj 1888 och den 29 maj 1891 till Domänstyrelsen angående
försäljning af åtskilliga *mindre kronoegendomar*, äfvensom i
kungl. skrivelserna till Domänstyrelsen angående särskild för-
yttring af lägenheter från kronoegendomar, som försäljas, hafva
under femårsperioden följande 51 sådana egendomar blifvit för-
sällda emot nedanstående belopp:

1:o. Enligt kungl. brefvet den 6 februari 1891, förra trumslagarebo- stället $\frac{1}{4}$ mantal Björshult n:r 1, i Gullereds socken	3,315 kr.
2:o. Enligt kungl. brefvet den 13 februari 1891, förra hospitalshem- manet $\frac{1}{4}$ mantal Målsjönäs, i Bergjums socken	2,750 »

3:o. Enligt kungl. brefvet den 27 februari 1891, förra professbo- stället $\frac{1}{4}$ mantal Skjetnabäck, i Möne socken	6,000 kr.
4:o. Enligt kungl. brefvet den 20 mars 1891, förra trumslagarebo- stället $\frac{1}{2}$ mantal Humlered n:r 3 Millomgården, i Kalfs socken	4,700 »
5:o. Enligt kungl. brefvet den 20 mars 1891, förra mönsterskrifvare- bostället $\frac{1}{4}$ mantal Bergstena n:r 3 Bockagården, i Bergstena socken	6,710 »
6:o. Enligt kungl. brefvet den 20 mars 1891, förra furirsbostället $\frac{1}{4}$ mantal Lida n:r 1, i Sätla socken	6,000 »
7:o. Enligt kungl. brefvet den 12 maj 1892, förra furirsbostället $\frac{1}{4}$ mantal Bergstena n:r 7 Ledsgården, i Bergstena socken	5,610 »
8:o. Enligt kungl. brefvet den 12 maj 1892, förra trumslagarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Tuskered n:r 1, i Bredareds socken	6,105 »
9:o. Enligt kungl. brefvet den 15 juli 1892, förra sergeantsbostället $\frac{1}{4}$ mantal Lundsbo n:r 1, i Örby socken	7,200 »
10:o. Enligt kungl. brefvet den 12 augusti 1892, förra sergeantsbo- stället $\frac{1}{2}$ mantal Ansered n:r 1, i Hysna socken	5,000 »
11:o. Enligt kungl. brefvet den 2 september 1892, förra rustmästare- bostället $\frac{3}{8}$ mantal Råbäckekullen, i Hemsjö socken	12,500 »
12:o. Enligt kungl. brefvet den 2 september 1892, förra mönsterskrif- varebostället $\frac{3}{8}$ mantal Vemmenhult n:r 2 Nilsagården, i Breda- reds socken	20,850 »
13:o. Enligt kungl. brefvet den 9 september 1892, förra sergeantsbo- stället $\frac{1}{4}$ mantal Hulan n:r 1, i Öxnevala socken	10,000 »
14:o. Enligt kungl. brefvet den 9 september 1892, förra förste trum- slagarebostället $\frac{3}{16}$ mantal Kulla n:r 2 Lillegården, i Istorps socken	6,300 »
15:o. Enligt kungl. brefvet den 16 september 1892, förra sergeants- bostället $\frac{3}{8}$ mantal Hjortsered n:r 1 Storegården, i Gingri socken	6,500 »
16:o. Enligt kungl. brefvet den 16 september 1892, förra piparebo- stället $\frac{1}{4}$ mantal Risgårde n:r 3 Vestergården, i Mjeldruna socken	7,500 »
17:o. Enligt kungl. brefvet den 16 september 1892, förra trumslagare- bostället $\frac{1}{8}$ mantal Jutabo n:r 1, i Brånhults socken	4,700 »
18:o. Enligt kungl. brefvet den 7 oktober 1892, förra kompaniechef- bostället $\frac{1}{2}$ mantal Eskilsöred n:r 1 med Eskilsöred n:r 2, en tomt, i Seglora socken	13,000 »
19:o. Enligt kungl. brefvet den 23 oktober 1892, förra förarebostället $\frac{1}{2}$ mantal Stommen, i Nössemarks socken	21,000 »
20:o. Enligt kungl. brefvet den 4 november 1892, förra skallmejl- sarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Svanshult n:r 1, i Kinnarumma socken	16,050 »
21:o. Enligt kungl. brefvet den 11 november 1892, förra fanjunkare- bostället $\frac{1}{4}$ mantal Skintagårde n:r 1, i Kinnarumma socken	20,000 »
22:o. Enligt kungl. brefvet den 25 november 1892, förra furirsbostället $\frac{3}{8}$ mantal Unnebo, i Grimnareds socken	7,450 »
23:o. Enligt kungl. brefvet den 2 december 1892, förra piparebostället $\frac{1}{8}$ mantal Lågan eller Busken, i Erikstads socken	3,205 »

24:o. Enligt kungl. brefvet den 16 december 1892, förra andre trumslagarebostället $\frac{3}{16}$ mantal Kulla nr: 2 Lillegården, i Istorps socken	5,525 kr.
25:o. Enligt kungl. brefvet den 16 december 1892, förra mönsterskrifvarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Sätilla nr: 7 Klockaregården, i Sätilla socken	7,005 >
26:o. Enligt kungl. brefvet den 14 april 1893, förra rustmästarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Ekarebo nr: 1, i Bredareds socken	17,600 >
27:o. Enligt kungl. brefvet den 24 maj 1893, förra furirsbostället $\frac{1}{2}$ mantal Hult nr: 1, i Månstads socken	6,000 >
28:o. Enligt kungl. brefvet den 21 juli 1893, förra mönsterskrifvarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Sandåker, i Högsätters socken	13,000 >
29:o. Enligt kungl. brefvet den 1 september 1893, förra sergeantsbostället $\frac{1}{4}$ mantal Simmenäs nr: 1, i Alingsås socken	18,000 >
30:o. Enligt kungl. brefvet den 27 oktober 1893, förra sergeantsbostället $\frac{1}{2}$ mantal Björlanda nr: 1 Vestergården, i Sätilla socken	14,500 >
31:o. Enligt kungl. brefvet den 3 november 1893, förra piparebostället $\frac{1}{4}$ mantal Fagerås nr: 1, i Sjötofta socken	2,350 >
32:o. Enligt kungl. brefvet den 17 november 1893, förra piparebostället $\frac{1}{8}$ mantal Ruushult nr: 1, i Hemsjö socken	3,000 >
33:o. Enligt kungl. brefvet den 26 januari 1894, förra sergeantsbostället $\frac{2}{8}$ mantal Årred nr: 5 Persgården, i Fjflereds socken	6,205 >
34:o. Enligt kungl. brefvet den 23 februari 1894, förra fältväbelsbostället $\frac{3}{8}$ mantal Lunnagården nr: 2 Östre, i Fristads socken	7,020 >
35:o. Enligt kungl. brefvet den 23 februari 1894, förra fanjunkarebostället $\frac{2}{8}$ mantal Amundtorp nr: 2 Storegården, i Ullasjö socken	7,300 >
36:o. Enligt kungl. brefvet den 8 juni 1894, förra sergeantsbostället $\frac{1}{4}$ mantal Grytås nr: 1, i Elfsedereds socken	4,500 >
37:o. Enligt kungl. brefvet den 22 juni 1894, förra förarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Ekebacken nr: 1 med $\frac{1}{4}$ mantal Bjånäs nr: 1, i Väne-Åsaka socken	10,000 >
38:o. Enligt kungl. brefvet den 20 juli 1894, förra trumslagarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Killingen, i Edaleskogs socken	17,315 >
39:o. Enligt kungl. brefvet den 25 oktober 1894, förra sergeantsbostället $\frac{1}{2}$ mantal Solberga nr: 1, i Eriksbergs socken	6,000 >
40:o. Enligt kungl. brefvet den 25 oktober 1894, förra fanjunkarebostället $\frac{2}{8}$ mantal Hägdened nr: 1 Vestergården, i Hofs socken	7,000 >
41:o. Enligt kungl. brefvet den 9 november 1894, förra förarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Björkered nr: 1, i Marbäcks socken	6,500 >
42:o. Enligt kungl. brefvet den 16 november 1894, förra fältväbelsbostället $\frac{7}{8}$ mantal Vatunga nr: 3 Vestergården, i Espereds socken	13,500 >
43:o. Enligt kungl. brefvet den 16 november 1894, förra löjtnantsbostället $\frac{2}{4}$ mantal Getared, i Södra Vings socken	13,025 >
44:o. Enligt kungl. brefvet den 31 december 1894, förra trumslagarebostället $\frac{1}{4}$ mantal Klypan nr: 1, i Sundals-Ryrs socken	6,300 >
45:o. Enligt kungl. brefvet den 8 februari 1895, förra bataljonspredikantsbostället $\frac{2}{8}$ mantal Kinna nr: 12 Storegården, i Kinna socken	20,000 >
46:o. Enligt kungl. brefvet den 15 mars 1895, förra furirsbostället $\frac{2}{8}$ mantal Långjum nr: 5 Storegården, i Fristads socken	13,000 >
47:o. Enligt kungl. brefvet den 19 april 1895, förra trumslagarebostället $\frac{1}{8}$ mantal Gryttered nr: 2 Tomten, i Hulareds socken	3,725 >
48:o. Enligt kungl. brefvet den 3 maj 1895, förra fanjunkarebostället $\frac{1}{2}$ mantal Liagårde nr: 1, i Hysna socken	20,500 >
49:o. Enligt kungl. brefvet den 28 juni 1895, förra bostället vid jägeristaten $\frac{1}{4}$ mantal Jordala nr: 6 Vestergården, i Stora Mellby socken	12,000 >
50:o. Enligt kungl. brefvet den 21 september 1895, lägenheten Björnsberg, afsöndrad från förra löjtnantsbostället $\frac{1}{2}$ mantal Smula nr: 1 Björnsagården, i Smula socken	500 >
51:o. Enligt kungl. brefvet den 6 december 1895, förra trumslagarebostället $\frac{2}{8}$ mantal Eriksberg nr: 1 och 2 Kampagården, i Eriksbergs socken	6,310 >

Summa 470,125 kr.

Vid 1895 års slut voro för statsverkets räkning utarrenderade 223 kronoegendomar inom länet, deraf 11 lägenheter och 212 hemman, med ett sammanlagdt taxeringsvärde af 2,646,600 kronor. Hemmanens sammanlagda mantal uppgick till 122 $\frac{1}{48}$.

För år 1895 debiterade arrendeavgifter till statsverket utgjorde för jord dels i penningar 81,305 kronor 82 öre och dels i persedlar 973⁵⁴²⁹ hektoliter råg, 973⁵⁴²⁹ hektoliter korn och 3,491⁸⁶¹ kilogram smör, motsvarande, efter förvandling i penningar, ett belopp af 21,445 kronor 94 öre, samt för skog 1,818 kronor, eller tillsammans 104,569 kronor 76 öre.

Under öfriga delen af perioden utgjorde ifrågavarande arrendebelopp:

År 1891	116,550 ⁷⁵
> 1892	115,879 ⁰¹
> 1893	114,611 ⁷²
> 1894	109,726 ⁸²

Hemmanet $\frac{3}{16}$ mantal Lalarp nr: 2 Storegården i Sexdråga socken, vid indelningen såsom öde utan taxation *roteradt*, har genom utslag den 11 december 1891, som underståts Kammarkollegii pröfning, fått sig taxation åsatt. Dessutom hafva följande försålda kronohemman, hvilka förut varit dels extra roterade dels o(roterade, blifvit genom särskilda utslag af Konungens Befallningshafvande roterade, nämligen: den 17 april 1891 $\frac{3}{4}$ mantal Finnekumla nr: 1 Sörgården i Rångedala socken; den 26 juni 1891 $\frac{1}{4}$ mantal Posttomten i Gerdhems socken; den 30 juni 1891 1 mantal Grude nr: 3 Östergården i Grude socken, 1 mantal Örum nr: 3 Storegården i Alboga socken, $\frac{1}{2}$ mantal Kyrke nr: 1 i Molla socken, $\frac{1}{4}$ mantal Bögared nr: 1 Storegården i Norska Skogsbygdens socken, $\frac{1}{4}$ mantal Skallsbo nr: 1 i samma socken, $\frac{1}{4}$ mantal Skjetnabäck nr: 1 i Möne socken och $\frac{1}{2}$ mantal Sölfarp nr: 2 Hofmangården i Murums socken; den 1 augusti 1891 $\frac{3}{8}$ mantal Bösebo nr: 1 i Grönahögs socken, $\frac{3}{8}$ mantal Dalum nr: 1 Östergården och $\frac{1}{2}$ mantal Dalum nr: 2 Stommen i Dalums socken; den 6 augusti 1891 $\frac{1}{4}$ mantal Ängasjö nr: 1 Lillegården i Östra Frölunda socken och $\frac{1}{8}$ mantal Bråken nr: 1 i Gesätters socken; den 23 juli 1892 $\frac{1}{2}$ mantal Takan nr: 1 i Blidsbergs socken; den 28 september 1892 $\frac{1}{4}$ mantal Åsebo nr: 1 i Råggårds socken; den 15 juni 1893 $\frac{1}{4}$ mantal Skintagårde och $\frac{1}{4}$ mantal Svanshult nr: 1 i Kinna- rumma socken; den 1 juli 1893 $\frac{1}{2}$ mantal Ansered nr: 1 i Hysna socken, $\frac{1}{4}$ mantal Lida nr: 1 i Sätilla socken och $\frac{1}{4}$ mantal Lundsbol nr: 1 i Örby socken; den 25 september 1893 $\frac{1}{2}$ mantal Stommen nr: 1 i Nössemarks socken; den 25 oktober 1893 $\frac{1}{4}$ mantal Björnhult nr: 1 i Gullereds socken och $\frac{1}{2}$ mantal Humlered nr: 3 Millomgården i Kalfs socken; den 9 november 1893 $\frac{3}{8}$ mantal Vemmenhult nr: 2 Nilsagården; den 23 november 1893 $\frac{1}{2}$ mantal Eskilsered nr: 1 i Seglora socken; den 25 januari 1894 $\frac{1}{4}$ mantal Bergstena nr: 3 Bockegården i Bergstena socken och $\frac{1}{4}$ mantal Skjetnabäck nr: 1 i Möne socken; den 18 juli 1894 $\frac{1}{4}$ mantal Tuskered nr: 1 i Bredareds socken, $\frac{1}{4}$ mantal Hulan nr: 1 i Öxnevalla socken och $\frac{3}{16}$ mantal Kulla nr: 2 Lillegården i Istorps socken; den 22 augusti 1894 $\frac{1}{4}$ mantal Sandåker nr: 1 i Högsätters socken, $\frac{1}{4}$ mantal Bergstena nr: 7 Ledsgården, i Bergstena socken, $\frac{3}{8}$ mantal Råbäckekullen i Hemsjö socken, $\frac{3}{8}$ mantal Hjortsered nr: 2 Storegården i Gingri socken, $\frac{1}{8}$ mantal Jutabo nr: 1 i Bräm- hults socken och $\frac{1}{4}$ mantal Risgård nr: 3 Vestergården i Mjeldrunga socken; den 3 december 1894 $\frac{1}{4}$ mantal Tängen nr: 1 i Sexdråga socken; den 1 augusti 1895 $\frac{3}{8}$ mantal Kinna nr: 12 Storegården, $\frac{3}{16}$ mantal Kulla nr: 2 Lillegården i Istorps socken, $\frac{1}{4}$ mantal Ekarebo nr: 1 i Bredareds socken, $\frac{1}{4}$ mantal

Sätilla n:r 7 Klockaregården i Sätilla socken och $\frac{3}{8}$ mantal Lunnagården n:r 2 Östre i Fristads socken; den 23 september 1895 $\frac{1}{2}$ mantal Björlanda n:r 1 Vestergården i Sätilla socken, $\frac{1}{8}$ mantal Runshult i Hemsjö socken och $\frac{1}{4}$ mantal Simmenäs, i Alingsås socken; den 31 oktober 1895 $\frac{1}{4}$ mantal Ekebacken och $\frac{1}{4}$ mantal Björnäs i Väne-Åsaka socken, $\frac{3}{8}$ mantal Årred n:r 5 Persgården i Fiflereds socken, $\frac{1}{2}$ mantal Hult n:r 1 i Månstads socken och $\frac{1}{4}$ mantal Fagerås n:r 1 i Sjötofta socken.

Under femårsperioden hafva blifvit till skatte lösta 6 kronohemman om tillsammans $2\frac{3}{24}$ mantal och 16 kronolägenheter.

På grund af kungl. kungörelserna den 29 maj 1891 och den 8 mars 1895 angående utsträckning af tiden för inlösen af skattefrälseräntor hafva under denna period 16 skattefrälseräntor blifvit af statsverket inlösta mot en köpeskilling af tillsammans 21,271 kr. 94 öre.

På grund af bestämmelserna i kungl. kungörelsen den 3 februari 1888 angående ersättning af statsmedel till egare af skattefrälsehemman, hvars ränta icke blifvit af statsverket inlöst, hafva af statsmedel under perioden utbetalts 753 kr. 99 öre.

För egendomar af fideikommissnatur redogöres i bilagda tabell 4.

Egendomar, tillhörande inhemska aktiebolag, och egendomar, tillhörande främmande magters undersåtar under år 1895, finnas upptagna i bilagda tabeller 5 och 6.

För bedömning af allmänna skiftesverkets i länet ställning den 31 december 1895 må nämnas, att, enligt Landtmäteristyrelsens berättelse samma år, följande antal mantal undergått fastställt enskifte eller laga skifte eller ock storskifte, som troligen icke rubbas, nämligen: 3,014 mantal å alla egorna, 88 mantal å endast inegorna och 81 mantal å endast utegorna. Vid samma tid voro föremål för laga skifte 51 mantal å alla egorna, 6 mantal å endast inegorna och 18 mantal å endast utegorna. Enligt samma berättelse skulle laga skiften sannolikt framdeles ega rum å alla egorna till 148 mantal samt å inegorna till 5 mantal, under det deremot 866 mantal troligen icke skulle komma att undergå laga skifte.

Antalet sökta och avslutade laga skiften inom länet under nu ifrågasvarande femårsperiod har utgjort:

Å r.	Sökta laga skiften.	Afslutade laga skiften.
1891	40	13
1892	38	17
1893	38	14
1894	32	19
1895	33	13
Summa	181	76
Medeltal för år	36	15

Under nedannämnda femårsperioder utgjorde laga skiftenas antal i medeltal för år:

Femårsperiod.	Sökta laga skiften.	Afslutade laga skiften.
1876—1880	33	30
1881—1885	26	23
1886—1890	16	18

Förenämnda avslutade laga skiften under femårsperioden 1891—1895 hafva omfattat följande förmedlade mantal och egovidd af olika slag, nämligen:

År.	Mantal.	Åker. Hektar.	Äng. Hektar.	Odlingsmark. Hektar.	Afrösningsjord. Hektar.	Impediment. Hektar.	Summa. Hektar.
1891	6 000	271	156	19	1,783	12	2,241
1892	6 665	160	218	48	1,719	5	2,150
1893	5 413	232	125	28	1,072	3	1,460
1894	7 750	222	194	94	1,819	6	2,335
1895	5 488	143	141	—	692	10	966
Summa	31 316	1,028	834	189	7,085	36	9,172

Medeltalet för år af skiftade mantal och skiftad egovidd såväl under den senaste som under närmast föregående femårsperioder inhemtas af följande tabell:

Femårsperiod.	Mantal.	Egovidd i hektar.
1876—1880	19 816	4,713
1881—1885	13 301	3,475
1886—1890	13 297	3,995
1891—1895	6 263	1,834

För de under sista femårsperioden avslutade laga skiften hafva omkostnaderna uppgått till belopp, som inhemtas af denna tabell:

Å r.	Till landtmätare och godemän.	I öfrigt.	Summa. Kronor.
1891	13,945 —	4,448 —	18,393 —
1892	11,056 —	2,685 —	13,741 —
1893	8,701 45	3,922 41	12,623 86
1894	12,799 80	1,782 71	14,582 51
1895	6,422 90	1,818 35	8,241 25
Summa	52,925 15	14,656 47	67,581 62

Medeltalet för år af omkostnaderna vid laga skiften inom länet såväl under den senaste som under närmast föregående femårsperioder utgjorde följande belopp:

Femårsperiod.	Till landtmätare och godemän.	I öfrigt.	Summa. Kronor.
1876—1880	28,119·84	12,309·17	40,429·01
1881—1885	18,357·62	6,792·53	25,150·15
1886—1890	17,590·25	4,978·34	22,568·59
1891—1895	10,585·03	2,931·29	13,516·32

Till understöd af allmänna medel för utflyttningar i följd af laga skiften under de fem år, denna utredning omfattar, har från länets landskontor utanordnats: år 1891 kr. 1,275; år 1892 kr. 375; år 1893 kr. 487·50; år 1894 kr. 450 och år 1895 kr. 1,050, eller tillsammans 3,637 kr. 50 öre. I medeltal belöper sig sålunda på hvarje år 727 kr. 50 öre.

De dylika understöd, som under de tre föregående femårsperioderna utanordnades, inhemtas af följande öfversigt:

	Kronor.	Per år. Kronor.
Åren 1876—1880	16,462·50	3,292·50
> 1881—1885	12,112·50	2,422·50
> 1886—1890	12,562·50	2,512·50

6. Politl.

Till upplysning om de *fromma stiftelser*, som finnas inom länet, meddelas bilagda, enligt fastställt formulär upprättade, **tabell 7.**

Bland dessa stiftelser torde böra särskildt omnämnas Östads barnhus, Fryxell-Langensköldska stiftelsen, Drottning Lovisas skyddsförening och Prins Gustafs förening. Dessa stiftelsers ändamål och verksamhetsområde finnas utförligt omnämnda i senast afgifna femårsberättelse, till hvilken alltså i berörda delar hänvisas.

I detta sammanhang må slutligen omnämnas, att inom länet finnes ett flertal fattiggårdar. I afseende å de förnämsta bland dessa hafva i närmast föregående berättelse lemnats åtskilliga uppgifter, hvilka här följaktligen icke torde behöfva åter inflyta.

I fråga om *helso- och sjukvården* inom länet är att anmärka, hurusom det betydande uppsving, hvilket den allmänna helso- och sjukvården på senare tider nästan öfverallt i vårt land företett, äfven inom Elfsborgs län iakttagits. Den just af denna tidsanda frambragta förste provinsialläkareinstitutionen, som med år 1891 trädde i verksamhet, torde nog äfven i sin mån hafva bidragit till de sanitära förbättringar, som äro att anteckna. Gifvetvis äro dessa i första hand att söka i städerna. Det är ej små framsteg, dessa visa under ifrågavarande period, i synnerhet vid jemförelse med hvad som utträttats under de föregående 17 år, som förflutit, sedan helsovårdsstadgan för riket utfärdades. Renhållning och latrinväsende hafva ordnats; fähus och stall, slagterier och mjölkförsäljningsställen försatts i vederbörligt skick; dränering har utvidgats och förbättrats i Venersborg, Borås och Alingsås, nyanlagts i Åmål; endast i Ulricehamn saknas sådan ännu.

Utom ofvan omnämnda egentliga laga skiften har länets landtmäteripersonal, som i medeltal utgjort 12 på eget ansvar arbetande landtmätare och 5 medhjelpare, under sista femårsperioden tillhandagått allmänheten med åtskilliga andra förrättningar, såsom hemmansklyfningar af laga skiftes egenskap, arealmätningar, gränsutstakningar, egoutbyten, vägdelningar, hägnadsdelningar med mera dylikt. Af sådana förrättningar afslutades 90 år 1891, 100 år 1892, 145 år 1893, 107 år 1894 och 88 år 1895, eller under alla fem åren tillsammans 530.

Förrättningar af nyss omnämnda beskaffenhet hafva afslutats under perioden 1876—1880 till ett antal af 670, under perioden 1881—1885 till ett antal af 732 och under perioden 1886—1890 till ett antal af 619.

Beträffande särskildt sådana förrättningar, som föranledts af föreskrifterna i lagen om dikning och annan afledning af vatten den 20^e juni 1879, må anmärkas, att följande antal förordnanden till dylika förrättningar under nedannämnda år blifvit utfärdade: 16 år 1891, 8 år 1892, 16 år 1893, 13 år 1894 och 14 år 1895, tillsammans 67 mot 31 under perioden 1881—1885 och 45 under perioden 1886—1890.

Af dylika förordnanden under nu ifrågavarande period hafva 57 utfärdats för statens landbruksingenjör och 10 för annan person.

Å landsbygden kan deremot någon verksamhet i hygieniskt syfte väl endast skönjas i de större fabriks- och stationssamhällena. Helsovårdsstadgan för städerna, som förut varit gällande för Trollhättan, tillämpas sedan år 1893 äfven för Lilla Edet. Särskilda helsovårdsordningar hafva af Konungens Befallningshafvande fastställts för Melleruds stationssamhälle år 1893 och för Svenljunga år 1894.

Allmänna sjukvården tillgodoses i samtliga städer genom epidemisjukhus, som dock på några ställen, särskildt i Ulricehamn, äro af temligen enkel beskaffenhet. På landsbygden deremot, med undantag af Trollhättan, som år 1893 skaffat sig tidsenligt epidemisjukhus, finnas hvarken sjuklokaler eller sköterskor. Den enda åtgärd, som der vidtages mot smittosamma sjukdomar, är att kalla vederbörande läkare till tjensteresa. De med anledning af Kungl. Medicinalstyrelsens kungörelse den 14 juli 1893 i största delen af länets kommuner inrättade kolerasjukhusen utgjordes uteslutande af för tillfället vilkorligt förhyrda stugor, som väl knappast någonstades torde varit iordningställda och i alla händelser ej lemnat den minsta varaktiga behållning för allmänna sjukvården.

Såväl i städer som på landsbygd finnes i allmänhet riklig tillgång på godt vatten. Det är egentligen endast Södra Dal, som gör undantag från denna regel, i det att vattenbehovet der ofta tillgodoses från grädda gropar, hvilkas innehåll för ögat lär göra ett mycket vidrigt intryck.

Någon egentlig trångboddhet kan knappast sägas förekomma, om man undantager, att de fattigaste i länets kargaste trakter, såsom Kinds härad, nog ofta bo i små, bristfälliga stugor. Der-

emot fortfar nästan öfverallt den inrotade seden, att allmogen oakadt god tillgång på rum föredrager att, hela familjen, sammanpacka sig i ett enda sådant.

Bland *epidemiska sjukdomar* förtjenar i första rummet, såsom förut anmärkts, influensan att omnämnas. Den uppträdde under åren 1891—1894 i öfver hela länet utbredda epidemier, som helt visst i hög grad haft inverkan ej blott på sjukligheten utan äfven på dödligheten. Af skarlakansfeber förekommo åren 1892—1894 rätt utbredda epidemier. Smittkoppor yppade sig flere gånger under åren 1891—1894 i skilda delar af länet, men genom i tid vidtagna, energiska åtgärder begränsades sjukdomen å alla ställen till några få fall. Smittan kunde nästan alla gånger visas vara importerad från Göteborg. För hämmande af smittosamma sjukdomar hafva under perioden af vederbörande läkare företagits 537 tjensteresor, såsom af *tabell C* närmare framgår.

Länet är deladt i tvenne sjukvårdsdistrikt, norra och södra, af hvilka det förra har *länslasarett* och kurhus i Venersborg samt sjukstuga i Billingsfors, det senare länslasarett och kurhus i Borås samt sjukstugor i Ulricehamn och Svenljunga. Det nybyggda länslasarettet i Borås togs i bruk år 1893. Antalet sjuk-sängar utgör på lasarettet 110, på kurhuset 10, därafdelningen 6, isoleringspaviljongen 4, tillsammans 130 sängar. Angående antal vårdade å lasarett och sjukstugor samt sjukvårdskostnaden hänvisas till nedanstående *tabeller D och E*.

De *civila läkarebefattningarnes* antal har under perioden ökats med 1 förste provinsialläkare och 4 extra provinsialläkare, nämligen för de nyinrättade Högsäters, Eds, Kinna och Herrljunga distrikt. Länets läkarepersonal utgjordes sålunda vid 1895 års slut af 1 förste provinsialläkare, 8 provinsialläkare, 7 extra provinsialläkare, 5 stadsläkare och 2 lasarettsläkare, hvartill komma 7 privatpraktiserande, sammanlagdt således 30, mot 22 vid 1891 års början.

Sedan under år 1893 ett medikamentsförråd inrättats i Tängelanda af Högsäters distrikt, finnas inom länet 12 *apoteks-inrättningar*, nämligen sjelfständiga apotek i de 5 städerna samt Trollhättan, Lilla Edet, Skene, Svenljunga och Mellerud samt medikamentsförråd i Billingsfors och Tängelanda.

Barnmorskornas antal var vid 1895 års slut 109, mot 111 vid 1891 års början, alltså en minskning af två. De instrumentexaminerades antal har dock under tiden ökats från 83 till 89.

Tab. C. Af vederbörande läkare verkställda embetsresor för smittosamma sjukdomars hämmande inom Elfsborgs län åren 1891—1895.

	Smittkoppor.	Skarlakansfeber.	Tarmtyfus.	Röd-sot.	Difteri.	Andra sjukdomar.	Sinnes-sjukdom.	Venerisk sjukdom.	Summa resor.
År 1891 . . .	9	39	5	—	24	3	1	3	84
» 1892 . . .	2	72	26	1	19	2	—	—	122
» 1893 . . .	15	86	39	2	26	9	—	—	177
» 1894 . . .	7	43	24	—	19	7	—	3	108
» 1895 . . .	—	23	4	—	17	3	—	4	51
Summa resor	33	263	98	3	105	24	1	10	537

Öfver resultatet af *skyddskoppymningen* se *tabell F* (sid. 25). I följd af inträffade fall af smittkoppor fick revaccinationen under åren 1893 och 1894 någon fart, såsom af samma tabell synes.

Tab. D. Å länslasarett och kurhusen i Elfsborgs län vårdade sjuke åren 1891—1895.

Lasarett och kurhus.	Lasarett.				Kurhusen.				Totalkostnad för den egentliga sjukvården, i kronor.	
	Antal vårdade.	Underhållsdagar.		Antal sjuk-sängar.	Antal vårdade.	Underhållsdagar.		Antal sjuk-sängar.	För hela sjuk-antalet.	För hvarje sjuk-prdag.
		För hela sjuk-antalet.	För hvarje sjuk.			För hela sjuk-antalet.	För hvarje sjuk.			
Venersborg:										
År 1891 . . .	804	22,138	27.6	80	9	255	23.3	20	32,886.08	1.468
» 1892 . . .	826	21,627	26.2	80	7	163	23.3	20	34,498.65	1.583
» 1893 . . .	837	23,006	27.5	80	11	248	22.5	20	33,122.08	1.424
» 1894 . . .	833	21,231	25.5	80	15	324	21.6	20	33,441.41	1.551
» 1895 . . .	785	21,382	27.2	80	11	201	18.3	20	32,647.07	1.512
Borås:										
År 1891 . . .	581	22,955	39.5	64	36	1,259	33.8	12	29,733.16	1.228
» 1892 . . .	544	21,829	40.1	61	48	1,568	32.7	12	30,498.41	1.304
» 1893 . . .	680	25,567	37.6	120	77	2,859	37.1	10	38,937.11	1.37
» 1894 . . .	778	28,722	36.9	120	48	1,815	37.8	10	47,949.50	1.57
» 1895 . . .	816	28,926	35.4	120	42	1,374	32.7	10	45,728.44	1.509

Tab. E. Å sjukstugor i Elfsborgs län vårdade sjuke åren 1891—1895.

Sjukstugor.	Antal vårdade.	Underhållsdagar.		Totalkostnad för den egentliga sjukvården, i kronor.		Antal sjuk-sängar.
		För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk.	För hela sjukantalet.	För hvarje sjuk.	
Billingsfors:						
År 1891 . . .	45	1,258	27.9	2,175.00	1.73	12
» 1892 . . .	59	1,782	30.2	2,611.19	1.465	12
» 1893 . . .	61	971	15.9	2,222.56	2.288	12
» 1894 . . .	64	1,474	23.0	2,370.52	1.608	12
» 1895 . . .	44	1,133	25.8	2,066.53	1.824	12
Ulricehamn:						
År 1891 . . .	71	997	14.0	1,598.87	1.602	5
» 1892 . . .	69	1,153	16.7	1,803.82	1.564	5
» 1893 . . .	82	1,653	20.2	2,281.87	1.38	6
» 1894 . . .	102	1,554	15.2	2,352.83	1.514	7
» 1895 . . .	94	1,939	20.6	2,571.46	1.326	7
Svenljunga:						
År 1891 . . .	55	1,507	27.4	1,933.55	1.28	16
» 1892 . . .	64	1,680	26.0	1,775.20	1.057	16
» 1893 . . .	88	2,053	23.3	2,286.30	1.114	16
» 1894 . . .	74	2,010	27.2	2,123.78	1.057	14
» 1895 . . .	77	1,802	23.4	1,835.36	1.017	14

Inom länet finnas 4 *brunns- och badanstalter* med förordnade läkare, nämligen Ulricehamns sanatorium, Helsingöns badanstalt i Horreds socken, Rostocks helsobrunn i Gunnarsnäs socken och Torhults helsobrunn i Strengsereds socken. Dessutom finnas flere rätt mycket använda surbrunnar, såsom Tegen i Dalskogs socken och Torpa i Fors socken.

Af rättsmedicinska obduktioner hafva under perioden förrättats 61, d. v. s. i medeltal 12 om året, ett i förhållande till länets storlek och folkmängd anmärkningsvärdt ringa antal.

Angående antal och vård af *sinnessjuka* och idioter hänvisas till nedanstående *tabell G*.

För veterinärväsendet inom länet har förut i denna berättelse lemnats redogörelse.

Hvad sedermera angår *undervisningsväsendet*, finnas inom länet förlagda ett högre allmänt elementarläroverk i Venersborg, ett lägre sådant i en hvar af städerna Borås, Alingsås och Åmål samt en pedagogi i Ulricehamn.

För den högre undervisningen för flickor finnas elementarskolor inrättade i Venersborg, Borås, Alingsås och Åmål.

För folkskoleundervisningen finnas inom länet 315 folkskolor och 324 småskolor inom 201 skoldistrikt.

Tab. F. Skyddskoppvymningen i Elfsborgs län åren 1891—1895.

	Antal revaccinerade.	Med framgång vaccinerade.	
		Antal.	%.
År 1891	138	6,434	93.1
» 1892	24	5,890	89.4
» 1893	1,915	5,970	94.0
» 1894	810	5,941	90.4
» 1895	3	5,926	91.1

I ett stort antal af folkskolorna meddelas åt gossarne undervisning i träslöjd efter den så kallade Nääsmetoden, enligt hvilken slöjden, såsom ett formelt bildningsmedel, eger betydelse för uppfostran hufvudsakligen genom dess främjande af det uppväxande slägtets allsidiga utveckling. Enligt denna metod äsyftas nämligen med slöjden att hos barnet implanta kärlek och aktning för det kroppsliga arbetet samt stärka barnets kroppskrafter, att vänja barnet vid ordning, noggrannhet, uppmärksamhet, arbetsamhet och ihärdighet, samt att, såmedelst och genom öfning i det kroppsliga arbetet, utveckla barnets sinne och handlag till duglighet för sjelfständig verksamhet på slöjdens område. Undervisningen, allmänligen meddelad af folkskollärarne och bedrifven efter en på Nääs uppställd modellserie, lär af barnen omfattas med stort intresse. Den har ock, såsom folkskoleinspektörerna vitsordat, verkat välgörande genom deraf framkallad större påpasslighet och ordning i det egentliga skolarbetet.

Läroanstalterna i slöjd och tekniska ämnen finnas i närmast föregående berättelse omförmälda och kunna följaktligen här förbigås.

Väfskolan i Borås och normalskolan för halmflätning vid Upperud i Skålleruds socken hafva liksom skogsskolan å Hunneberg för utbildning af skogsbetjente under perioden fortgått, en hvar till fromma för det ändamål, som dermed afsetts att befordra.

Genom lagen angående *döfstumundervisningen* den 31 maj 1889 har undervisningen af döfstumma barn inträdt i ett förändradt och bättre skede. Förut en enskild angelägenhet, har denna undervisning numera blifvit en för hela landet gemensam sådan.

På grund af denna lag delas landet i sju undervisningsdistrikt, hvilka det tillkommer att hvar inom sitt område med ett visst understöd af statsmedel bereda undervisning åt de döfstumma barnen. Elfsborgs län tillhör det fjerde distriktet, hvilket dessutom omfattar Skaraborgs, Göteborgs och Bohus samt Hallands län och Göteborgs stad.

Tab. G. Vården af sinnessjuka och idioter i Elfsborgs län åren 1891—1895.

	Antal.	Hemort.		Kön.		Civilstånd.		Ålder.			Vårdade inom				
		Landsbygd.	Stad.	Män.	Qvinnor.	Ogift.	Gift.	Under 20 år.	20—40 år.	Öfver 40 år.	enskildt hus.	enskild anstalt.	fattighus.	läns-lasarett.	hospital eller asyl.
<i>Sinnessjuka:</i>															
År 1891	532	485	47	262	270	376	156	9	165	358	393	1	29	2	107
» 1892	534	484	50	264	270	388	146	14	156	364	392	3	35	2	102
» 1893	549	500	49	277	272	390	159	2	174	373	382	2	35	3	127
» 1894	585	534	51	294	291	411	174	12	179	394	406	1	38	6	134
» 1895	590	539	51	297	293	414	176	8	184	398	401	1	48	3	137
<i>Idioter:</i>															
År 1891	375	357	18	200	175	374	1	83	188	104	356	3	14	—	2
» 1892	380	366	14	198	182	378	2	82	191	107	356	7	17	—	—
» 1893	410	396	14	217	193	408	2	79	209	122	381	8	21	—	—
» 1894	402	389	13	217	185	402	—	89	194	119	383	8	11	—	—
» 1895	433	416	17	237	196	431	2	93	217	123	406	6	19	1	1

Inom distriktet förekommo till en början starka sträfvanden att ur detsamma utbryta de vestra länen och af dem bilda ett särskildt distrikt, hvilka sträfvanden togo sig uttryck i underdåniga ansökningar till Kungl. Maj:t i detta syfte. Först sedan dessa blifvit afslagna, kunde den styrelse, som vid tiden, då lagen trädde i kraft, valdes, vidtagna åtgärder för anskaffande af egna lokaler åt skolan. På uppdrag af styrelsen utarbetade arkitekten Eugen Thorburn ritningar, hvilka jemte kostnadsförslag förelades de särskilda landstingen. Kostnadssumman för byggnadernas uppförande beräknades till 520,000 kronor. Landstingen, af hvilka några funno detta belopp för högt, stannade i olika beslut, men nämnden, som enligt ofvan åberopade lag har att i sådana fall skilja mellan landstingen, godkände styrelsens förslag. På grund deraf kunde byggnadsarbetet, som uppdrogs åt byggmästaren J. H. Larsson från Åmål, taga sin början våren 1894, och den 1 januari 1896 tog skolan i besittning en afdelning af de nya byggnaderna. De öfriga skulle vara färdiga den 1 derpå följande augusti. Tomtplatserna till skolan utgöra omkring 13 1/2 tunnland, deraf 12 tunnland äro skänkta af staden Venersborg.

Vid uppgörandet af planen till dessa byggnader har man utgått från den grundsatsen, att skolan borde hafva formen af inter-externat, internat för de små barnen under deras första skoltid samt för de svagare barnen, de så kallade C-barnen, under hela skoltiden och externat för de bättre begåfvade barnen, de så kallade A- och B-barnen, sedan de lemnat förskolans internat.

Men då åsigtorna rörande lämpligaste undervisningsmetoden för C-barnen visat sig vara mycket delade, och man måste räkna med den möjligheten, att metoden för dessa barn kunde behöfva modifieras, samt, i händelse ren talmetod, för dem ej skulle allt framgent kunna med framgång användas, det för sådant fall ej vore gagneligt att hafva dessa barn boende tillsammans med barn, hvilka undervisades efter ren talmetod, var man nödsakad anordna C-skolan såsom en särskild skola, skild från den definitiva talskolan.

Vidare måste man, för att undvika de svårigheter, som kunde vara förenade med sammanförandet af en stor samling abnorma barn vid deras undervisning och vård, vara betänkt på att dela upp dem i mindre afdelningar.

Dessa tvenne omständigheter utgöra grunden till den fördelning i trenne grupper, som skolans byggnader erhållit: intagningsklassens eller förskolans, externatets och C-skolans byggnader.

Den nya distriktsskolan, som började sin verksamhet den 1 september 1891, inrymdes till en del i den lokal, som Elfsborgs läns landsting inköpt vid Kyrko- och Södergatorna här i staden för Elfsborgs läns skola, hvars elever öfvertogos af den nya skolan. För intagningsklassens räkning förhyrdes länderiet Niklasberg. Allt efter som lärjungantalet, hvilket vid periodens slut uppgick till 127, ökats, hafva nya lokaler måst förhyras. Några af skolans klasser läste sålunda i härvarande tekniska skola och för de sämst utrustade barnens räkning anordnades ett särskildt litet hem först å länderiet Mariero, sedan på Torpa.

Med undantag af den sistnämnda gruppens 8 lärjungar, hvilka undervisats medelst teckenmetod, hafva alla skolans lärjungar undervisats medelst talmetod. För de svagare barnen, de så kallade C-barnen, måste dock detta betraktas som ett försök.

Lärjungarna voro vid periodens slut delade i 15 klasser, hvilka undervisades af 15 lärare och lärarinnor förutom föreståndaren. Af lärarne äro 4 ordinarie och 2 extra samt af lärarinnorna 7 ordinarie och 2 profårskandidater.

Dessutom äro anställda 3 lärarinnor för flickornas och de mindre gossarnes undervisning i sömnad och hvarjehanda handarbeten samt 1 lärare för de större gossarnes undervisning i träslöjd. De af dessa gossar, som önska utbildning i annat yrke, såsom skomakeri eller skrädleri, få på skolans bekostnad lära dessa yrken hos mästare i staden.

Skolans hushåll skötes af en särskild husmoder med biträde af nödig betjening. Penningemedlen utbetalas och räkenskaperna föras af en särskild kamrerare.

Högsta ledning och tillsyn af skolan utöfvas af skolstyrelsen, hvilken består af 9 ledamöter, valde af landstingen och Göteborgs stad efter den grundsats, lagen föreskrifver, eller en ledamot på hvarje fullt 90-tusental invånare.

Skolans utgifter under år 1895 hafva uppgått till 70,584 kronor 37 öre.

I detta sammanhang torde lämpligen böra omförmälas *Skolhemmet för blinda döfstumma*, hvilket under år 1886 upprättades i Skara och under år 1892 flyttades till Venersborg. Skolhemmet, som står under ledning af fru Anrep-Nordin och är förlagdt på landeriet Fredriksberg invid nämnda stad i en derstädes förhyrd lokal, har till ändamål att bibringa undervisning åt ett mindre antal sådana barn från hela riket, hvilka äro både blinda och döfstumma, men emottager jemväl blinda sinnesslöa barn. Anstalten, hvars syftemål, såsom af ofvanstående framgår, är i hög grad behjertansvärdt, står under god ledning och är inom landet den enda i sitt slag, der barn, behäftade med sådana dubbla lyten, kunna erhålla undervisning. Sådan har under år 1895 meddelats åt 14 elever af en föreståndarinna och 4 lärarinnor. Skolhemmet har årligen åtnjutit understöd af statsmedel — från och med år 1891 till ett belopp af 5,000 kronor, som utgått af det utaf Riksdagen beviljade ordinarie anslag till undervisning åt döfstumma. Årsafgiften är 400 kronor för hvarje elev, som därför erhåller vård och undervisning, föda, kläder och sjukvård med mera. De landsting, från hvilkas områden barn finnas intagna i hemmet, lemna i allmänhet till årsafgiften ett bidrag af 200 kronor för hvarje barn, hvarjemte Malmö barnhusfond och andra dylika fonder med större och mindre belopp understödja medellösa, i hemmet intagna barn. Då skolhemmet förhyr lokal, men en sådan i många hänseenden måste befinnas olämplig, vore det särdeles önskvärdt och för de olyckliga medmenniskor, som der finna huld och undervisning, af mycken vikt, att hemmet genom allmän eller enskild offervillighet kunde sättas i tillfälle att erhålla en för dess ändamål fullt lämplig egen byggnad.

Vidkommande slutligen *penningeinträttningarne* inom länet och bland dessa först sådana, som uteslutande afse fastighetskrediten, så tillgodoses i detta afseende städerna af Venersborgs stads hypoteksförening och landsbygden af Hypoteksföreningen emellan jordegare i Elfsborgs län med Dalsland samt Göteborgs och Bohus län samt af Vermlands hypoteksförening.

Allmän lånerörelse utöfvas i öfrigt inom länet af Sveriges riksbank genom afdelningskontoren i Göteborg och Jönköping; af Enskilda banken i Venersborg genom hufvudkontor i Venersborg, afdelningskontor i Alingsås och Ulricehamn, kommissions-

kontor i Trollhättan samt så kallade vaxelkontor i Lilla Edet och Mellerud; af Borås enskilda bank genom hufvudkontor i Borås och afdelningskontor i Kinna; samt af Vermlands enskilda bank genom kommissionskontor i Åmål.

Dessutom finnas 3 solidariska folkbanker inom länet, nämligen Valbo härads folkbank med kontor i Stigen i Färgelanda socken, Norra Kinds folkbank med kontor på Gårdö i Gällstads socken samt Svenljunga folkbank, i hvilken sparbanken i Svenljunga uppgått.

Bland penningeverk med syftemål att uppsamla mindre besparingar och göra dem räntebärande hade Sveriges postsparbank vid periodens slut anordnat kontor å samtliga 155 fasta postanstalterna i länet samt försäljningsställen för sparmärken dels å 154 af dessa kontor samt dels hos 59 enskilda personer.

Vid nyssnämnda tidpunkt funnos inom länet 8 sparbanker, nämligen Venersborgs, Borås, Alingsås, Åmåls, Lilla Edets, Nordals härads och Trollhättans sparbanker samt Ulricehamns stads och Redvägs härads sparbank. Under det behållningen vid 1890 års slut utgjorde för delegarne i sparbankerna 8,429,679

kronor och för sparbankerna sjelfva 752,021 kronor, så var vid periodens slut de förres behållning ökad till 10,278,423 kronor och de senares till 1,039,789 kronor 60 öre. Under samma tidrymd hade delegarnes antal nära nog oförändradt bibehållit sig. De årliga inspektioner af sparbankerna, om hvilka Konungens Befallningshafvande författningen enligt föranstaltat, hafva icke gifvit anledning till några anmärkingar mot förvaltningen.

I ändamål att, i förhållande till emottagen penningeinsats, tillförsäkra en hvar, för hvilken sådan insats eger rum, antingen ett samlat kapital vid någon öfverenskommen tidpunkt eller en årlig lifränta vid 55 års ålder, är i Venersborg inrättad en ränte- och kapitalförsäkringsanstalt, för hvilken reglemente blifvit, enligt kungl. resolutionen den 25 oktober 1872, fastställt. Under femårsperioden hafva anstaltens delegare ökats från 3,513 till 3,789 och dess fonder från 230,915 kronor till 303,610 kronor 72 öre. Af sistnämnda belopp utgjorde 240,836 kronor besparingsfond, 11,495 kronor lifräntefond och 48,997 kronor reservfond. I besparingsfonden voro 108,101 kronor inestående för bildande af kapital och 132,735 kronor för beredande af lifränta.

Venersborg, i landskansliet och landskontoret den 31 december 1898.

L. W. LOTHIGIUS.

Mats Zachrisson.

O. H. Wibom.

Tab. 1.

FOLKMÄNGDEN I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1891—1895.

1.		2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
		Enligt presterskapets uppgifter, den 31 december.			Enligt de mantalslängder, som upprättats vid slutet af motstående år.					
					Hela folkmängden.			Deraf fria från mantals- penningar.		
		Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.	Mankön.	Qvinkön.	Summa.
Landsbygden	år 1891	121,781	131,347	253,128	122,430	132,024	254,454	58,468	63,035	121,503
	1892	120,886	130,426	251,312	121,437	131,015	252,452	58,198	62,713	120,911
	1893	120,635	129,733	250,368	120,987	130,346	251,333	58,713	62,998	121,711
	1894	121,242	129,864	251,106	120,520	129,683	250,203	57,457	62,110	119,567
	1895	121,445	129,668	251,113	121,514	129,993	251,507	57,688	62,522	120,210
Venersborgs stad	år 1891	2,452	3,113	5,565	2,432	3,040	5,472	1,244	1,458	2,702
	1892	2,465	3,156	5,621	2,418	3,026	5,444	1,268	1,480	2,748
	1893	2,483	3,154	5,637	2,409	3,051	5,460	1,267	1,497	2,764
	1894	2,547	3,197	5,744	2,474	3,129	5,603	1,314	1,576	2,890
	1895	2,544	3,244	5,788	2,474	3,162	5,636	1,116	1,267	2,383
Borås stad	år 1891	3,637	4,927	8,564	3,648	4,976	8,624	1,836	2,100	3,936
	1892	3,756	4,973	8,729	3,761	4,971	8,732	1,903	2,142	4,045
	1893	3,970	5,144	9,114	3,979	5,141	9,120	2,000	2,218	4,218
	1894	4,203	5,442	9,645	4,206	5,440	9,646	2,105	2,344	4,449
	1895	4,600	5,838	10,438	4,566	5,814	10,380	2,138	2,348	4,486
Alingsås stad	år 1891	1,219	1,591	2,810	1,161	1,567	2,728	447	491	938
	1892	1,224	1,626	2,850	1,219	1,608	2,827	480	500	980
	1893	1,253	1,685	2,938	1,224	1,637	2,861	499	522	1,021
	1894	1,306	1,730	3,036	1,266	1,708	2,974	515	540	1,055
	1895	1,358	1,811	3,169	1,314	1,750	3,064	574	643	1,217
Ulricehamns stad	år 1891	513	677	1,190	512	679	1,191	226	238	464
	1892	505	678	1,183	502	674	1,176	222	243	465
	1893	499	675	1,174	498	667	1,165	219	257	476
	1894	514	701	1,215	513	693	1,206	230	272	502
	1895	535	719	1,254	531	722	1,253	232	285	517
Åmåls stad	år 1891	1,277	1,517	2,794	1,308	1,533	2,841	641	756	1,397
	1892	1,286	1,519	2,805	1,284	1,507	2,791	602	716	1,318
	1893	1,312	1,536	2,848	1,333	1,536	2,869	648	756	1,404
	1894	1,323	1,529	2,852	1,349	1,538	2,887	649	737	1,386
	1895	1,372	1,564	2,936	1,400	1,552	2,952	676	742	1,418
Hela länet	år 1891	130,879	143,172	274,051	131,491	143,819	275,310	62,862	68,078	130,940
	1892	130,122	142,378	272,500	130,621	142,801	273,422	62,673	67,794	130,467
	1893	130,152	141,927	272,079	130,430	142,378	272,808	63,346	68,248	131,594
	1894	131,135	142,463	273,598	130,328	142,191	272,519	62,270	67,579	129,849
	1895	131,854	142,844	274,698	131,799	142,993	274,792	62,424	67,807	130,231

Tab. 2.

ALLMÄNNA VÄGAR OCH SKJUTSNING I ELFSBORGS LÄN ÅREN 1891—1895.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	13.	14.
Allmänna vägar.	Längd af hvarje vägslag vid 1895 års slut.	Deraf under åren 1891—1895		Kostnad för under åren 1891—1895						Längd af indelade med skjutsanstalter för sedda vägar vid 1895 års slut.	Skjutsanstalter vid 1895 års slut		
		fulländade och afsynade nya vägar.	omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.	fulländade nya vägar.			omlagda eller betydligt förbättrade vägsträckor.				med entreprenad.		utan entreprenad.
				Af statsmedel.	Af landstingets eller kommunernas medel.	Af väg-hållnings-distrikternas medel (vägkassorna).	Af statsmedel.	Af landstingets eller kommunernas medel.	Af väg-hållnings-distrikternas medel (vägkassorna).		Gästgifverier.	Skjutsstationer.	
	Nymil.	Nymil.	Nymil.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Nymil.	Antal.	Antal.	Antal.
Å landsbygden:													
Landsvägar	159.44	0.8	0.8	22,400	4,000	—	22,400	—	—	149.04	39	11	27
Bygdevägar	249.03	4.2	5.3	70,400	24,534	3,000	119,895	14,113	34,000	127.03	4	5	15
I städerna	4.005	—	—	—	—	—	—	—	—	4.005	4	—	1
Summa	412.475	5.0	6.1	92,800	28,534	3,000	142,295	14,113	34,000	280.075	47	16	43
<p>Årliga kostnaden för underhållet den tid mark är bar af allmän väg inom länet är, enligt 46 § af lagen den 23 oktober 1891 angående väghållningsbesvärets utgörande på landet, uppskattad till 214,571 kronor 45 öre.</p> <p>Skjutslegan per nymil utgick vid 1895 års slut med:</p> <p>1.50 kr., hvilket är <i>maximilega</i> utan entreprenadbidrag vid 46</p> <p>1.12 kr., } hvilket är <i>under maximilegan</i> { > —</p> <p>0.00 > } > 1¹⁾</p> <p style="text-align: right;">Summa (skjutsanstalter) 47 16 43</p>													
										I kungs- och krono-skjuts.	Vid gästgifverier med entreprenad.	Vid skjutsstationer med entreprenad.	Vid skjutsanstalter utan entreprenad.
Antal utgångna hästar under år 1891										112	3,218	240	1,168
» » » » » 1892										145	3,055	308	1,286
» » » » » 1893										79	3,272	348	1,200
» » » » » 1894										235	3,478	318	1,254
» » » » » 1895										222	3,877	290	841
Summa (hästar)										793	16,900	1,504	5,749

1) Lerums gästgifveri i Vätö härad.

Tab. 3.

HEMMAN OCH LÄGENHETER SAMT STADSJORDAR M. M. I ELFSBORGS LÄN ÅR 1895.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.
I. Landsbygden.	Hemman och lägenheter upptagna i jordeboken.			Antal brukningsdelar.	Antal lägenheter, verk och inrättningar utom de i jordeboken särskildt upptagna (i kol. 2—4).					Taxeringsvärdet (i kronor)	
	Antal.	Mantal.			Jordtorp.	Ryttare-, soldat- och båtsmanstorp.	Backstugor.	Verk och inrättningar.	Hus i köpingar, villor m. m.	å jordbruksfastighet.	å annan fastighet.
		Oförmedlade.	Nuvarande.								
A. Kronoegendomar.											
1) Under allmän disposition.											
a) Kungs- och kungsladgårdar samt säterier	34	31 $\frac{3}{4}$	25	30	142	—	13	4	1	513,700	500
b) Boställen: hemman	223	197 $\frac{3}{5}$	144 $\frac{7}{1000}$	256	467	8	58	12	21	2,512,500	31,900
D:o lägenheter	40	—	—	28	2	—	—	—	—	37,100	4,200
c) Hemman	192	158 $\frac{127}{1032}$	90 $\frac{829}{1832}$	196	377	5	31	5	1	2,296,800	9,800
Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
d) Jordlägenheter	32	—	—	22	—	—	—	—	—	107,700	122,300
e) Fiskerier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
f) Verk och inrättningar	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6,000
2) Under enskild disposition.											
a) Säterier	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Hemman	17	6 $\frac{1}{4}$	4 $\frac{1}{8}$	24	6	2	6	2	9	87,900	30,300
Nybyggen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Jordlägenheter	233	—	—	197	—	—	—	3	1	40,900	4,500
d) Fiskerier	9	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,100
e) Verk och inrättningar	47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8,500
B. Skatteegendomar.											
a) Boställen: hemman	4	3 $\frac{1}{4}$	3 $\frac{1}{4}$	4	1	—	1	—	—	14,700	—
D:o lägenheter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Säterier	22	20 $\frac{1}{2}$	17 $\frac{1}{2}$	22	86	5	18	12	—	477,500	61,900
c) Hemman	5,068	3,682 $\frac{13187}{204000}$	2,485 $\frac{103187}{204000}$	18,851	6,336	1,502	5,661	435	1,390	62,842,900	8,752,000
d) Jordlägenheter	376	—	—	276	245	—	9	20	8	456,400	67,000
e) Fiskerier	18	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,600
f) Verk och inrättningar	131	—	—	—	—	—	—	—	—	—	952,700
C. Frälseegendomar.											
a) Boställen: hemman	2	1 $\frac{1}{2}$	1 $\frac{1}{2}$	2	2	—	1	—	—	9,700	—
D:o lägenheter	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Säterier och ladugårdar	225	253 $\frac{5}{6}$	227 $\frac{1}{6}$	450	916	2	245	72	42	6,128,200	989,600
c) Rå- och röra- (insockne) hemman	202	64 $\frac{3}{4}$	55 $\frac{1}{4}$	261	74	3	38	1	6	1,117,000	15,800
d) Hemman (utsockne)	2,462	1,857 $\frac{3}{8}$	1,126 $\frac{5}{8}$	5,928	3,354	433	2,661	295	263	24,940,700	2,755,900
e) Jordlägenheter	141	—	—	64	136	—	—	14	9	466,300	39,100
f) Fiskerier	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1,200
g) Verk och inrättningar	47	—	—	—	—	—	—	—	—	—	222,200
D. Andra fastigheter (som ej inräknats här ofvan).											
Kyrkor och andra offentliga byggnader	—	—	—	—	—	—	—	—	70 $\frac{1}{2}$	—	5,070,370
Frälseräntor	—	—	—	—	—	—	—	—	40	—	123,000
Summa	9,539	6,272 $\frac{5}{6}$	4,177 $\frac{1}{4}$	26,609	12,144	1,960	8,742	875	2,495	102,050,000	19,271,470
Deraf fri från bevillning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2,384,900	6,070,370
II. Städerna.											
Hela antalet nybygda boningshus 1891—1895.											
Mantal.											
Antal landerier, jordlotter eller andra brukningsdelar.											
Tomter.											
Befintliga boningshus 1895.											
Verk och inrättningar.											
Kyrkor o. andra offentliga byggnader.											
Taxeringsvärde											
å jordar.											
å hus och tomter.											
Venersborg	15	—	—	54	421	135	377	20	18	739,450	5,338,100
Borås	219	—	—	528	416	101	1,069	39	25	4,016,920	3,784,500
Alingsås	20	—	6 $\frac{1}{4}$	120	198	5	262	9	4	456,650	2,503,250
Ulricehamn	7	—	5 $\frac{1}{4}$	83	69	17	142	7	10	365,900	1,025,900
Åmål	4	—	6	172	126	75	212	4	9	339,400	2,211,500
Summa	265	—	17 $\frac{3}{8}$	957	1,230	333	2,062	79	66	5,918,320	14,863,250
Deraf fri från bevillning	—	—	—	—	—	—	—	—	—	151,000	1,555,500

Tab. 4.

EGENDOMAR AF FIDEIKOMMISSNATUR I ELFSBORGS LÄN ÅR 1895.

1. Fideikommissinnehafvarens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken.	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrätt- ningar.	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			jordbruks- fastighet.	annan fastighet.	frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, ladngårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Friherre E. Haij	Onsjö	{ Vassända- Naglun. Vestra Tunhem.	—	—	2½	1½	4½	—	—	120,300	—	1,800	158,200
Gäddebäck			—	—	—	1		—	—	36,100	—	—	
Underlöjtn. frih. O. B. A. Silfverschiöld	Koberg	Lagmansered. Stora Mellby. Erska. Skepplanda. Väne-Åsaka.	—	—	4¾	6¾	31½ 168	2	2	445,300	5,000	—	1,090,300
Hede			—	—	1	6¼		—	—	240,500	—	1,900	
Ryd			—	—	—	—		—	—	5,900	—	1,400	
Alfhem			—	—	4½	2½		1	2	198,700	31,600	—	
Velanda			—	—	1¾	3¾		1	2	144,800	14,500	700	
G. J. Olbers	Lunden	Fors.	—	—	—	1	1	—	—	27,100	800	—	27,900
Land-höfdingen m. m. N. C. E. Tref- fenberg	Åsbräcka Rusthållareg. . .	Åsbräcka.	—	1	—	—	1	2	—	34,300	1,500	—	35,800
Fr. Seb. Adlersierna-Adelsköld . . .	Öjared med underlydande	Stora Lundby. Skallsjö.	—	—	4¾	2½	12½ 76	—	—	142,500	—	3,500	206,100
			—	—	—	5¼		—	—	60,100	—	—	
Henrik Fock på Höfrö	Vimle Vestergård	Skölvvene. Eriksberg. Mjeldrunge.	—	—	—	½	1¾	—	—	6,300	—	—	23,200
	Plogskog		—	—	—	¼		—	—	3,600	—	—	
	Glömme Östergård		—	—	—	1		—	—	13,300	—	—	
Grefve H. J. Cronhjelm	Broby eller Krausbro	Istorp. Öxnevala.	—	—	6½	—	7	—	—	163,200	—	—	174,400
C. J. F. von Wachenfeldt	Apelnäs, Stora	Roasjö.	—	—	1	—	1	—	2	15,000	2,300	—	17,300
Enkefru Sofia von Wachenfeldt. . .	Karstorp	»	—	—	—	¼	¼	—	—	1,200	—	—	1,200
D. O. von Schedvin	Gälared	Hillared.	¾	—	2	1½	3½	—	1	37,400	1,500	—	38,900
Stationsinspektoren L. R. Silfveråvan	Ekarebol med Borgan	Bolstad.	—	2½	—	—	2½	—	—	44,000	—	—	44,000
C. G. von Qvanten	Qvantensburg	»	—	—	4¾	1¾	6½	—	—	200,000	—	4,100	204,100
		Summa	¾	10½	27¾	35½	73½	7	9	1,950,800	57,200	18,400	2,021,400

Tab. 5.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ELFSBORGS LÄN ÅR 1895.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ängar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			jord- bruks- fastighet.	annan fastighet.	frälse- ränta.	Summa.
					Säterier, Indugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Vargöns aktiebolag	Vargönan	Vestra Tunhem.	—	¼	—	—	¼	1	3	38,700	960,800	—	999,500
Trollhätte oljeslageriaktiebolag . . .	Trollhätte oljeslageri	Trollhättan.	—	—	—	—	—	1	1	10,800	50,000	—	60,800
Önans aktiebolag	Önans fabriker	»	—	—	—	—	—	—	3	—	375,000	—	375,000

Tab. 5. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE INHEMSKA AKTIEBOLAG, I ELFSBORGS LÄN AR 1895.

1. Aktiebolagets namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken (stad).	4. 5. 6. 7. 8. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ungar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar (fastigheter i städer).	11. 12. 13. 14. T a x e r i n g s v ä r d e t (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	F r ä l s e.		Summa.			ä jord- bruks- fastighet.	ä annan fastighet.	ä frälse- ränta.	Summa.
					Süterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.							
Trollhätte pappersbruks aktiebolag	Trollhätte pappersbruk	Trollhättan.	—	—	—	—	—	—	2	10,800	245,000	—	255,800.
Nya Trollhätte kanalbolag	Håjum, Lilla och Stora Stafvered, Hjulqvarn, Oli- dan n:r 1—2, Trollhätte docka	{ Vassända- Naglum. }	—	1 $\frac{1}{3}$	—	7 $\frac{1}{8}$	—	—	—	235,000	5,000	—	248,000
	Bäcken eller Hulan		—	—	—	—	2 $\frac{1}{24}$	—	1	3,000	—	—	
Sjuntorps aktiebolag	Sjuntorps bomullsspinneri	Fors.	—	—	—	1	1	—	3	47,600	363,000	—	410,600
Alafors aktiebolag	Alafors	Starrkärr.	—	1 $\frac{1}{2}$	—	1 $\frac{1}{2}$	1	1	2	30,900	216,100	—	247,000
Surte aktiebolag	Norra Surte glasbruk	Nödinge.	—	8 $\frac{1}{5}$	—	—	8 $\frac{1}{5}$	2	1	32,900	160,000	—	192,900
Nääs fabriks aktiebolag	Nääs fabrik	Skallsjö.	—	—	—	3 $\frac{5}{16}$	3 $\frac{5}{16}$	—	2	108,300	309,500	—	417,800
Hedefors vüveraktiebolag	Hedefors fabrik	Lerum.	—	—	—	—	—	—	1	13,500	265,500	—	279,000
Herrljunga svinslagteriaktiebolag	Herrljunga svinslagteri	Herrljunga.	—	—	—	—	—	—	1	—	20,000	—	20,000
Ods mejeriaktiebolag	Ods mejeri	Od.	—	—	—	—	—	—	1	—	2,000	—	2,000
Vestergötlands torfströaktiebolag	Kolbäck, en torfmosse Vestergötlands torfströfabrik	Bergatena. Fullestad.	—	—	—	—	—	—	1	2,000	—	—	8,000
Örnberg & Anderssons aktiebolag	Lindspång med glasbruk Björabo, en lägenhet	Hudene. Herrljunga.	—	1 $\frac{1}{8}$	—	—	1 $\frac{1}{8}$	—	1	4,000	90,000	—	97,000
Rydals spinneriaktiebolag	Rydal	Seglora.	—	—	2	1 $\frac{3}{4}$	3 $\frac{3}{4}$	—	3	64,000	122,800	—	186,800
Rydholmholms fabriks aktiebolag	Rydholm och Viäkafors	Kinnarumma. Torpa.	—	1 $\frac{7}{16}$	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	41,000	—	—	412,100
			—	1 $\frac{3}{32}$	—	—	—	—	7	57,100	296,000	—	
Svaneholms gummiaktiebolag	Svaneholm	Seglora.	—	—	—	—	—	—	1	18,000	—	—	100,000
Hulta tegelbruks aktiebolag	Hulta	Örby.	—	1 $\frac{1}{8}$	—	—	1 $\frac{1}{8}$	—	1	—	100,000	—	100,000
Kinnaströms aktiebolag	Kinnaström	Kinna.	—	—	—	—	—	—	1	1,300	50,200	—	51,500
Mölneby aktiebolag	Mölneby Vestergården	Östra Frölunda.	—	—	—	—	—	—	1	10,000	40,000	—	50,000
		Kalf.	—	2 $\frac{1}{2}$	—	2 $\frac{1}{2}$	—	—	5	97,400	18,200	—	238,000
		Mårdaklef.	—	1 $\frac{1}{4}$	—	1 $\frac{1}{4}$	—	—	—	13,100	—	—	
		Häksvik.	—	—	—	1 $\frac{1}{16}$	—	—	—	1,600	—	—	
		Svenljunga.	—	—	1	—	—	—	1	6,700	—	—	
		Ullasjö.	—	3 $\frac{1}{4}$	—	—	—	—	1	35,000	6,000	—	
		Örsås.	—	—	—	1 $\frac{1}{4}$	—	—	1	13,500	1,000	—	
		Refvesjö.	—	1 $\frac{1}{2}$	—	1 $\frac{1}{2}$	—	—	—	5,000	—	—	
		Tranemo.	—	—	—	1	—	—	—	22,000	—	—	
			—	—	—	—	—	—	—	18,500	—	—	
			—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Axelfors fabriks aktiebolag	Axelfors	Refvesjö. Örsås. Svenljunga.	—	—	—	1 $\frac{1}{4}$	—	—	1	10,000	1,000	—	34,900
			—	1 $\frac{1}{200}$	—	—	—	—	1	4,400	15,000	—	
			—	—	—	1 $\frac{1}{4}$	—	—	—	4,500	—	—	
Häfreströms aktiebolag	Korndalen	Skällerud.	—	5 $\frac{1}{2}$	—	—	—	—	2	13,500	134,000	—	147,500
Munkedals aktiebolag	Öxnäs Norra	Högsäter.	—	2 $\frac{97}{250}$	—	—	—	—	—	44,800	6,900	—	51,700
Långeds aktiebolag	Långed	Steneby.	—	—	—	—	—	—	1	—	350,000	—	350,000
Gustafsfors fabriks aktiebolag	Gustafsfors	Värvik. Torrskog. Laxarby.	—	3 $\frac{10}{20}$	—	—	—	—	2	17,300	10,700	—	330,800
			—	5 $\frac{10}{20}$	—	—	—	—	1	42,300	200,000	—	
			—	3 $\frac{10}{25}$	—	1	—	—	2	36,500	24,000	—	
Nössemarks handelsaktiebolag	—	Nössemark.	—	—	—	—	—	—	—	—	1,000	—	1,000

Företagsnamn	Ort	Län	Mo.	Eddlekog.	Åmås landsförs.	Tössö.	Venersborg.	Borås. ¹⁾	Viskaholm.	Drufvefors.	Kila.	Alingsås.	Ulricehamn.	Summa	4	87,800	126,500	300	394,100								
																				2 $\frac{1}{2}$	2 $\frac{1}{2}$	1	1	1	1	1	1
Forsbacka och Hanefors aktiebolag																											
Hanebols trämassefabriks aktiebolag																13,600	120,000		133,600								
A. O. Anderssons fabriksaktiebolag																	142,000		142,000								
Venersborgs margarinfabriks aktiebolag																	85,000		85,000								
C. Aug. Jansson																6,800	49,800		56,600								
Borås mekaniska verkstads aktiebolag																	146,800		146,800								
Borås spinneriaktiebolag																	63,600		63,600								
Borås väfveriaktiebolag	Viskaholm															13,000	144,400		157,400								
Borås väfveriaktiebolag	Drufvefors															3,000	24,000		27,000								
Drufvefors väfveriaktiebolag	Drufvefors																221,700		221,700								
Kamgarvsspinneriaktiebolaget Göta	Kila																5,200		5,200								
Norrby aktiebolag																	20,400		20,400								
Ridhusaktiebolaget i Borås																	23,000		23,000								
Tenteraktiebolaget i Borås																	33,500		33,500								
Aktiebolaget Merinos																1,900	66,500		68,400								
Borås trikottfabriks aktiebolag																	25,300		25,300								
J. F. Vennerstens fabriks aktiebolag																	15,000		15,000								
Borås mejeriaktiebolag																	286,200		286,200								
Alingsås badhusaktiebolag	Alingsås															2,500	115,000		117,500								
Alingsås bomullsväfveriaktiebolag																200	3,000		3,200								
Alingsås bryggeriaktiebolag																1,000	12,600		13,600								
Alingsås fröklängningsaktiebolag																5,000	40,000		45,000								
Alingsås garfveriaktiebolag																500	12,000		12,500								
Alingsås hotellaktiebolag																12,000	52,500		64,500								
Ulrichehamns nya jernvägsaktiebolag	Ulrichehamn																25,000		25,000								
Aktiebolaget Ulrichehamns sanatorium	Ulrichehamns sanatorium																										
Aktiebolaget Åsunden	Ulrichehamns ångsåg																										
Summa															1	21,525	1,200	3	17	41,825	1,200	11	82	1,381,800	6,306,700	300	7,688,800

¹⁾ I Borås innehades år 1895 fastighet utom af de i tabellen upptagna aktiebolagen äfven af Sjödals manufakturaktiebolag, Appreteringsaktiebolaget Norden samt Aktiebolaget Borås mekaniska gummi- och väfveri, men var ä deras fastigheter intet taxeringsvärde åsatt.

Tab. 6.

EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAGTERS UNDERSÅTAR, I ELSBORGES LÄN ÅR 1895.

1. Främmande magters och undersätens namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken.	4. M a n t a l.					8. Summa.	9. Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar.	11. Taxeringsvärdet (i kronor)			
			Krono.	Skatte.	6. Frälse.		Summa.				12. ä jordbruksfastighet.	13. ä annan fastighet.	14. ä frälseränta.	Summa.
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.								
Joh. Sörensen	Norge	Jakobsrud	Töftedal.		3						4,700			
Julius Jakheller					4						4,700			
Ol. Sundt					1						1,600			
Joh. Sundt					1						1,600			

Tab. 6. (Forts.) EGENDOMAR TILLHÖRANDE FRÄMMANDE MAGTERS UNDERSÅTAR, I ELFSBORGS LÄN ÅR 1895.

1. Främmande magters och undersåtars namn.	2. Egendomens namn.	3. Belägenhet. Socken.	4. M a n t a l.					9. Antal utjordar, ångar o. d. ej i mantal satt jord.	10. Antal verk och inrättningar.	11. Taxeringsvärdet (i kronor)				
			Krono.	Skatte.	Frälse.		Summa.			jordbruksfastighet.	ö annan fastighet.	ö frälseränta.	Summa.	
					Säterier, ladugårdar, rå och rör.	Allmänt frälse.								
Loranges Söner,	Norge	Balnäs	Dals-Ed.	—	—	—	—	—	2	—	22,000	—	—	—
Kristian Bothner,	»	»	»	—	—	—	—	—	1	—	13,800	—	—	—
Fredrikshalls Saagbruks-förening,	»	»	»	—	1 3/8	—	4 5/8	—	1	91,300	800	—	—	—
		Olasbyn Vestre	Häbol.	—	—	—	—	—	—	16,500	—	—	—	—
		Gullbrandaby	Torrskog.	—	1	—	1	—	1	89,700	8,000	—	—	—
		Hafden Stora	Steneby.	—	—	—	—	—	—	32,000	—	—	—	—
		Kölviken	Nössemark.	—	—	—	—	—	1	39,800	—	—	—	—
Joh. Spörck,	»	Strand Stora	»	—	—	—	—	—	1	1,800	15,000	—	—	—
Harald Stang,	»	Dalen	Laxarby.	—	—	—	—	—	—	27,000	—	—	—	370,300
Jens Jensen,	Danmark	Hyndarp Lilla	Märdaklef.	—	3/16	—	—	—	1	3,000	100	—	—	3,100
Hertig Ernst Günther af Augustenburg,	Tyskland	Gräfsnäs	Erska.	—	2	3 1/2	3 1/2	—	—	303,400	400	—	—	—
		Qvarnabo	Långared.	—	1 3/4	3/4	2 3/4	18 1/2	—	79,600	8,000	—	—	391,400
F. W. Stoddard,	England	Bryngnäs	Alingsås landsf.	—	1/2	—	—	—	2	72,400	6,000	—	—	—
Henry Harris,	»	Ellebo tandsticksfabrik	Fuxerna.	—	—	—	—	—	1	—	27,700	—	—	—
F. C. Colmans,	»	Stenkullens britanni-fabrik	Lerum.	—	—	—	—	—	1	—	40,000	—	—	146,100
		Summa		—	5 47 3/100 8	4 3/4	9 59 21/100 20	19 20 1/100 180	1	11	769,100	141,800	—	910,900

Tab. 7.

FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER, SJUKKASSOR OCH DERMED JEMFÖRLIGA INRÄTTNINGAR I ELFSBORGS LÄN ÅR 1895.

1. Stiftelsens namn.	2. Stiftelsens ändamål.	3. Stiftarens namn och yrke.	4. Stiftelsens år och dag.	5. Utdelning under år 1895 till nedanstående antal personer.	6. af nedanstående hela belopp. Kronor.	7. Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895. Kapital. Kronor.	8. Deraf värde af fastigheter. Kronor.	9. Stiftelsen förvaltas af:	10. Anmärkingar.
A. Å landsbygden.									
a) <i>Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Doktor C. Rinmans donationsfond.	Till pauvres honteux inom Trollhättan.	Doktor C. Rinman.	1879 22 s	4	450	10,270	—	Trollhättans kommunalnämnd.	kommunalnämnd.
C. O. Holms d.o.	Till för kommunen nyttiga och nödvändiga ändamål samt för fattigvårdsbördans hindrande i Trollhättan.	Fabriksidkaren C. O. Holm.	1880 13 s	47	720	69,240	—	Styrelse af 4 personer.	Styrelse af 4 personer.
Anna Maria Olssons d.o.	Till fattiga i Trollhättan.	Anna Maria Olsson.	1888 7/2	9	21	600	—	Kommunalnämnden.	Kommunalnämnden.
Jonssonska donationsfonden.	Att bereda arbetsförtjenst åt fattige, som ej åtnjuta fattigunderstöd, inom Trollhättan; endast under svårare år.	Fanjunkaren A. Jonsson och hans hustru.	1852 3/3	—	—	1,618	—	Fattigvårdsstyrelsen.	Fattigvårdsstyrelsen.
Öfverste Ericssons donationsfond.	Att understödja arbetare.	Öfverste N. Ericsson.	1867 5/9	10	35	1,000	—	Trollhättans fattigvårdsstyrelse.	Trollhättans fattigvårdsstyrelse.
Forsbergiska donationen.	Till fattige inom Angereds socken.	Komminister G. Forsberg.	1857 9/6	20	290	6,600	—	Kommunalnämnden.	Kommunalnämnden.
D:o d.o.	Till d:o i Bergjums socken.	Densamme.	»	4	158	3,154	—	Fattigvårdsstyrelsen.	Fattigvårdsstyrelsen.
Östads julkassa.	Till d:o i Östads socken.	Kyrkoh. L. Ljungström.	1881 15 s 1889 19 s	46	154	3,864	—	Kyrkorådet och kommunalstämman	Kyrkorådet och kommunalstämman ordförande.

Kylinska gåfvan.	Understöd till fattiga inom Herrljunga pastorats socknar.	Prosten Kylin.	—	—	—	—	—	—	Kommunalstyrelserna.	1)
Kullmanska donationen.	D:o d:o Algotstorps pastorat.	Kyrkoherden S. Kullman.	1806 ²⁰ ₁₀	6	87	2)	—	—	Pastor.	2)
Hvarfnerska d:o.	D:o d:o d:o.	Prostinnan G. M. Hvarfner, f. Brissman.	1791 ¹ ₄	3	3)	3)	—	—	D:o.	3)
Nellsonska d:o.	D:o till fattiga i Torps socken.	Handlanden H. Nellson.	1852	15	554	10,000	—	—	Kommunalnämnden.	—
D:o d:o.	D:o d:o i Södra Vings socken.	Densamme.	1855 ⁸ ₃	28	495	10,000	—	—	D:o.	—
S. Jakobssons i Askaniä donation.	D:o d:o i Espereds socken.	Handlanden Sven Jakobsson.	1870 ²¹ ₁	16	75	1,500	—	—	D:o.	—
Sven Perssons d:o.	D:o d:o i Tarby socken.	Hemmansegaren Sven Persson.	Omkr. 1832	1	9	150	—	—	Fattigvårdsstyrelsen.	—
Rabeska donationsfonden.	Understöd till behöfvande, af fattigvården ej understödde personer i Sätla socken.	Reinh. Rabe, prost i Gällstad.	1865 ²⁷ ₀	10	30	500	—	—	Kommunalstämman ordförande.	—
Henrik Johanssons i Viared donationsfond.	Förplägning till fattighjon i Torpa sockens fattiggård vid jul, påsk och pingst.	Hemmansegaren H. Johansson.	1891 ⁸ ₁₂	34	20	500	—	—	Fattigvårdsstyrelsen.	—
Johannes Israelssons i Flinmeshult d:o.	D:o d:o vid midsommar och den 30 november.	Hemmansegaren J. Israelsson.	1892 ²⁰ ₈	34	25	500	—	—	D:o.	—
Kullgrafska donationsfonden.	Hjelp till äldrestigma män i Torpa socken.	Hemmansegaren Johannes Olofsson i Kullgraf.	1862 ¹⁰ ₁	10	110	2,000	—	—	D:o.	—
Rabeska d:o.	Hjelp åt fattiga i Gällstads pastorat.	Kontraktsposten R. Rabe.	1864 ^{1/12}	—	—	2,000	—	—	Kommunalstämman.	—
Josef Isakssons donationsfond.	Hjelp åt fattiga: inhyreshjon, backstugusittare m. fl.	Handl. Svante Gustafsson.	1892 ⁷ ₇	51	255	7,000	—	—	Kyrkorådet i Grönahög.	—
Stina Jansdotter d:o.	Hjelp åt fattiga inom Knätte socken.	Anna Stina Jansdotter.	1891 ²⁰ ₅	9	160	3,995	—	—	Pastor och kyrkovårdar.	—
von Braunska donationsfonden.	Ärliga räntan utdelas till fattiga i Liareds socken.	Majoren D. B. J. von Braun.	1868 ¹¹ ₂	7	25	500	—	—	D:o d:o.	—
Holmbladiska d:o.	Hjelp åt Norra Åsarps pastorats fattiga samt premier åt skolbarn.	Kyrkoherden H. Holmblad.	1873 ¹⁹ ₅	77	54	950	—	—	Kyrko- och kommunalstämman.	4)
Kylingareds sockens nödhjelpskassa.	Understöd åt nödställda personer.	Kylingareds kommun.	1881 ²⁰ ₁₂	4	160	1,132	—	—	Kommunalnämnden i Kylingared.	—
Winbomska donationsfonden.	Understöd åt fattiga inom Vists socken.	Domprosten Joh. Winbom.	1817 ¹ ₈	6	25	500	—	—	Kommunalnämnden i Vist.	—
Eva Jonsdotter donation.	D:o d:o.	Eukan Eva Jonsdotter.	1860 ¹⁷ ₂	7	10	135	—	—	D:o d:o.	—
Brundinska donationen.	D:o d:o.	Eukan Maria Kristina Brundin.	1874 ¹⁵ ₄	6	10	250	—	—	D:o d:o.	—
Sahlbergska d:o.	D:o d:o.	Mamsell M. B. Sahlberg.	1851 ⁴ ₀	2	9	200	—	—	D:o d:o.	—
Brovallska d:o.	D:o d:o.	Godsegaren Aron Brovall.	1861 ³ ₄	5	10	300	—	—	Kyrkovårdarne i d:o.	—
von Braunska d:o.	Understöd åt fattiga.	Majör D. B. J. von Braun.	1868 ¹¹ ₂	8	45	1,000	—	—	Kyrkorådet i Höсна.	—
Svenssonska donationsfonden.	D:o till de allra fattigaste i Tvärreds socken.	Åbon Sven Svensson.	1824 ¹ ₁	10	10	167	—	—	Kyrkorådet.	—
Hedrenska donationen för Högåseters pastorat.	Att understödja behöfvande, som ej åtnjuta fattigvård.	Prostinnan Maria Kajsa Hedren.	1843 ³⁰ ₀	24	94	1,649	—	—	Kommunalstyrelsen.	—
Renströmska donationsfonden.	Understöd till någon välgörande och nyttig inrättning inom Bolstads socken.	Grosshandlanden Sven Renström i Göteborg.	1867 ²⁷ ₃	3	70	13,710	—	—	Pastor och 3 inom Bolstad bosatte.	—
Engelkeska donationen nr 1 i Gestads socken.	Läus utlemnande till sådana jordbrukare, som deraf äro i behof. Räntan skall till skänks utdelas till nödlidande.	Godsegaren C. J. Engelke.	1844 ²⁰ ₂	—	—	277	—	—	Kommunalnämnden i Gestad.	5)
D:o d:o nr 2 i d:o.	D:o d:o.	Densamme.	1844 ²⁰ ₂	—	—	280	—	—	3 styrelseledamöter.	6)
Hellönska donationsfonden i Gunnarnäs socken.	Att vid jultiden utdela den ärliga räntan till socknens mest behöfvande fattige.	Komministern Hellöin.	1859 ²⁸ ₁	20	40	1,000	—	—	Kommunalnämnden.	—
Södra Bäckebohs donationsfond i d:o.	Till 10 enkör och till 6 fattiga, men flitiga skolbarn.	Hemmansegaren Johs Andersson.	1878 ^{2/7}	16	50	1,000	—	—	Kyrkorådet och fattigvårdsstyrelsen.	—
Fru Svenskes gåfva.	Utdelande af julgåfvor å 1 krona åt fattiga inom Torps socken efter pastors afgörande.	Ellisabet Svenske, född von Proschwitz.	1844 ¹⁸ ₁	6	6	100	—	—	Kommunalnämnden.	—
Kung Karl Johans gåfva.	Till de fattiga i Torps socken.	Konung Karl XIV Johan.	1841 ²⁵ ₂	Fattigkassan.	43	720	—	—	Fattigvårdsstyrelsen.	—
Bågenholmska fonden.	Att lemna hjelp till sådana fattiga inom Dals-Eds pastorat, som ej erhålla understöd af fattigvården.	Enkefru Rosa Carlén.	1875 ¹⁷ ₅	36	330	5,500	—	—	Pastor och kommunalnämnden i Dals-Ed.	7)
Svinhufvudska stiftelsen inom Steneby och Arterns pastorat.	Halva räntan utdelas till någon fattig person med många barn, andra hälften till ett nygift par fattiga personer af allmogen.	Kaptenen C. M. Svinhufvud.	1818 ¹⁸ ₂	4	150	3,000	—	—	Direktion.	—
Enkefru Anna Maria Åbergs donation.	Hjelp åt äldrestigma personer samt värlösa barn bland underlydande å hemmanet Sjövik i Åmals socken.	Enkefru A. M. Åberg.	1839 ¹⁴ ₈	14	95	2,955	—	—	Kommunalnämnden.	—
b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.										
Östads barnhus.	Fattiga barns uppfostran.	Direktören N. Sahlgren.	1774 ¹⁰ ₁	90	10,210	341,700	341,700	—	Disponent frih. J. Alströmer.	—
Bergqvistska donationsfonden.	Premier till flitiga skolbarn i Angereds socken.	Godsegaren A. V. Bergqvist.	1874 ¹ ₅	2	18	370	—	—	Skolrådet.	—
Lindströmska d:o.	Till fattiga och flitiga skolbarns bespisande och beklädnad inom d:o.	Handlanden Gust. Lindström i Göteborg.	1850 ¹⁹ ₁₀	70	600	10,000	—	—	Kyrkorådet.	—
Sällskapet N. N:s stipendiefond.	Premier till fattiga skolbarn i Trollhättans socken.	Sällskapet N. N. i Trollhättan.	1875 ¹ ₁₁	—	4	100	—	—	Skolrådet.	—
Nya Trollhätte kanalbolags donation.	Till fattiga skolbarn i d:o.	Nya Trollhätte kanalbolag.	1861 ¹⁰ ₆	—	140	2,000	—	—	D:o.	—
Sällskapet P. B:s d:o.	D:o d:o.	Sällskapet P. B.	Okändt	—	4	100	—	—	D:o.	—
Öfverste Erienssons d:o.	D:o d:o.	Öfverste N. Eriensson.	1836 ² ₃	—	35	1,000	—	—	D:o.	—
Lexenska donationsfonden.	Premier till belöning åt d:o inom Herrljunga pastorat.	Skolläraren C. J. Lexén.	1877 ²² ₁₂	17	13	250	—	—	Skolrådet i Herrljunga.	—
Ridderhjelkeska d:o.	Premier till flitiga skolbarn i Kullings-Sköfde.	Komminister O. F. Ridderhjelke.	—	28	14	230	—	—	Skolrådet.	—
Kinbergska d:o.	Hjelp till d:o inom d:o och Algotstorp.	Landbrukaren G. Kinberg.	1809 ¹ ₄	10	30	600	—	—	Skolraden.	—

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1895 till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895. Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.	Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
Alingsås landsförsamlings premiefond.	Premier till skolbarn i Alingsås landsförsamling.	Häradsbörjeförman B. W. Hessel.	1872	Omkr. 60	20	1,114	—	Skolrådet.	8)
Andreas Bengtssons fond.	Bespisning af fattiga skolbarn i Hemsjö socken.	A. Bengtsson i Edsås.	1835 ²⁰ / ₁₉	82	186	3,000	—	D:o.	
Bryngelonska donationsfonden.	Inköp af andliga skrifter till nattvardsbarn i Hudene socken.	Olaus Bryngelson i Ölanda.	1863 ¹ / ₅	21	8	167	—	Kyrkorådet.	
Skölvvene pastorats bibelkassa.	Inköp af biblar till d:o i Skölvvene pastorat.	Kyrkoherden A. Arvidsson m. fl.	1885 ²⁵ / ₄	14	13	482	—	Pastor och kyrkovårdar.	
Molla skolas premiefond.	Premier till skolbarn i Molla.	And. Larsson i Hejdene.	1848	—	18	204	—	Skolrådet.	
Alboga sockens slöjdskolledningsfond.	Till underhåll af slöjdskola i Alboga socken.	Rektor P. G. Alander.	1873 ⁹ / ₇	—	—	6,283	—	Presterskap och skolråd.	
Lilliehöökens donationsfonden.	Till förmån för fattiga barn i Asklanda socken.	Generalmajor E. G. Lilliehöök.	1879 ²⁵ / ₉	15	88	2,000	—	Kommunalstyrelsen.	
Ehrenqvistska fonden.	Premier till skolbarn inom Toarp.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1863 ³ / ₈	10	30	500	—	Skolrådet.	
D:o	D:o i Södra Ving.	Densamme.	—	—	25	500	—	D:o.	
D:o	D:o i Hällstad.	Densamme.	—	9	25	500	—	D:o.	
Anders Liljas donation.	Barn från Espereds socken undervisning i kristendom.	A. Lilja och hans hustru.	1846 ¹³ / ₈	5	10	675	450	D:o.	
L. Larssons d:o.	Beklädnad åt skolbarn i Espered.	Handlanden L. Larsson.	1886 ¹⁰ / ₇	10	50	1,000	—	D:o.	
Gingri sockens premiefond.	Premier till flitiga skolbarn i Gingri.	J. Johansson, J. A. Setterblad och Inga Olofsdotter.	1870—1874	2	12	300	—	Skolkassans förvaltare.	
Ekelundska fonden.	Till Södra Vings skola.	Handlanden Sven Ekelund.	1874 ²⁶ / ₆	—	100	2,000	—	Skolrådet.	9)
Setheliuska donationsfonden.	Ursprungligen att underhålla en skola för Sättila och Hysna församlingar, numera att understöjda församlingarnes skolväsende.	Borgmästaren J. H. o. h. moder Petronella Sethelius.	1777 ⁶ / ₅	—	¹⁰⁾ 1,240	53,029	45,700	Skoloråden i Sättila och Hysna.	10)
Torellska d:o.	Understöd till skolväsendet i Sättila socken.	Prosten O. M. Torell.	1845 ¹⁶ / ₅	—	54	1,060	—	Skolrådet i Sättila.	
Frölichska d:o.	Dels uppehållandet af en skola i Istorps by och dels understöd till fattiga skolbarn.	Härads-skrifvaren Gustaf Frölich.	1827 ²¹ / ₆	10	1,021	26,651	—	En särskild direktion.	
Paulsonska d:o.	Dels förbättring af folkskolelärares i Istorps pastorat löner, dels bidrag till desamma och dels inköp af skolmateriel.	Prosten Nils Paulson.	1870 ¹³ / ₁₂	—	800	15,500	7,500	Skoloråden i Istorps pastorat.	
Mobergska d:o.	För skolväsendet.	Komminister C. J. Moberg.	1875 nov.	—	—	3,000	—	D:o i Hönsna, Gullered och Strengsered.	11)
Wolfska d:o.	D:o.	Förvaltaren Wolf.	Okändt	—	—	254	—	Skolrådet i Gullered.	
Hultmanska d:o.	Underhåll och lärdom åt fattiga skolbarn i Bollebygd socken under skoltiden.	Lektor Johan Hultman.	1822 ¹¹ / ₁₁	—	919	16,685	—	Kyrkoherden och skolrådet i Bollebygd.	
Björnbergska d:o.	Hjelp åt f. d. tjenstehjon och fattiga skolbarn.	Kakan Kristina Björnberg.	1873 ²³ / ₅	5	20	400	—	Kyrkorådet i Gällstad.	
Dambergska d:o.	Hjelp åt fattiga barn.	Handl. Anders Damberg.	1791 ²⁰ / ₅	10	15	250	—	D:o i Tvärred.	
Carl Pehrssonska d:o.	Till kläder och böcker åt fattiga skolbarn.	Hemmanseg. C. Pehrsson.	1877 ²⁰ / ₁	10	60	1,000	—	D:o d:o.	
Josef Johanssonska d:o.	Till mat och beklädnad åt fattiga skolbarn.	Hemmanseg. J. Johansson.	1891 ¹⁷ / ₁₂	9	50	1,000	—	D:o i Liared.	
Särnmarkska d:o.	Räntan användes såsom belöning till fattiga, flitiga skolbarn.	Kyrkoherden And. Särnmark.	1810 ¹⁸ / ₄	60	69	1,000	—	Pastor o. kyrkovårdar i Böne pastorat.	
Pfeiff-Stedtska d:o.	Beklädnadshjelp åt fattiga, värlatade nattvardsbarn.	Friherrinnorna Pfeiff och Stedt.	1882 ¹⁴ / ₅	5	19	480	—	Kommunalnämnden i Kyllingared.	
Andreas Anderssonska d:o.	D:o	Hemmanseg. A. Andersson.	1877 ¹ / ₁₀	16	50	1,000	—	Skolrådet i Brunn.	12)
Isakssonska d:o.	D:o	Handl. Josef Isakson.	1887 ¹³ / ₆	7	120	3,025	—	Kyrkorådet i Grönahög.	
Pehrssonska d:o.	D:o åt fattiga barn.	Kyrkovärden Nils Pehrsson.	1859 ²³ / ₁₀	20	60	1,000	—	Skolrådet i Tvärred.	
Dahlborgska fonden i Grinstads socken.	Att befärma fattiga och moderlösa barns undervisning i kristendom.	Landbrukaren J. Dahlborg.	1848 ¹ / ₇	10	56	928	—	Kyrkorådet i Grinstad.	
Holmdorffska donationen i Rennelanda socken.	Att användas till inköp och spridning bland skolbarnen af katekeser och nya testamenten.	Kaptenen G. Holmdorff och hans hustru.	1834 ³⁰ / ₈	54	39	273	—	Pastor o. kyrkovård i Renne-landa.	
Uggla donationen.	Räntan utdelas till fattiga skolbarn under skolgång.	Brukspatronen C. Fr. Uggla.	1826 ¹¹ / ₁₁	110	550	9,000	—	Skoloråden.	15)
M. K. Jakobsdotters donation.	Öskölders folkskoleinrättning.	Maria Kajsa Jakobsdotter.	1879 ¹⁰ / ₇	10	90	1,500	—	Skolrådet.	
Bergendalska donationsfonden.	Att lemna hjelp åt Bergendalska slükten samt till kläder och föda åt fattiga skolbarn inom Långheims, Månstads och Södra Åsarps socknar.	Fanjunkaren Gabriel Bergendal.	1881 ²⁴ / ₆	83	1,152	44,530	—	En direktion.	
»Primanska fonderna».	Räntan å 4,000 kr. till lönebidrag åt läraren i Rölanda församlings östra folkskola; återstoden till sockenkyrkans utvidgande och försköning.	Magnus Friman.	1870 ¹⁰ / ₁₂	1	200	5,133	—	D:o.	
J. Rönbergs donationsfond och kapten Berge fond.	Till Nääs folkskolas underhåll och dess lärarens aflöning.	Handl. J. Rönberg i Göteborg.	1830 ²² / ₆	—	—	15,200	—	Skolrådet i Skallsjö.	

Björke skolkassa.	Till folkskolans behof.	Handl. Vennerbergs arvingar i Uddevalla.	1801	—	100	2,000	—	Skolrådet i Norra Björke.	
Dahlöfska stiftelseu.	Att, sedan 150 år förfutit efter år 1870, inom Vaasända-Naglun inköpa egendom och derå inrätta skola.	Landbrukaren J. F. Dahlöf.	1865 ¹⁰ / ₁₁	—	—	1,422	—	Styrelse af 3 personer.	
Ekmanska folkskoleodonationen.	Att bidraga till aflöning af folkskoleläraren i Kilanda socken.	Gustaf, Carl och J. J. Ekman.	1865 ¹⁵ / ₈	1	225	3,750	—	Innehafvaren af Kilanda sätter.	
d) Stiftelser för sjukvård.									
Enkefru Bergs fond.	Till läkarevård och medicin åt Nääs fabriks arbetare.	Enkefru Berg.	1856 ¹² / ₅	—	500	10,000	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
Skallsjö sjuk- och fattigfond.	Till sjuka och behöfvande inom Skallsjö socken.	Densamma.	—	—	200	4,000	—	Do do.	
Maria Alberts stiftelse.	Till uppförande af sjukhus i Trollhättan.	Ingenjör E. L. Albert.	1892 ²⁶ / ₂	—	—	25,675	—	Styrelse af 5 personer.	
Sällskapet N. N:s grundfond.	Do do.	Sällskapet N. N.	1888 ² / ₇	—	—	2,038	—	Kommunalnämnden.	14)
Svenljunga sjukstuga.	Att bereda sjuk- och läkarevård åt sjuka inom Svenljunga provinsialläkaredistrikt.	A. Jönsson, A. Hansson o. E. Almqvist.	1864 ⁴ / ₁₁	76	2,660	22,000	10,000	En direktion.	
e) Sjuk- och begravningskassor. ¹⁵⁾									
Vargöns sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjelp.	Vargöns disponent och arbetare.	1876	120	1,287	3,405	—	Disponenten och vald styrelse.	15)
Stridsbergs do do.	Do do.	Ingenjör E. Stridsberg.	1892 ⁹ / ₆	80	2,300	1,737	—	Styrelse af 5 personer.	17)
I. O. G. T:s i Trollhättan do do.	Do do.	Kyrkoherden P. M. Åberg.	1883	22	393	650	—	Do do.	
Sjuntorps do do.	Do do.	Fabriksegarne.	1886 apr.	14	314	5,000	—	Vald styrelse.	
Lilla Edets pappersbruks do do.	Do do.	Bruksegaren C. E. Hæger.	1891 ² / ₅	91	1,210	1,380	—	Styrelse af 7 personer.	16)
Lilla Edets do do.	Do do.	Okänd.	1872 ²⁰ / ₉	53	909	3,760	—	Vald styrelse.	19)
Nääs fabriks konsumtionsförenings begr.-kassa.	Begravningshjelp.	Skolläraren S. V. Larsson.	1871 ⁷ / ₁	1	25	1,922	—	Do.	20)
I. F. Bergs understödsfond.	Sjukhjelp åt arbetare vid Nääs fabriker.	I. F. Bergs sterbhus.	1895 ¹⁹ / ₈	3	153	15,432	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
Nääs sj.- o. begr.-kassa.	Sjuk- och begravningshjelp.	Nääs fabriksaktiebolag.	1890 ²⁰ / ₆	78	854	5,732	—	Detsamma.	
Skallsjö do do.	Do do.	Handlanden H. V. Hallberg.	1878 ²⁹ / ₁₂	26	582	693	—	Styrelse af 7 personer.	21)
Foglaviks glasbruks sj.-hj.- o. begr.-fond.	Sjuk- och begravningshjelp till arbetare vid Foglaviks glasbruk.	Förvaltaren H. F. Schmidt.	1883 ¹ / ₁₀	52	412	984	—	Förvaltaren H. F. Schmidt.	22)
Fritala mekaniska väfveris sj.- o. begr.-kassa.	Sjuk- och begravningshjelp.	L. J. Wingqvist.	1875 ²⁷ / ₂	—	3,103	85	—	L. J. Wingqvist.	23)
Stigens do do.	Do do.	Fabrikör Hj. Andersson.	1884 ¹² / ₁	5	42	1,512	—	En styrelse af 6 personer.	24)
Kiannatröms sjukkassa.	Sjukhjelp.	Fabriksarbetarne.	1895 ¹⁵ / ₈	—	397	200	—	A. E. Gustafsson.	25)
Gustafsfors bruksarbetares do.	Sjuk- och begravningshjelp samt medicin.	Bruksarbetarne.	1881 ²² / ₅	29	817	3,556	—	Fabriksaktiebolaget.	26)
f) Pensionsfonder.									
Trollhätte mekaniska verkstads pensions- och understödsinrättning.	Pension och understöd till arbetare vid fabriken.	Ingenjör A. o. h. h. Eleonora Nydqvist.	1883 ²⁰ / ₁₁	3	145	44,490	—	Styrelse af 5 personer.	
Häradshöfding Hessles ränteförsäkringsfond.	Insättning åt 6 skolbarn i Alingsås socken af 5 kr. årligen till lifränta.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1876 ⁵ / ₁₂	6	30	617	—	Skolrådet.	
Bursellska donationsfonden.	Understöd till fattiga enkör och oförsörjda barn efter komministerar i Sätila och Hysna socknar; i brist deraf till fattiga skolbarn i dessa socknar.	Komministeren Kau Katarina Bursell.	1850 ¹⁰ / ₄	1	150	3,000	—	Fattigvårdsstyrelserna i Sätila och Hysna.	
Anna von Wolckers lif- och kapitalräntefond i Gunnarnäs socken.	Räntan utdelas till fattiga barn med 10 kronor för hvarje, som insätts i lif- och kapitalanstalt.	Anna V. K. von Wolcker.	1881 ²⁴ / ₉	—	—	3,283	—	Gunnarnäs kommun.	27)
Enkesätet Fridhem.	Enkesäte för kyrkoherdeenkor inom Rölunda pastorat.	Kyrkoherden J. Norbäck o. h. h. Maria Rothsten.	1831 ³⁰ / ₄	—	—	1,177	670	Kyrkoherden o. kyrkovärden i Rölunda.	28)
A. O. Ekelunds dispositionsfond.	Till lifräntor åt nyfödda barn till arbetare vid Nääs fabriker.	Bokhållaren A. O. Ekelund.	1876 ²⁵ / ₂	1	7	2,696	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
Fryxell-Langensköldska stiftelsen.	Hufvudsakligen pensioner till paupes hontoux inom Elfsborgs län och Vermland; återstoden till stipendier åt behöfvande studerande ynglingar från samma ställen.	Enkefru Margareta Fryxell, f. Langensköld.	1840 ²⁰ / ₁	141	5,074	145,500	145,500	Direktion och kamrerare.	29)
Friedenreich-Warbergiska fonden.	Till understöd åt fattiga fruntimmer.	Öfverstelöjtn. C. A. Warberg o. h. h. M. E. Friedenreich.	1848 ⁶ / ₁₁	19	1,525	35,800	—	Samma direktion.	
h) Andra stiftelser och inrättningar.									
Konto ad pias usos.	Till välgörenhet inom Skallsjö socken.	I. T. Berg m. fl.	1856	—	—	5,970	—	Nääs fabriks aktiebolag.	
Enkefru Sofia Fribergs grafond.	Värd af fru Fribergs graf; öfverskottet till andra nyttiga ändamål för kyrka och skola i Alingsås socken.	Sofia Friberg.	1875 ⁸ / ₅	—	—	1,634	—	Kyrkorådet.	30)
Vänga och Möne missionsförening.	För ytre och inre missionen.	Petter Magnusson.	1870 ¹⁴ / ₂	—	428	2,472	2,000	Johns Andersson i Bosarp.	31)
And. Abrahamssonska donationsfonden.	Låneunderstöd åt nödställda personer inom Kyllingareds socken.	Hemmansegaren And. Abrahamsson.	1864 ¹⁷ / ₃	3	10	200	—	Kommunalnämnden.	
				Summa	2,302	46,973	1,110,559	553,520	

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1895		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.	
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.			
B. I Venersborgs stad.										
<i>b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.</i>										
Gyllenheimska stiftelsen.	Att bereda understöd till fattiga barn äfvensom stipendier till utgående elever från stadens folkskola.	Generalauditör E. G. Gyllenheim.	1824 ⁶ / ₁₀	96	1,255	38,703	25,000	En styrelse af 3 personer.		
Venersborgs barnhem.	Att lemna föda, undervisning och vård åt minderåriga, fattiga barn, hvilkas föräldrar om dagarne hafva sitt arbete utom hemmen.	Åtskilliga personer inom staden.	1874 ⁴ / ₀	40	1,829	25,442	7,800	En styrelse.		
<i>c) Stipendiifonder och andra stiftelser för undervisning.</i>										
Ekmanska-ForsSELLSKA-LARSONSKA-VENNERBERGSKA stipendiifonden.	Utdelning af stipendier.	Obekant.	—	1	5	134	—	Läroverkskollegiet.		
Subskriptionstipendiet.	Räntan utdelas till en eller flere lärjungar.	Beloppet insamladt.	1845 ²¹ / ₅	1	50	1,265	—	D:o.		
Rektorstipendiet.	Räntan utdelas till en lärjunge.	Rektor C. S. Hultström.	1846 ⁵ / ₀	2	10	230	—	D:o.		
Sällskapet P. B:s stipendiifond.	Halfva räntan utdelas till en lärjunge.	Insamladt inom sällskapet.	1863 ¹⁰ / ₁₁	1	16	739	—	D:o.		
1865 års sällskapsfond.	En del af räntan utdelas till en eller flere lärjungar.	Genom sällskapspektakel.	1865 ²⁰ / ₃	1	40	1,027	—	D:o.		
Hultströmska stipendiifonden.	En del af räntan, till en början 75 kronor, utdelas till en eller flere lärjungar.	Samladt vid rektor Hultströms afskedstagande.	1869 ²⁴ / ₃	1	100	2,452	—	D:o.		
G. S. Karströms stipendiifond.	40 kr. utdelas till en lärjunge med goda betyg i naturvetenskap.	Tullförvaltaren G. S. Karström.	1868 ⁹ / ₁₁	1	40	1,185	—	D:o.		
Dahlöfska stipendiifonden.	Stipendium till en lärjunge.	Possessionaten J. F. Dahlöf.	1865 ¹⁰ / ₁₁	1	54	1,121	—	D:o.		
Rådberg-Castorinska d:o.	En del af räntan utdelas till en eller flere lärjungar.	Enkefru C. Rådberg.	1872 ¹⁹ / ₁₂	1	25	817	—	D:o.		
Ryding-Liedzénska d:o.	Räntan, utom 50 kr., utdelas till d:o.	Landskamrer J. M. Ryding o. h. h.	1875 ¹⁴ / ₈	3	48	2,000	—	D:o.		
F. A. Zettergrens stipendiifond.	Räntan, utöfver 1 % af kapitalet, utdelas till lärjungar, som visat synnerlig flit och skicklighet i teckning.	Teckningsläraren F. A. Zettergren.	1884 ¹⁷ / ₃	3	20	544	—	D:o.		
Salmeniuska donationsfonden.	Inköp af böcker att låna fattiga lärjungar.	Rektor And. Salmenius.	1832 ⁴ / ₄	—	—	90	—	D:o.		
Gyllenheimska fonden.	Inköp af böcker m. m. till biblioteket.	Generalauditör E. G. Gyllenheim.	1824 ⁶ / ₁₀	—	—	4,783	—	D:o.		
Rektor C. S. Hultströms stipendiifond.	Stipendier till lärjungar.	Rektor C. S. Hultström.	1882	1	80	2,020	—	D:o.		
1871 års abiturienters d:o.	D:o d:o.	1871 års abiturienter.	1891 ¹⁴ / ₁₂	1	30	1,032	—	D:o.		
Rådberg-Pyhlsönska stipendiifonden.	D:o d:o.	Enkefru Amalia Rådberg, f. Pyhlsön.	1892 ¹ / ₁₀	—	—	2,000	—	D:o.		
<i>f) Pensionsanstalter.</i>										
C. J. Rybergiska fonden.	Att bereda pension och understöd åt enkör efter handlande och handverkare inom staden.	Värdshusidkaren Carl Joh. Ryberg.	1875 ¹⁹ / ₁₀	12	600	10,217	—	Drätselkammaren.		
Fonden till »pauvres honteux» i Venersborg.	Att af årliga räntan lemna pensioner till behöfvande fruntimmer, som föra en hedrande vandel och ej åtnjuta fattigvård.	Enkefru Amalia Rådberg.	1892 ¹ / ₁₀	5	350	10,017	—	Fattigvårdsstyrelsen.		
<i>h) Andra stiftelser och inrättningar.</i>										
Gudmund Sandmarks stiftelse.	Att bereda sunda och tjeuliga bostäder åt åldriga personer af arbetsklassen inom staden.	Regementsläkaren Gudm. Sandmark.	1850 ²⁰ / ₄	—	—	74,312	74,300	Drätselkammaren.		
Drottning Lovisas d:o.	Att lemna vård åt yngre personer, hvilka beträdd lastens bana.	Åtskilliga personer inom staden.	1861 ²⁰ / ₁	21	1,103	29,084	—	En styrelse.		
Joh. Ad. Andersohns donationsfond.	Att den årliga räntan må disponeras till för staden allmännyttiga ändamål.	Handl. Joh. Ad. Andersohn.	1875 ⁹ / ₀	6	4,115	192,860	—	Drätselkammaren.		
				Summa	—	198	9,770	402,074	107,100	

32)

C. I Borås stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Friherrinnan v. Strokirchs donation.	Understöd åt ett åldrigt fruntimmer.	Friherrinnan M. v. Strokirch.	1865 ³ / ₅	1	50	1,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Hägenbils d.o.	Utdelning åt fattige.	Kopparslagaren H. Hägenbil.	1775 ¹² / ₁₀	15	38	750	—	D.o.
G. Tollstorps d.o.	Understöd åt fattiga embetsmäns och borgares enkör.	Borgmästaren G. Tollstorp och hustru.	1797 ¹⁰ / ₆	10	17	333	—	D.o.
P. Hällings d.o.	Understöd åt fattige.	Handl. P. Hälling.	1816 ¹⁰ / ₁₂	8	65	1,300	—	D.o.
H. Sijks d.o.	Understöd åt fattiga enkör och åldriga qvinnor.	> H. Sijk.	1817 ¹⁵ / ₄	3	45	1,800	—	D.o.
P. Lindbergs d.o.	Understöd åt 3 de mest behöfvande borgare.	> P. M. Lindberg.	1818 ¹¹ / ₁₂	3	75	1,500	—	D.o.
Müllgrens d.o.	Understöd åt enkör eller fattiga flickor.	Sockerbagare Arvid Müllgren.	1835 ²² / ₁₀	4	108	2,150	—	D.o.
I. Vessmans d.o.	Till fri disposition af fattigvårdsstyrelsen.	Handl. I. Vessman.	1828 ¹⁰ / ₃	—	—	1,000	—	D.o.
Johan Lindberg Pehrssons d.o.	D:o d:o.	Brukspatron J. Lindberg.	1815 ²⁸ / ₁	—	—	3,000	3,000	D.o.
O. Petterssons d.o.	Utdelning åt 3 fattiga borgareenkör.	Handl. O. Pettersson.	1844 ⁹ / ₅	3	50	1,000	—	D.o.
A. M. Salmenii d.o.	Understöd åt pauvres honteux.	Handl. A. M. Salmenius.	1847 ³⁰ / ₁₃	4	135	2,700	—	D.o.
J. Kjellmans och enkäfru M. L. Kjellmans d.o.	Understöd åt 3, högst 4, borgare eller borgareenkör.	J. och M. L. Kjellman.	1845 ²⁴ / ₉	4	224	4,211	—	D.o.
A. L. och H. D. Carlings d.o.	Till utdelning åt behöfvande borgareenkör.	Handl. H. D. o. fru A. L. Carling.	1856 ²⁴ / ₇	4	224	4,211	—	D.o.
H. Nellsons d.o.	Understöd åt pauvres honteux.	Handl. H. Nellson.	1848 ¹⁴ / ₇	5	250	5,000	—	D.o.
A. Calins d.o.	D:o d:o.	Rådman A. Calin o. h. hustru.	1859 ⁸ / ₂	6	375	7,500	—	D.o.
L. Jakobssons d.o.	D:o åt fattiga borgareenkör.	Handl. L. Jakobsson.	1859 ¹⁹ / ₅	8	224	4,447	—	D.o.
B. Ammelins d.o.	D:o åt fattige.	Handl. B. Ammelin.	1873 ¹² / ₅	30	500	10,000	—	D.o.
H. Carlings och d:o.	D:o åt släktingar, tjänare och pauvres honteux.	Enkäfru A. L. Carling.	1872 ⁴ / ₅	8	875	17,500	—	D.o.
Ekengrens d.o.	Afkastningen ingår i de allmänna utgifterna.	Fabrikören Z. G. Ekengren.	1837 ⁵ / ₃	—	—	500	—	D.o.
Borgerskapets subskription.	D:o d:o.	Borgerskapet i Borås.	1814	—	—	348	—	D.o.
Margareta Vahlborgs donation.	D:o d:o.	Enkäfru M. Vahlborg.	1826 ¹ / ₆	—	—	542	—	D.o.
Karl XIV Johans d.o.	D:o d:o.	Konung Karl XIV Johan.	1820, 1823 o. 1832	—	—	1,650	—	D.o.
Axel Hallins d.o.	D:o d:o.	Handlanden A. Hallin.	1812 ¹³ / ₅	—	9	200	—	D.o.
Föreningen till understöd åt pauvres honteux i Borås.	Understöd åt pauvres honteux.	Häradshöfding Hugo Hedenstjerna.	1881 ²² / ₄	89	450	11,409	—	Styrelse af 5 personer.
A. P. Ehrenqvists donation.	Understöd åt ett behöfvande fruntimmer bland d:o.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1878 ²³ / ₁	1	220	4,400	—	Fattigvårdsstyrelsen.

b) Stiftelser och inrättningar för barnavård och barnundervisning.

Maria-stiftelsen i Borås.	Uppfostran och vård åt fattiga barn.	Kammarjunkare Stjernfelt.	1856 ¹¹ / ₄	200	1,235	9,500	—	En direktion af 12 personer.
H. K. H. Prins Gustafs förening för vanvårdade och vanartiga barns räddning.	Vårdande af vanartiga barn.	Häradshöfd. B. W. Hessle.	1846 ⁸ / ₄	28	1,537	44,809	—	D:o af 9 d:o. ³³⁾
Sällskapet Jultomtarna. Borås söndagskola.	Beklädande af fattiga barn. Undervisning för det uppväxande släktet, som lemnat andra skolor.	Verkmästare C. J. Friberg. Rådman M. U. Hallborg.	1886 ²⁵ / ₁	60	1,200	2,453	—	En styrelse af 6 d:o. ³⁴⁾
Maria Heigmans donation. Major C. von Utfalls d.o.	Understöd åt 4 fattiga barn. Premier till flitiga och medellösa barn i Borås stads folkskola.	Maria Heigman. Major C. von Utfall.	1835 ¹ / ₂	—	—	4,425	—	Skolrådet i Borås. ³⁵⁾
A. M. Salmenii d.o.	Resekostnad till inspektör vid folkskola.	Handl. A. M. Salmenius.	1817 ¹⁵ / ₄	4	31	634	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Folkskolans premiefond eller Strömboms donation.	Ingen närmare föreskrift meddelad.	O. V. Strömbom.	1874 ²⁶ / ₁	4	18	505	—	Skolrådet i Borås.
A. P. Ehrenqvists donation.	Premier till flitiga och medellösa barn i stadens folkskola.	Handl. A. M. Salmenius.	1856 ²⁷ / ₇	—	—	539	—	D:o. ³⁶⁾
A. M. Salmenii d.o.	D:o d:o.	O. V. Strömbom.	1850 ²¹ / ₅	—	—	336	—	D:o.
A. M. Salmenii d.o.	D:o d:o.	Rådman A. P. Ehrenqvist.	1873 ³ / ₆	4	20	504	—	D:o.
A. M. Salmenii d.o.	D:o d:o.	Handl. A. M. Salmenius.	1856 ²⁴ / ₇	4	20	503	—	D:o.

c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.

Neystromska stipendiet.	Tilldelas studerande vid Borås allmänna läroverk och utgår åt hvar och en i 6 år.	Handl. Johan Neystrom.	1863 ¹⁷ / ₁	1	200	14,000	—	Skolrådet i Borås.
Anna Rebecka Lindbergs donation.	Utdelning till mindre hemdelade studerande vid d:o.	Anna Rebecka Lindberg.	1872 ²⁰ / ₁₀	—	—	4,000	—	Läroverkskollegium. ³⁷⁾
Nellsonska uppfostringsanstalten för välartade mindre bemedlade ynglingar.	Till uppfostran af medellösa ynglingar, hvilka bevista skolan eller läroverken.	Handl. H. Nellson.	1855 ⁸ / ₃	9	3,550	100,000	—	En styrelse af 6 personer.
Norin-Salmeniuska stipendiet.	Stipendier och premier vid allmänna läroverket samt alternativt bokinköp till utlåning åt fattiga ynglingar.	Handl. P. Norin och A. M. Salmenius.	1832 ²⁸ / ₂	20	120	5,000	—	Läroverkskollegium. ³⁸⁾
N. G. Sommelii donationsfond.	Stiftandet af en slöjdskola i Borås.	Häradsh. N. G. Sommelius.	1856 ²⁴ / ₇	—	—	670	—	Tekniska skolans styrelse. ³⁹⁾
Joh. A. Nilssons d.o.	Understöd åt fattiga elever vid tekniska skolan.	Handl. J. A. Nilsson.	1854 ⁷ / ₆	4	135	5,812	—	D:o.
A. M. Salmenii d.o.	D:o d:o.	Handl. A. M. Salmenius.	1870 ¹⁷ / ₄	—	—	1,549	—	D:o. ⁴⁰⁾

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1895		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
Carl Joh. Nelins donationsfond.	Premier åt fattiga elever vid tekniska skolan.	Handl. C. J. Nelin i Norrköping.	1873 12 6	2	103	50	—	Tekniska skolans styrelse.	41)
B. Ammelius d:o.	Årliga räkta skall användas till Borås väfskolas »mest gagneliga ändamål».	Handl. E. Ammelin.	1873 12 6	—	200	5,228	—	D:o.	
d) <i>Stiftelser för sjukvård.</i>									
Lilliehöökiska donationsfonden.	Att bereda plats åt en fattig sjuk, tillhörande Asklanda, Ornunga eller Qvinnestads socknar.	Generalmajor E. G. Lilliehöök.	1877 7 7	1	72	2,000	—	Lasarettstyrelsen.	
Hilma Carlings understödsfond.	Understöd åt 8 lifrättagare under deras lifstid och derefter åt 12 fattige sjuke.	Enkefru Bernhardina Carlning.	1879 dec.	7	1,320	23,000	—	Drätselkammaren.	
e) <i>Sjuk- och begravningskassor.</i>									
Handverksborgarnes sjuk- och begravningskassa.	Sjuk- och begravningshjälp.	Fem handverkare.	1858 10 5	1	42	1,696	—	6 handverkare.	
Borås blåbandsförenings d:o d:o.	D:o d:o.	Medlemmar i föreningen.	1890 7 19	3	85	246	—	En styrelse.	42)
Borås handverks-, handels- och industriförenings d:o d:o.	D:o d:o.	Verkmästaren C. F. Svensson.	1879 9 4	7	362	3,658	—	D:o af 6 ledamöter.	43)
Goodtemplars i Borås d:o d:o.	D:o d:o.	Medlemmar.	1882 1 9	14	403	760	—	Af delegarne vald styrelse.	44)
Borås arbetareförenings d:o d:o.	D:o d:o.	Arbetare i Borås.	1854 23 9	116	2,752	5,852	—	En styrelse af 6 personer.	45)
Borås hundramannaförening.	D:o d:o.	D:o d:o.	1887 11 19	36	1,086	62	—	D:o af 8 d:o.	46)
Hundramannaföreningen n:r 2.	D:o d:o.	D:o d:o.	1882 16 12	26	1,691	1,157	—	En styrelse.	47)
Föreningen Hemmets hjälp.	D:o d:o.	D:o d:o.	1895 13 9	4	29	85	—	D:o af 8 personer.	48)
f) <i>Pensionsfonder.</i>									
Understödsinrättning för åldriga och trogna tjänare i Borås.	Understöd för åldrige, fattige tjänare.	Borås borgerskap.	1853 10 1	7	280	6,965	—	En styrelse.	
J. A. Nilssons donation för trogna tjänare i Borås.	Premier åt trogne tjänare.	J. A. Nilsson.	1871 6 6	4	58	1,000	—	D:o.	
J. P. Holmströms donation.	Understöd åt borgarenskor och borgaredöttrar.	Rådmannen J. P. Holmström.	1855 22 11	5	625	64,754	22,648	Fattigvårdsstyrelsen.	
h) <i>Andra stiftelser och inrättningar.</i>									
Sommeli donation.	Inga bestämmelser angående donationens användning äro meddelade.	Häradsbörding N. G. Sommelius.	1854 7 6	—	818	15,945	12,424	Fattigvårdsstyrelsen.	
Salmenii donation till en veterinärinrättning i Borås.	Angifves af namnet.	Handl. A. M. Salmenius.	1835 6 10	—	—	3,600	3,600	Länets södra hushållnings-sällskap.	
Ammelinska fonden.	Årliga räkta må användas till kyrkans underhåll och försökning.	Handl. B. Ammelin.	1873 12 5	—	250	5,000	—	Kyrkorådet.	
H. Nellsons donation till Borås stad.	»Stadens verkliga nytta såsom dess stensättning m. fl. företag.»	Handl. H. Nellson.	1856 6 2	—	6,500	184,390	34,600	Drätselkammaren.	49)
			Summa	779	29,388	632,781	76,272		
D. I Alingsås stad.									
a) <i>Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.</i>									
Kristina Arsenii donationsfond.	Understöd åt 2 behöfvande, äldre, ogifta fruntimmer af obefläckadt rykte, tillhörande stadens borgerskap.	Kristina Arsenius.	1859 19 9	2	15	300	—	Magistraten.	
Fonden af den 16 september 1884.	Understöd till 4 fattiga s. k. bättre fruntimmer.	Okänd.	1884 10 9	4	110	2,000	—	D:o.	

Kristina Bergströms donationsfond.	Understöd åt fattige, som genom redbar vandel deraf gjort sig förtjente.	Kristina Bergström.	1872 ^{30/6}	30	300	6,000	—	Fattigvårdsstyrelsen.
Garfvarnes och kopparslagarnes d:o.	Understöd åt 2 behöfvande garfvere eller kopparslagare.	Garfvere- och kopparslagareföreningen.	1859 ^{24/6}	2	58	1,150	—	D:o.
Handels-, fabriks- och handverksföreningens d:o.	Understöd åt 2 behöfvande, företrädesvis näringsidkare.	Handels-, fabriks- o. handverksföreningen.	1870 ^{1/10}	2	60	1,000	—	D:o.
Sofie Fribergs d:o.	Utdelning till pauvres honteux.	Enkan Sofie Friberg.	1872 ^{5/10} 1875 ^{4/10}	11	426	12,251	—	D:o.
Alma Hammarstrands minne.	Utdelning af räntan till stadens fattige.	Bryggaren C. A. Svensson.	1869 ^{5/12}	12	60	1,200	—	D:o.
Alingsås nya sjuk- och begrafningskassa.	Räntan utdelas årligen till behöfvande handverkare.	Kassaledamöter.	1892 ^{6/3}	3	20	500	—	D:o.

c) Stipendiefonder och andra stiftelser för undervisning.

Lendahlska donationsfonden.	Lönebidrag till 1 kollega och 10 stipendier till i Alingsås födde lärjungar vid allmänna läroverket.	Sidenbandfabrikör Sven Lendahl.	1783 ^{2/5}	11	1,117	22,874	18,500	Magistraten och kyrkorådet. ⁵⁰⁾
Hessles stipendiefond.	Stipendium till en välartad skolyngling, som vid högre läroverk fortsätter å klassiska linien.	Häradshöfding B. W. Hessle.	1880 ^{12/12}	1	75	2,573	—	Rektor och läroverkskollegiet.
Claes Adelskölds d:o.	Stipendium åt obemedlad skolyngling, som ämnar egna sig åt landtbruk eller annan näring.	Major Claes Adelsköld.	1890 ^{7/9}	—	—	1,118	—	D:o.
Elfte-februari-fonden.	Att framdeles användas till inköp af böcker såsom premier.	Extraläraren Th. Nattsén.	1894 ^{20/2}	—	—	178	—	D:o.
Inspektorsfonden.	Premier till ynglingar från Alingsås pastorat vid Alingsås skola.	Densamme.	1895 ^{30/11}	—	—	200	—	D:o.

d) Stiftelser för sjukvård.

Hedda Gröuvalls minne.	Sjukvård och medicin åt sådane fattige, som ej kunna påräkna understöd af fattigkassan.	Grosshandlanden J. D. Gröuvall.	1888 ^{28/12}	—	37	3,793	—	Magistraten och stadsläkaren.
------------------------	---	---------------------------------	-----------------------	---	----	-------	---	-------------------------------

e) Sjuk- och begrafningskassor.

Alingsås bomullsväveris sjuk- och begrafningskassa.	Sjuk- och begrafningshjälp.	Fabriksegaren Ch. Hill.	1864 ^{20/4}	78	1,091	4,300	—	En styrelse af 4 personer. ⁵¹⁾
Arbetsföreningen Enighetens sjuk-kassa.	D:o d:o.	Stationskrifvaren J. A. Ljunggren.	1880 ^{8/8}	40	801	9,583	8,000	D:o af 9 d:o. ⁵²⁾
Alingsås nationalgoodtemplars gamla d:o.	D:o d:o.	Logen nr 59 Jonas Alströmer.	1881 ^{1/11}	25	320	109	—	D:o af 5 d:o. ⁵³⁾
Alingsås nationalgoodtemplars nya d:o.	D:o d:o.	Grådtemplet Afzelius.	1886 ^{28/3}	12	290	64	—	D:o d:o. ⁵⁴⁾
Summa			—	233	4,780	69,198	26,500	

E. I Ulricehamns stad.

d) Stiftelser för sjukvård.

Understödsfonden för behöfvande kurgäster vid Ulricehamns sanatorium.	Att bereda bidrag till fattiga behöfvande kurgäster vid sanatoriet.	Professor C. M. Fürst m. fl.	1889 ^{10/7}	10	450	2,910	—	Kassaförvaltare: hawdl. Aug. Abrahamsson. ⁵⁵⁾
---	---	------------------------------	----------------------	----	-----	-------	---	--

e) Sjuk- och begrafningskassor.

Ulricehamnsarbetsföreningens sjuk- och begrafningskassa.	Att bereda medlemmarne sjuk- och begrafningshjälp.	Ulricehamns arbetsförening.	1881 ^{14/5}	10	128	200	—	Arbetsföreningens styrelse. ⁵⁶⁾
Ulricehamns enskilda nykterhetsvänners sj- o. begr.-hjälpförening.	D:o d:o.	H. J. Hultzén m. fl.	1895 ^{7/1}	1	5	92	—	Styrelse af 7 personer. ⁵⁷⁾

f) Pensionsfonder.

Mamsell Anna Ödmans pensionsfond.	Att bereda pension åt en inom Ulricehamns samhälle boende behöfvande qvinna af medelklassen.	Maria Rogh.	1866 ^{11/6}	—	—	493	—	Borgmästaren, postmästaren o. pastor. ⁵⁸⁾
Summa			—	21	583	3,695	—	

F. I Åmåls stad.

a) Stiftelser för egentlig fattigvård, för s. k. pauvres honteux och dylikt.

Lekbergska donationsfonden.	Julgåfvor till burskapsegande handverkarens enkör och efterkommande.	Rådmanen L. G. Lekberg.	1864 ^{1/10} 1866 ^{1/8}	61	469	9,358	—	Drätselkammaren.
-----------------------------	--	-------------------------	---	----	-----	-------	---	------------------

Tab. 7. (Forts.) FROMMA STIFTELSE, STIPENDIFONDER, PENSIONSANSTALTER M. M.

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
Stiftelsens namn.	Stiftelsens ändamål.	Stiftarens namn och yrke.	Stiftelsens år och dag.	Utdelning under år 1895		Stiftelsens storlek vid slutet af år 1895.		Stiftelsen förvaltas af:	Anmärkingar.
				till nedanstående antal personer.	af nedanstående hela belopp. Kronor.	Kapital. Kronor.	Deraf värde af fastigheter. Kronor.		
b) <i>Stiftelser och invättningar för barnavård och barnundervisning.</i>									
Reimanska donationsfonden.	Bidrag till stadens folkskola och fattigvård.	Apotekaren Reiman.	1815 ² / ₂	—	600	19,650	14,450	Skolrådet o. fattigvårdsstyrelsen.	
Eva von Helands donation.	Befordrande af slöjdskola för flickor.	Enkefru Eva von Heland.	1870 ²³ / ₇	—	16	400	—	Skolrådet.	
P. A. Petersons donationsfond.	Premier inom folkskolan.	Bokhandlaren P. A. Peterson.	1875 ⁴ / ₈	7	35	1,000	—	D:o.	
D:o d:o.	D:o d:o.	Densamme.	1895 ⁵ / ₈	6	30	1,000	—	D:o.	
Askenstedtska d:o.	Nyttiga ändamål, i synnerhet friskola åt fattiga barn.	Handl. J. H. Askenstedt.	1838 ²¹ / ₁	—	—	3,500	3,500	D:o.	
e) <i>Sjuk- och begravningskassor.</i>									
Sjuk- o. begravn.-hjälpsföreningen mellan arbetare vid Bergslagerernas jernvägs verkstad.	Sjuk- och begravningskassa.	Arbetare vid verkstaden.	1890 ²³ / ₁₂	66	696	1,703	—	Utsedd kassör.	⁶⁹⁾
f) <i>Pensionsfonder.</i>									
Anna v. Wolokers lif- och kapitalräntefond.	Gåfvor till fattiga barn och lifräntor.	Anna von Wolcker.	1876 ²⁴ / ₈	—	—	11,970	—	Drätselkammaren.	
h) <i>Andra stiftelser och invättningar.</i>									
Stecksenska donationsfonden.	Arbetshus för fattige.	Magister Nils Stecksenius o. h. h. Anna Hedenström.	1774 ²⁰ / ₁₉ 1778 ¹¹ / ₈	—	—	52,171	—	Skolrådet.	⁶⁹⁾
Högdahlska organistfonden.	Aföning till organist och klockare i Åmål.	Fabrikören L. G. Högdahl.	1848 ²⁸ / ₆	1	612	15,092	—	Kyrkorådet.	
Åbergiska donationsfonden.	Arbetsinvättning i Åmål.	Brukeägaren J. Åberg.	1847 ²³ / ₁₁ 1848 ²⁵ / ₂	—	—	16,893	5,911	Fattigvårdsstyrelsen.	⁶⁹⁾
Edgrenska d:o.	Julgåfvor till fattiga kvinnor och underhåll af en graf.	Fältläkaren P. A. Edgren.	1884 ¹⁶ / ₉	5	55	1,000	—	Magistraten.	
Fonden till sparkassa för Åmåls stad.	Sparkassa.	Åmåls sparbank.	1886 ⁶ / ₁₁	—	1,451	5,709	—	Åmåls sparbank.	
Fonden till societetshus.	Uppförande af societetshus i Åmål.	Densamme.	1886 ⁹ / ₁₁	—	—	7,187	—	D:o.	
		Summa	—	146	3,964	146,638	23,861		

A n m ä r k n i n g a r .

¹⁾ Fonden synes hafva år 1872 blifvit å socknarne fördelad enligt ett protokoll den 2 januari 1872 och sedan sammanblandad med kommunernas öfriga medel. — ²⁾ Stiftelsen utgöres af 2 frälseräntor, hvaraf år 1895 den ena utgick i pengar med 55:37 kr. och den andra med 1 tunna råg, 1 tunna korn och 2 tunnor blandsäd. — ³⁾ Från stiftelsen utdelades år 1895 3 skäppor råg, 3 skäppor korn och 3 skäppor blandsäd. — ⁴⁾ Häri ingå utlånta penningar. — ⁵⁾ Stiftelsen utgöres af 80 tunnor hafre. — ⁶⁾ Stiftelsen utgöres af 80 tunnor 29 kappar hafre. — ⁷⁾ Stiftelsen omfattar Steneby gamla pastorat, således äfven Ärtemark, som nu utgör eget pastorat. — ⁸⁾ Beloppet utdelas med 50 å 25 öre. — ⁹⁾ Användt för skolans behof. — ¹⁰⁾ Folk-skoleväsendet i Sätla 746:75 kr., d:o i Hysna 492:75 kr. — ¹¹⁾ Af kapitalet äro 1,500 kr.

ning skall ega rum, först när kapitalet uppgår till 15,000 kronor. — ²⁸⁾ Enkesätet utgöres af ^{28/1034} mantal Ökna i Rölunda socken. — ²⁹⁾ Från år 1890 har fastigheternas taxeringsvärde nedsatts med omkring 20 %; det år 1890 befintliga kontanta kapitalet, 70,000 kr., har användts dels till nybyggnad af fastighetens samtliga äbyggnader och dels till gäldande af förut bestämda pensioner, dertill fastigheternas afkastning på grund af de tryckta konjunkturerna ej förslagit. — ³⁰⁾ Endast grafvens vård hittills bekostad. — ³¹⁾ Utdelning skedde år 1895 till 3 missionsföreningar. — ³²⁾ Någon utdelning har ännu ej egt rum. — ³³⁾ Till denna stiftelse hör äfven den Nilssonska donationen, hvaraf räntan uppbäres af donatorn J. A. Nilsson enligt testamente den 6 april 1870. — ³⁴⁾ Inflyttna afgifter 980 kr. — ³⁵⁾ Räntan användes till aföning åt en lärare

donerade till Hösna, 750 kr. till Gullered och 750 kr. till Strengsered. — ¹²⁾ Ursprungliga donationen var 600 kr., men den 25 juli 1892 aflemnade Johanna Sofia Johansdotter 400 kr. till donationens förstärkande. — ¹³⁾ Af denna donation eger Laxarby 3,000 kr., Steneby 3,000 kr. samt Bäcke och Ödskölds socknar hvardera 1,500 kr. — ¹⁴⁾ Den ursprungliga donationen var 8 600 kr. Den 6 juli 1889 donerades ånyo 600 kr. och den 10 nov. 1890 400 kr. Räntorna hafva städse lagts till kapitalet. — ¹⁵⁾ Den år 1893 i maj stiftade Kinnasands fabriksarbetares sjukkasas organiserades först år 1896 och den år 1895, den 23 nov., stiftade Vårgårda sjuk- och begravningskassa började först under nyssnämnda år sin verksamhet. — ¹⁶⁾ År 1895 inflöto i delegareafgifter 1,824.71 kr. — ¹⁷⁾ D:o 2,070 kr. — ¹⁸⁾ D:o 1,767 kr. — ¹⁹⁾ D:o 1,168 kr. — ²⁰⁾ D:o 40 kr. — ²¹⁾ D:o 777.65 kr. — ²²⁾ Inskrifts- och månadsafgifter för år 1895 utgjorde 630.25 kr. — ²³⁾ År 1895 inbetaltes af arbetspersonalen till kassan 2,327.50 kr. — ²⁴⁾ År 1895: delegareafgifter 211.25 kr., räntor 80.05 kr., böter 10 kr., eller tillsammans 301.30 kr. — ²⁵⁾ År 1895: inbetalningar 532.20 kr., gåfvor 5 kr., plikter för felväfnad 9.75 kr., eller tillsammans 536.95 kr. — ²⁶⁾ Under år 1895 inbetalning af delegarne 1,132.80 kr. — ²⁷⁾ Utdel-

saft inköp af skrifmaterialier. — ²⁸⁾ Röntan lägges till kapitalet. — ²⁹⁾ Röntan uppbüres af en slägtning till stiftarinnan. — ³⁰⁾ Premier till 20 personer hafva inköpts för 60 kronor. — ³¹⁾ Röntan användes efter skolstyrelsens beslut. — ³²⁾ År 1895 är intet understöd utdeladt. — ³³⁾ Från drätselkammaren i Norrköping erhåller styrelsen årligen 100 kr. — ³⁴⁾ År 1895 inflöto i delegareafgifter 88.49 kr. — ³⁵⁾ D:o 600 kr. — ³⁶⁾ D:o 425.85 kr. — ³⁷⁾ D:o 3,520.88 kr. — ³⁸⁾ D:o 1,085 kr. — ³⁹⁾ D:o 1,599.60 kr. — ⁴⁰⁾ D:o 28.80 kr. — ⁴¹⁾ Röntan har användts till gatustensättning och kajbyggnad. — ⁴²⁾ År 1895 erhöU 1 lärare från fonden 117 kr. och 10 lärjungar i stipendier 1,000 kr. — ⁴³⁾ År 1895 inflöto i delegareafgifter 886.75 kr. — ⁴⁴⁾ D:o 892.75 kr. — ⁴⁵⁾ D:o 331.55 kr. — ⁴⁶⁾ D:o 257.10 kr. — ⁴⁷⁾ Under år 1895 inflöto genom frivilliga gåfvor samt en för ändamålet anordnad basar tillsammans 1,407.06 kr. Kurgästerna och läkaren utöfva tillsyn öfver fonden samt besluta om utdelningen. — ⁴⁸⁾ År 1895 inflöto i delegareafgifter 221.40 kr. — ⁴⁹⁾ D:o 97 kr. — ⁵⁰⁾ Pensionen utdelas, först när fonden genom räntor och bidrag uppgått till 600 kr. — ⁵¹⁾ År 1895 inflöto i delegareafgifter 1,161.65 kr. — ⁵²⁾ Röntan tillägges kapitalet, tills fonden vuxit till föreskrifvet belopp.

